BROJ 23. 1909. GODINA XVII.

KNJIŽNICA DOMINIKANSKI SAMOSTAN ZAGREB

PROSVJETA

SADRŽAJ 23. BROJA:

DR. VELIMIR DEŽELIĆ: Ljudevit Gaj. (Nastavak.) — BOŽIDAR pl. KUKULJEVIĆ SAKCINSKI: „Varaždinu". — Z. B.: Dva glazbotvora posvećena Gaju. — JOSIP ŠPOLJAR: U mjesečini. — MILUTIN MAYER: Na razvalinama sreće. (Nastavak.) — M. MIKŠIĆ: Hudson-Fulton-Jonatan slavlje. — TEODOR JESKE-CHOINSKI: Kad sunce zalazi. (Nastavak.) — ALEKSANDER KEŠUC: Upokojeno. — ORŠANIĆ-LIKOTINOVIĆ: Grozna ispovijed. — E. JELINEK: Na zakletom jezeru. (Preveo Selim Rakošev.) — Prof. STJEPAN ŠKREB: O seizmografima. — LISTAK.

SLIKE:

Grad njemačkoga reda u Metliki. — Povratak blaga sa gospićkog polja. — Blago na gospićkom polju. — Hudson-Fulton-Jonatan slavlje (6 slika). — O seizmografima (12 slika). — Knez Ito. — Grčki pukovnik Zorbas. — Miss Johela Seymour. — Mosivatunja-Victoria slap rijeke Zambezi u južnoj Africi. (Umjetnički prilog.)

„Prosvjeta" izlazi početkom i polovicom svakoga mjeseca na deset arka. • Godišnja cijena poštom ili dostavom u kuću 14 kruna, inače samo 12 kruna. • Za inozemstvo 20 kruna. • Pretplatu prima: Uprava „Prosvjete", Zagreb, Gajeva ulica br. 7. • Rukopisi se ne vraćaju.

Uredjuje Emilij Laszowski.

Naklada Škare Antuna Scholza.

25885

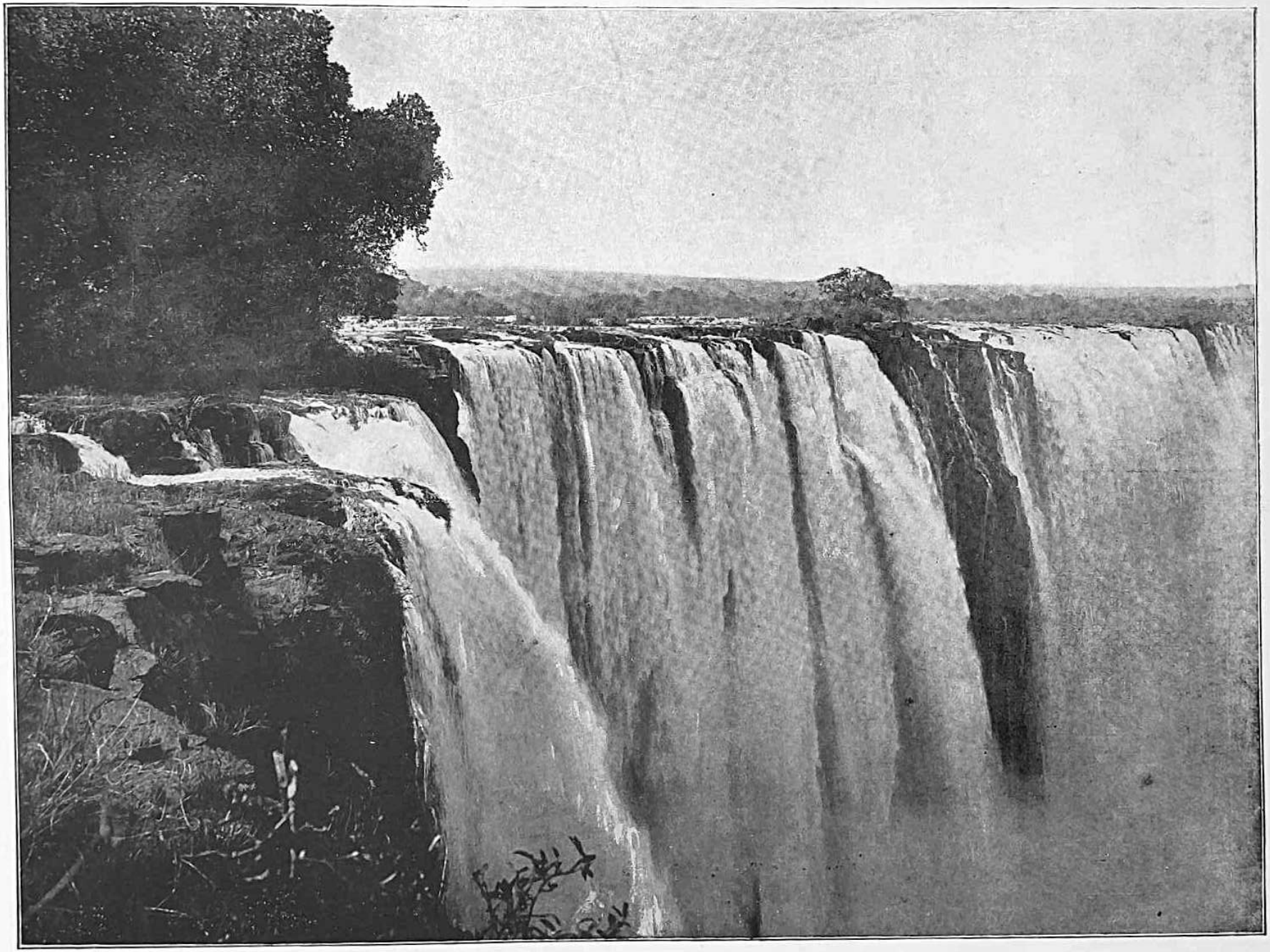

Mosivatunja-Victoria slap rijeke Zambezi u južnoj Africi.

PROSVJETA

BROJ 23.
1. PROSINCA 1909.

Ljudevit Gaj.

Dr. Velimir Deželić.

Neko vrijeme iza Hallerova odlaska bio je zamjenikom banske časti Haulik. U to je vrijeme narodna stranka sjajno napredovala, te je sad mimo zagrebačku prevladavala svim županijama. Zagrebačka županija sa turopoljskim komešom izjavila je da su hrvatske zemlje najčvršće sjedinjene s Ugarskom, i jedna kraljevina. Josipović je dapače madžarski progovorio na saboru. Al hrvatski sabor bio je jednodušan za misli narodne. Već 23. oktobra godine 1847. s velikim narodnim slavljem proglasio je biskup Haulik jednodušni zaključak svega sabora: da se hrvatski jezik u sve škole i urede uvede. S galerija se prosulo svijeće, a za cijelo je i Gaj rad toga dogadjaja suze lio, kad je tako lijepo vidio ispunjene svoje mlade snove. 23. oktobra proglašen je jezik, za koji se je on toliko borio, d i p l o m a t i č k i m. Dragutin Galac javlja vesele vijesti Gaju, te veli, d a ć e o v a j sabor u domovinskim a n a l i m a p r e d s v i m a s j a j i t i. Gaju, koga na taj znameniti povjesni dan nije bilo u Zagrebu, poslao je Galac i pjesmu, što se je taj dan bacala s galerija od nježnih ruku.[1])

U zajedničkom saboru, koji je otvoren 10. novembra mora Metel Ožegović braniti pravo nar. jezika. Tuj mu pomaže i Gaj. On je u ostalom ove godine sa znanjem vlade i najodličnijih hrv. patriota otišao u Požun, odkud se je vratio mjeseca prosinca. U Hrvatskoj se je osobito svidjala — kako Gaju Galac piše — Gajeva odvažnost, da se je u to doba usudio u Peštu ići i sa Košutom i Sentkiralijem općiti. Abaš Pogledić rekao je dapače: Ja sam bio vazda iskreni počitatelj Gaja i dosta sam se pravdao i ljutio s onima, koji ne uvidjaju il ne će da uvide njegovih zasluga za našu narodnost, koju je on jedini uzdržao i probudio, al ovaj čin njegov utvrdjuje za uvijek moje štovanje pram njemu".

Došavši u Zagreb hvalio se je Gaj, da je koristio narodnoj stvari. U Požunu je općio s Lj. Košutom i ostalim prvacima madjarskim, dapače i sa svojim glavnim protivnikom A. Josipovićem, te je svojim načinom djelovao, da se nije zametnula raspra o valjanosti izbora hrv. zastupnika.[2]) U ovo je vrijeme, videći, kako mu i kao neplemiću ugar.-hrv. teško ugovarati s madžarskim velikašima, zatražio plemstvo. U tu svrhu dobi mnoga preporučna pisma. Posvjedočiše mu zasluge svi hrvatski zastup. i duhovni i svjetski uglednici članovi velikaške ondašnje kuće. Svjedodžbama od 30. novembra i 3. decembra 1847. nazvaše ga „tvorcem i glavnim rasadnikom obrazovanosti pučke, koja može samo s kulturom narodnoga jezika da se trajno razvija." Spominje se njegov mnogogodišnji zaslužni rad te se veli, da: „ovoj njegovoj neprestanoj težnji, nošenoj krilima genija, podpomaganoj visokom obrazovanošću duha i praktičnoga takta, pripada ispred svega sva zasluga probudjenja sadašnjega hrvatsko-slavonskog naroda od smrtnog sna, u kojem je gotovo posve potlačen ležao, i njegova (narodnog) preporoda.")

Medju ostalim rekoše mu još:

„On je, koji je svakom zgodom najživlje i najbrižnije hranio i dizao patriotsko čuvstvo svojijeh zemljaka, onaj patriotski osjećaj, koji stanovnike Hrvatske i Slavonije sada oživljuje i koji ih uči da privatne interese podvrgavaju dobrobiti domovine. On je bio nadalje onaj, koji se je najjače brinuo, da ne dodje do zlovolje i nereda, ili da se ukorijeni, što bi zakonitom položaju škodilo. Ne ima sumnje, da je taj muž za uzdržanje javnog reda i mira u ovim zemljama najviše učinio, i da je nebojeći se nikakove opasnosti uzdržanju zakonitog položaja ondje najviše privrijedio."

I protiv toga, da je neprijatelj Madžara, uzimlje ga svjedodžba u obranu: „tako to pobija sjajno i njegov dolazak k ovome saboru i njegov neprestani saobraćaj s ugarskim rodoljubima i to najznatnijim zastupnicima jedne i druge stranke, jer su njegovi koraci, što ih je učinio u to malo vremena, što je ovdje bio, na ime da pomiri Hrvate i Madžare već u glavnom donesti željena ploda. Opet eklatantni dokaz o njegovoj isvrsnoj sposobnosti, njegovoj energiji i njegovoj okretnosti u vodstvu i riješavanju teških prilika." Uz tu sjajnu svjedodžbu napisa mu i vladika Josip Rajačić krasno pismo 23. studenoga 1847. sjajan dokaz, kako je znao steći ljubav i u pravoslavnoga svećenstva.

Gaja su korili — po gotovo Šulek — da je plemenštinu iz sve snage tražio, a kad bi ju tražio a nedobio, što da je bilo krivo plemstvo, to je rad toga na plemstvo zamrzio i osvetom planuo. Galac oštro napada Šuleka porad toga i kaže, da je to mogla izmisliti samo „skrajna malica (njega) protestanskoga jezuita" . . .

VIII.

I tako je došla godina 1848., godina revolucije madžarske, koju je Gaj proročkim duhom predvidjao. Hrvatski narod ne bi joj mogao odoljeti, da ga Gaj od g. 1830. nije pripravljao, upozorujući ga na madžarski separatizam.

Odmah na početku, kad je saznao za katastrofu u Beču, opazio je Gaj da je kucnuo njegov čas i jer u čitavoj Hrvatskoj ne ima popularnijeg čovjeka od njega da mora postati gospodar situacije

On pohrli odmah u Gradac k nadvojvodi Ivanu i od njega u Beč, da ondje poradi za davnu svoju ideju i da učini banom Josipa Jelačića.

Kad se je vratio u Zagreb imao je što čuti. Bilo je tuj već banskih kandidata na pretek. Od vojništva bili su kandidati izvikom dva generala i dva krajiška pukovnika, a od civila uz starca zaslužnoga Janka Draškovića htjedoše neki pod silu — Ljudevita Gaja za bana.

[1]) Galčevo pismo br. 68.
[2]) Pismo br. 70.

[1]) Galac Dragutin: Odgovor B. Šuleku na uvrijede i mistifikacije u 96. broju „Slavenskog Juga". (Prilog N. N. br. 102.)

Odmah, kako je stigao glas o pariškoj veljačkoj revoluciji stadoše se i Madžari buniti. U tajnoj sjednici bodrio je Košut Madžare, da je došao čas slobode i da treba kralja prisiliti na koncesije! S velikom deputacijom imao krenut Košut u Beč, da zatraži državni sabor svake godine u Pešti, odgovorno ministarstvo, neovisno od Austrije, narodnu vojsku i ustavnu slobodu u austrijskim zemljama. 15. ožujka krene u istinu madžarska deputacija pod samim palatinom u Beč, gdje je već buktila revolucija.

Događaji su slijedili strašnom brzinom. Metternich je 14. ožujka dao ostavku, a onda pobjegao iz Beča, car je pako dozvolio ustav i slobodu štampe te narodnu vojsku. Prisiljen Madžarima, potpisa kralj i Madžarima, što su zahtijevali, te imenova Ljudevita Baćana ugarskim ministrom predsjednikom. Novo ministarstvo ukinu bez sankcije stare plemićke slobode, učini porez sveopćim, uvede narodnu vojsku, zaiska povrat svih pukovnija ugarskih iz inozemstva. Hrvatska se je smatrala kao madžarska županija.

U Beču bio je Gaj i na skupštini svih Slavena. Iz te je stigao u Zagreb proglas na Hrvate.

Gajeve „Narodne Novine", a iz pera Bogoslova Šuleka donose 22. ožujka 1848. zanosan članak: Štampa je slobodna Vječna je pravda nadvaladala! u tom članku, razumije se, inspiriranom po Gaju, zahtjeva se već sjedinjenje Hrvatske, preudesba granice, utjelovljenje Dalmacije. „Najposlije treba da iščemo povraćenje starih granica Hrvatske sve do Une i Bišća... Za sada mučimo o Kranjskoj, Istriji itd., koja je jednoč takodjer s Hrvatskom bila združena." Zadobivši cjelokupnost domovine zahtijeva se i odgovorni ministerij.

U istom broju novina u dopisu iz Zagreba spominje se, da je dan dvadesetog ožujka 1848. znamenit za Hrvatsku. U županijskoj skupštini progovorio je podžupan B. Pavleković hrvatski i pozvao stališe, da se pridruže željama grada Zagreba, koji narodnu vojsku ustaraja. Sudac zagr. Kamauf zanosno pozdravi skupštinare i veselo pozdravi događaj, što je nestalo svake razlike u strankama i što svi Hrvati hrle, da pokažu svoju vjernost prama domovini. Županijska gospoda upisala su odma u narodnu vojsku i pripeše narodnu kokardu na srce. Slabo se je ko našao u Zagrebu, koji nebi nosio narodnu kokardu. U večer je opet muzika išla gradom i vatreni se govori držali pred kazinom i pred narodnim domom. „Zagreb se je za ovo nekoliko dana divno promijenio; sve živi i pleše, na svakom licu čitaš ushit i veselje."

U subotu 25. ožujka 1848. donose „Novine" proglas bečkih Slavjana. U tom proglasu zovu Hrvate, kao svjedoci triju najznamenitijih dana 13., 14. i 15. ožujka 1848., koji su svim narodima Austrije slobodu donijeli zaklinju i mole, da u ovo burno doba, gdje hrv. narodu pogibelj prijeti, metnuvši na stranu svaku drugu strast i sve sitnarije, podju pod zastavu svete sloge..

„Vi ste, braćo mila, jaki, jer je duh kod vas jak i krjepak, dakle nepustite, da vas sada vaših trudova od toliko godina pravedna žetva mine. Vi imadete u svojoj sredini muža, kojega je ime ne samo u cijelom slavjanstvu, već i u cijeloj Europi poznato, koji je g. 1842. pokazao, što sloga izvesti može, jest muža, kojim se ponositi možete, jer je narod vaš probudio, tako moćnim narodnim duhom ga nadahnuo i koji će moći i nadalje silom krjeposti svoje u ova burna vremena, gdje se slogom sve dobiti, a neslogom sve izgubiti mora, narodu pravac spodoban davati. Da njega čvrsto slijedite, mi vas još jedanput zaklinjemo, jer samo tako i ne drukčije moći ćete slavno uskrsnuti ono mjesto zauzeti, koja vam ista providnost božanska opredijeli...."

U istom broju javljaju, da će doći drugi dan proklamacija štampana u ime sviju slavenskih djaka na univerziteti, u kojoj proklamaciji zaklinju Bogom i narodom, da Ljudevita Gaja, Ambroza Vranyczanya i Ivana Kukuljevića priznaju odmah bez svake misli nesloge i razdora za provizorni ravnajući odbor našega naroda, da sve sile združe, s njima se sjedine i njihovu riječ slušaju)

24. ožujka već je na muštri bila oboružana legija djaka, već su se vidjale stotine crvenkapa. Oko sedme ure na večer bila je ugovorena skupština u „Narodnom domu". Sve je bilo dupkom puno, a galerije prenatrpane. Najednom zaori iz stotine grla oduševljeni gromki: „Živio". U dvorani se je pokazao Gaj.. Taj prizor lijepo nam je zabilježio Mijo Krešić u svojim memoirima. Gaj je javio skupštini, da bečki Slavjani onu malu deputaciju, što ju je Zagreb bio poslao, ne pustiše da ide pred kralja. Rekoše, da sad više ne može biti govora samo o narodnom jeziku, o narodnosti ili još kakovim neznatnim reformama. To da je već sve gotovo. Sada treba oslobodit čitavo Slavenstvo u Austriji. Hrvati se moraju proglasit nezavisnima od Magjara i sami svog bana proklamirati. U Beč se mora doć sa gotovim zahtjevima, koje će kralj za cijelo odmah potvrditi. I odbor da se ufa, da će Hrvati sa svojim zahtjevima skoro doći. Naši bečki patriote žele, da se Hrvati postave na čelo slavjanskoga pokreta.

Na to pročita proglas slavenskih patriota barun Dragutin Kušlan.

Iza Gaja govorio je groff Vojkfy, koji progovori: „Mila braćo! Ja ne ću držati dugo govor, nego vam velim kao Hanibal: aut vincere aut mori! (urnebesni Živio! iz svakoga kuta) zato moja braćo, kako čujem, da naša protivna stranka potajno pripravlja oružje u kazini — pošaljimo k njima jedan odbor, koji neka izjavi, neka si sami pripišu posljedice, ako za 24 sata ne predadu kazinu.

Na taj govor odvrati Gaj: Ja visoko cijenim žarko domoljubije grofa Vojkfya i uvjeren sam o plemenitom njegovom i hrabrom srcu, nu neka mi dopusti, da nisam toga mnijenja, budući mislim, da će k pomirenju bolji put biti, ako mi sa pravog kršćanskoga gledišta za ljubav i slogu njima pružimo bratsku ruku, da pošaljemo k njima u kazinu jedan odbor s prošnjom za izmirenje, ali prošnjom velikodušnom, kako onaj prosi, koji svoju jakost čuti i zna, da bi mogao protivnika smrviti, nu kao pravi domoljub ga još moli i to posljednji put moli — jer nam se ne će uvijek i neprestano za pomirbu prosit.

Iza Gaja ganut progovori za pomirbu „madžaron" Pisačić. Gaj odvrati, da svi iskreno goje želju za pomirbu. On da je spreman i klečeć moliti u ime narodne sreće i prositi za složan rad u tako obilino doba.

Gaj na to pristupi k Pisačiću, pruži mu ruku i oni se uz gromki Živio poljube. Mladići digoše i Gaja i Pisačića u vis, da se tako još jednom pred svima pobrate. Odmah se složi i deputacija, koja podje u kazino, na čelu joj Gaj. Taj odbor se za malo vrati. Došli su s od-

) U ime bečkik Slavena potpisano je do sedamdeset muževa.

borom iz kazina obadva baruna Raucha, Karlo Jelačić i Aurel Kušević i dr.

Opet je govorio Gaj, koji je bio duša cijele skupštine; govorio je prekrasno, da je svakoga dirnulo". Jelačić se je odmah izbrisao iz kazine i upisao u dvoranu. Drugi pristaše unije nijesu se tako lako dali uvjeriti, naročito Kušević. „Gaj mu je tumačio, kako on shvaća pravu slobodu i pravice čovječanstva, kao da je Lamartine, nu činilo se sve uzalud". Ipak se je to dojmilo kazinaša.)

Drugi dan bio je blagdan blagovijesti blažene Djevice Marije. Sav je Zagreb oživio. Sve je iščekivalo vanredne dogodjaje. „Narodne Novine" vele: „Blagovijest će svaki pravi Ilir kao jedan od najznamenitijih dana ilirske historije u srce upisati, jer je osvanula blagovijest ne samo u vjerskom već i u političkom obziru.

Sve je oduševljeno govorilo o skupštini, koja je bila ovaj dan. I u istinu ona je učinila znamenite odluke.

U skupštini ovoj dne 25. ožujka 1848. opet se je istakao Gaj. On predloži krjepkim glasom, zanosnim riječima baruna Josipa Jelačića bužimskoga za bana trojedne kraljevine. „Ne ima pera — pišu novine — koje bi opisalo urnebes od pljeskanja i narodnog klikovanja, koje je na ovaj predlog zagrmilo, te malo ne četvrt sata trajalo, i tek se onda prekinulo, kad isti odbornik narodna zahtjevanja po upravnom odboru sastavljena odborniku Ivanu Kukuljeviću predade, da ih pročita."

Gaj je zamislio veličajnu manifestaciju naroda, koji je prvi put kompaktno stupio u takovoj zgodi pred Evropu.

Silan se posao svalio na Gaja. Trebao je da izvrši jedno od svojih najznamenitijih djela i da povede u Beč sjajnu hrvatsku deputaciju pred kralja.

Sve se je to moralo u kratko vrijeme obaviti. Novce pribaviti, ljude nastaniti, spremiti sve za put. Sve to išlo je kroz ruke Gajeve. Moramo se diviti njegovoj agilnosti i njegovoj marljivosti u to doba. Mnogo mu je glede novaca bio na ruku zagrebački Kaptol. Već slijedeći dan 26. ožujka bilo je sve gotovo i Gaj vodi tu veliku i sjajnu deputaciju u Beč, kakove carski Beč nit prije nit poslije iz naših zemalja nije doživio. Bila je deputacija od preko četiristo ljudi, većinom obučenih u narodno odijelo i crven kape.

Bilo je tuj ljudi iz svakoga stališa. Putovali su uz pravo slavlje. Najprije se vozili kolima preko Varaždina, Optuja u Maribor, a odatle krenuše željeznicom preko Graca i Badena u Beč.

U Gracu ih dočeka množina ljudi i isprati do gostione, gdje su ih cijelo vrijeme počasno stražili djaci. Posjetiše sveučilište, guvernera, starog grofa Nugenta, generala Živkovića. Na večer im gradjani priredišе vojničku glazbu, koja ih je otpratila, svirajući same slavjanske komade od glavnoga im stana „Zum Elefanten" do gradske Resource, gdje im je priredjena bogata večera. U Gracu ih gledali kao čudo. U Brucku na Muri dočeka ih štajerska garda s bandom i pozdravila ih govorom. U Badenu bili su na vijećnici hrvatski barjaci, a tako i drugdje u slavu Hrvata. Jedan izvanredni train odvezao ih u 10 sati u jutro u glognički kolodvor.

Na kolodvoru u Beču dočeka ih nebrojeni svijet sa slavjanskom legijom- barjakom i glazbom na čelu.

„Nebrojeni svijet navrvi sa svih strana — piše Krešić) — tolike množine nevidjeh još nikad. Impozantni pogled, a otraga onaj silni grad Beč; doista bio je to veličanstven prizor! Banda udara hrvatske pozdrave, svjetina oduševljeno kliče, bacajuć šešire u vis „Živio" „Hoch" bez kraja i konca. Na jednoj tribini besjedio je naš domorodac Pejaković, za njim nas pozdravi jedan ondje stanujući Hrvat, rekli su mi imenom Kurelac i to njemačkim jezikom, da ga razume i Nijemci, kojih je valjda takodjer mnogo došlo. Poslije njega zahvalio se je Gaj. Govorio je hrvatski, a zaključio je njemački. To je trajalo više od pol sata na južnom kolodvoru, dok se je četa mogla ganuti uz toliko ljudstvo. „Skoro dva sata išli smo kroz Favoriten-Strasse do našega stana, gdje je odbor odsjeo (Hotel zum „Wilden Mann" u Körtner-Strasse). Sve ulice bijahu napunjene, da se nismo mogli kretati. Sa svih prozora mahahu nam gospodje bijelim rupcima. Svi nas oduševljeno pozdravljali. U terezijskoj akademiji namjestiše golemu zastavu, a elevi vikahu nam „Vivat". Nacijonalgardisti bečki prezentirahu nam svuda i na više mjesta moradosmo stati od stiske, jer se nije moglo dalje. Bande jednako svirahu, a u nutarnjem gradu uz silno „Živio" carsku himnu. Pravoslavni vladika Rajačić pozdravljao nas na više mjesta neprestano..." Pred glavnim stanom hrvatskim stajala je neprestano na straži slavjanska četa. Na njezinom krasnom barjaku bio je naslikan grb trojedne kraljevine.

Kad su ušli u gostionicu dr. Gaj morao je s prozora govoriti silnoj masi od 40—50 tisuća duša. „Mili prijatelju — piše očevidac1) — tko njega nije čuo govoriti, tko nije vidio ushit onoga dobroga puka, taj se može kajati za čitav svoj život, jer već nikada neće moći vidjeti toga prizora. Plakali smo mi, plakali su oni, ruke su nam s ulice gore pružali, kao da nas hoće da zagrle, sablje su potegli i vijali ih po zraku, kao da će sve za nas učiniti i krv svoju proliti i t. d." Isti kaže i misli, da je Gaj neizmjerno dobra u kratko vrijeme učinio, i da je on onaj jedini, koji može na stazu slavne budućnosti, koja se pred nama otvara, dovesti. „Sv nas ovdje obožavaju, sveučilišna četa kao za čast straži straže svagdje, gdje smo na kvartiru i to ne samo na uličnim vratima, već i u svakom kutu."

Drugi dan dodje Gaj kao duša deputacije u samu univerzu. Morao je u istinu biti sjajan govornik, kad je tu u lavskoj špilji, u tom leglu bečke bune, gdje baš nijesu ljubili Hrvate, smio govoriti bez prigovora.

Ali nije on samo govorio. On je dapače svojim govorom tako fanatizirao, tako oduševio, tako očarao svoje slušače i profesore i djake, da su ga digli na ramena i nosili po auli. Taj je Gajev govor tako Hrvate omiljeo Bečanima, da su od njih izmolili hrvatsku trobojnicu na dar za spomen. Profesori se bečki ljubili s Gajem i drugovima. Sve se stalo ljubiti i želju izrazivati, da bi se tako svi narodi u Austriji ljubili.

Hrvati pohodiše istoga dana i kuću austrijskih stališa. Tuj progovoriše o svojim željama. Napokon se deputacija odbora od 14 najodličnijih članova pod vodstvom Ljudevita Gaja otputi i do samoga kralja.

31. ožujka dodje pod zastavom u carski dvor, pod onom zastavom, koja je postala historijskom, jer se je vijala za slavne reštauracije g. 1842.

Gaj je govorio pred kraljem sjajnim govorom. U tom govoru istaknu ljubav i privrženost naroda k carskoj kući, kao jedinoj pravoj točki sjedinjenja za narode i državu, kao jedino mjesto za utaženje svakog narodnog spora. On spomenu: „U vozu narodu je svora materinji jezik, prednja os je vjera, a zadnja vjeresija; predniji kotači su ufanje i ljubav; zadnja pako kola marljivost; tr

)) Mijo Krešić: Autobiografija. Zagreb 189°. Str. 85—90.
) Krešić: Antobiografija. Zagreb 1898. Str. 91.

govina; svornjak je ustav, rudo sloboda. Treba zapregnuti nauku i viteštvo pred kola i vojke poradi krjeposti, neka goni. Samo neka se često na zadnja kola ogleda i pazi, da se svora ne pretrgne i da kotačima masti ne uzmanjka, najbolje pako da se rudo iz svornjaka ne ispukne i da vozci s njom ne pobjegnu."

1. travnja odvratili su hrv. deputaciji posjet donjo-austrijski stališi. Gaj im je opet toplo preporučio hrvatske želje i odvažno izjavio, da u tim željama stoji cjelokupnost monarkije. Ako se ne ispune hrvatske želje, Hrvat će ih znati i sami izvršit. Al onda neka više niko ne računa na simpatije Hrvata ...

Gaj ostade još u Beču nekoliko dana vijećajući sa Slavjanima. 2. travnja u veče u 8 sati bila je u Sperlovoj dvorani skupština svih slavjanskih odbora i do dvije tisuće ljudi. Dan na dan bile sjednice. Otud se je izdao znameniti proglas Slovencima, kojega uz ostale Slovene na prvom mjestu potpisaše u ime četiristotine poslanika iz Hrvatske Gaj, Vranicani i Kukuljević. 4. travnja došao je u Beč ban Jelačić. Drugog dana u jutro otišli pred njega svi Slaveni, da mu se poklone. Vodio ih Ljudevit Gaj. On bana pozdravi krasnim govorom. Suze su potekle niz lice nazočnih, kad je ban izjavio: „kamo sreće braćo, da vam mogu pokazati moje srce, kako gine za srećom i slavom domovine!"[1])

Vraćajući se zatim Gaj kao trimfator u Hrvatsku i došavši u Zagreb dočeka ga silno gradjanstvo. Uspravivši se na svojim kolima i mašući svojom narodnom crvenom kapom — vozio se je okružen tisućama zanosnih Hrvata i Hrvattica, koji ga oduševljeno pozdravljahu. Gromkim glasom progovori narodu zanosnu besjedu i reče: „Sloboda je u Parizu i u Beču! Sloboda je svuda! Hrvati! Sad je i za nas kucnuo odlučni čas!") Iz tisuće i tisuće grla orilo se: Živio Gaj! Živio naš otac!

Još jednom i to 5. lipnja 1848. doživio je Gaj triumf. Samo njemu i njegovu prijateljstvu sa Josifom Rajačićem, patrijarhom srpskim imade se pripisati te je 5. lipnja 1848. sam srpski patrijarha na Katarinskom trgu inštalirao Jelačića bana i tako i javnim načinom pokazao, da se je učvrstio bratski vez izmedju Hrvata i Srba, koji je u ono doba, prije ugarsko-hrvatskoga rata za hrvatski narod imao nedogledne posliedice. Gaj je rekao: „Ilir gleda obojim očima svoju braću, jedno je srpsko, drugo hrvatsko. Ne pitaj ga, koje mu je milije, jer jednim i drugim gleda."

Ovaj triumfatorski doček u Zagrebu, ovo slavlje u Beču doneslo mu časak radosti, ali još više zavidnika Od 11. travnja vijale se u Zagrebu trobojne zastave. Gajeva žena nije žalila ni truda ni troška, te je kupila veliku množinu bojadisane tkanine iz koje je onda pravila narodne barjake, te ih dijelila u narod besplatno. Djaci su izvijesili pet velikih zastava na gimnaziji i akademiji. I na grčko-istočnoj crkvi vijao se je 14. travnja hrvatski barjak s napisom: Za Slavjanstvo i Slobodu."

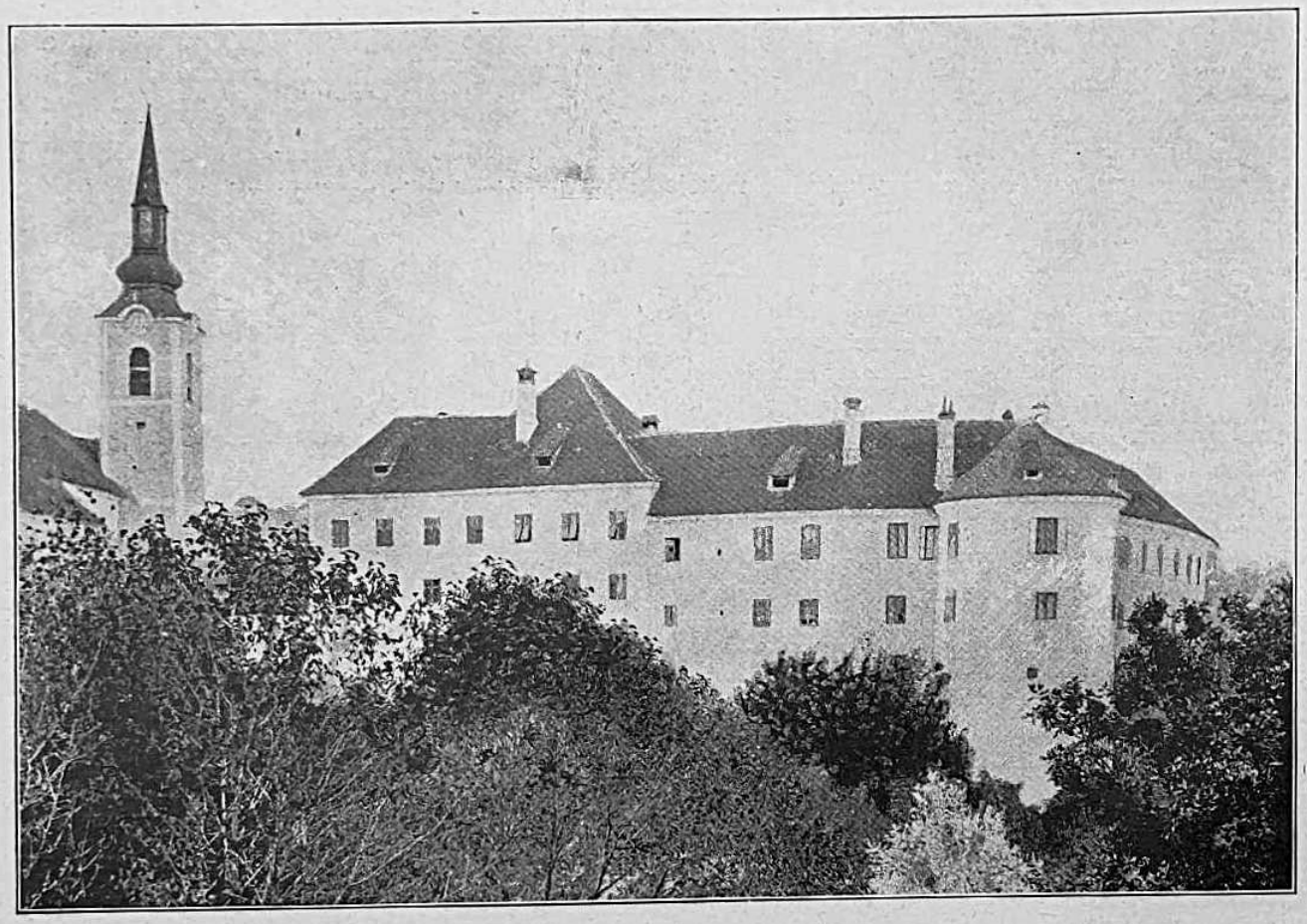

Grad njemačkog reda u Metliki.

Prvih dana travnja priznavajući osobite zsaluge Gajeve grad Koprivnica imenovala je Gaja začasnim gradjaninom grada.[2])

22. travnja 1848. br. 6—1870.) saopćio je ban Jelačić Ljudevitu Gaju, da ga je kralj svojim ručnim pismom od 14. travnja 1848. upravljenim banu imenovao savjet-

[1]) Nar. Novine Str. 132.

[1]) Hortense: Uspomene na Ljudevita Gaja. Vienac 1891. Str. 614.

[2]) Isprava od 14. IV. 1848. potpisana je Dragutinom Cekušem grad. bilježnikom. Pečat u drvenoj kutiji o zelenoj i bijeloj svilenoj vojsci.

nikom. „Izvolite primiti ovo odlikovanje — veli ban — ovo odlikovanje carsko kao dokaz javnoga odobrenj vaših domorodnih zasluga. Radujem se, da mi se ova ugodna prilika daje Vama čestitati i zajedno moje iskreno priznanje Vaših domorodnih trsenja očito izjaviti."

Osim Koprivnice odlikovao ga i Gospić koji ga u sjednici 25. svibnja imenova začasnim gradjaninom uz pismo puno hvale. — „O zdravo nam anda budi, velelan, osobito u Krajini. Krajišnici, koji su došli u Zagreb na sabor svi bez iznimke nijesu se oko nikog drugog već oko njega htjeli da sakupe na dogovore i vijećanja pred sabor.

U ovo doba bila mu je povjerena uprava i vodstvo političkih poslova čitave Hrvatske i Slavonije. Bio je dakle tako reći ministar vanjskih posala u prvo vrijeme banovanja Jelačićevoga.

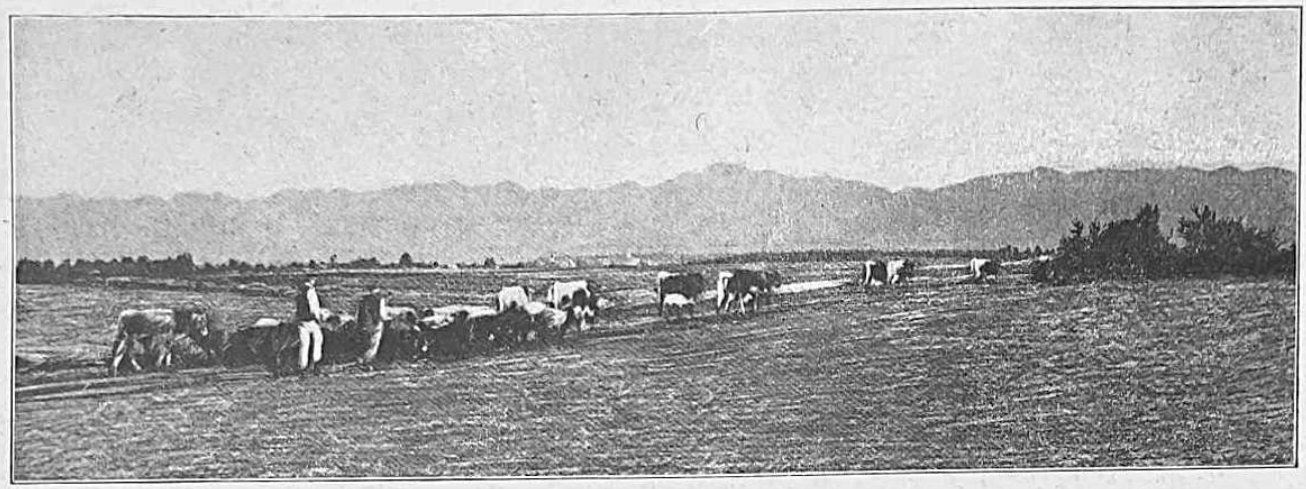

Povratak blaga sa gospićkog polja.

možni gospodine, ti krasna zvijezdo naroda našeg. Primi već davno zasluženu zahvalnost tvoje braće zahvalnost, koja nivad već za to na manje ići ne će, što ovdje očito valujemo, da ako otprije tmine bijasmo, to jedino po tebi dodjosmo na svijetlost!... Za to gdje je tako nećutljivo srce hrvatsko, te navlastito rascviljenog graničara, da neuzigra dosad nepoznatom radošću, videći tebe, v. g. na čelu onih vrijednih otačbine naše muževa, koji neumorno rade danju i noći, da što skorije s grijeha nesloge protjeranog Adama, već nesretni narod opet u perivoj bratske ljubavi — jedinstva i jednakosti — prosvjete i blagostanja povrate i uvedu.

Na vrhuncu svoje moći, može se reći, da je upravo neko vrijeme banovao, radio je neumorno dan i noć. Štafeta letila u to doba k njemu za štafetom. Predsoblja su bila puna molitelja.

Čislo njegovih štovatelja i obožavatelja bilo je veliko, ali se i njegovi protivnici i zavidnici umnožaše.

Sve one stotine i tisuće seljaka, koji su dolazili k banu u deputacijama oboružane i okićene, svaki put su pohodile iza toga i Gaja, da ga u njegovoj patriotskoj kući pozdrave sa svojim vodjama svećeničkog i plemstvom, nego da je iz vana, najpače iz Magjarske u

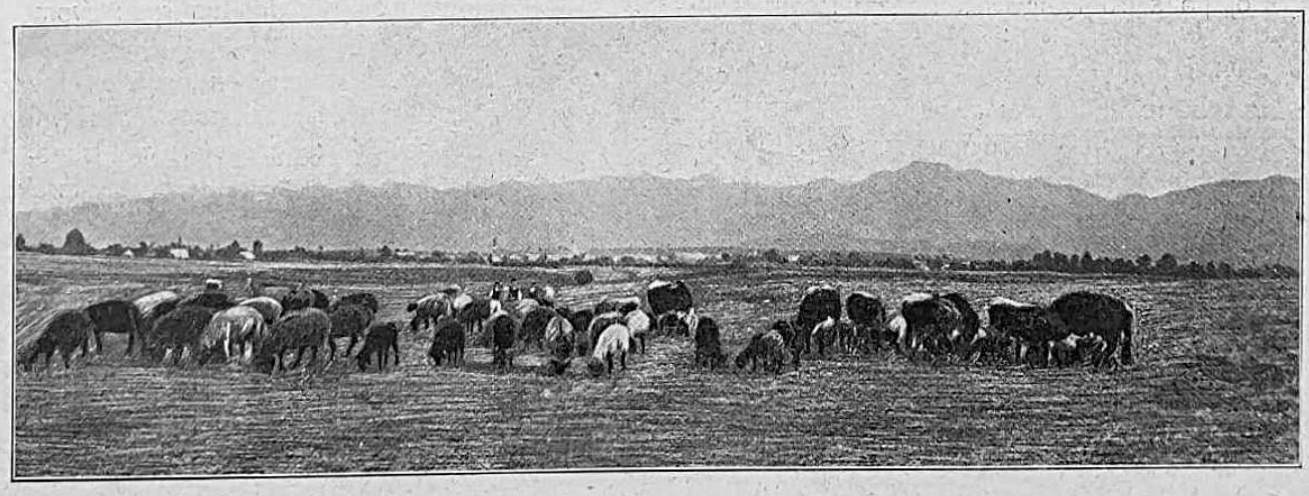

Blago na gospićkom polju.

I Slavonija priznaje Gaju zasluge. Požeška ga županija bira svojim prisjednikom.

I u doba prvoga banova boravka u Beču, kao i za njegova povratka u Zagreb bio mu je Gaj desna ruka i pomagao mu je riječju i djelom, tako da je na sve prve banove ponajvažnije odluke, proglase direktno utjecao. Osobito je nagovorio bana da potpiše dokumenat o emancipaiji seljaka, bez koje isprave ne bi ništa drugo pošlo za rukom. Ugled Gajev u to doba bio je si-

goleme gomile svijeta. Tada je Gaj odgovarao s prozora ushitno i zanosno na njihove pozdrave, slaveći uz to kralja i bana, te je izjasnjivao „da jaram, koji je bio toliko puku težak, nije bio uzrokovan našim svećenstvom plemstvom, nego da je iz vana najpače iz Magjarske u našu zemlju donesen; da su one gradine po brdima, one kovačnice pučkoga ropstva, tudjinci zidali i da je sv tlačenje naroda iz vana došlo: da se dakle puk neka ne tuži na domaću gospodu, jer upravo plemenitoj i neple-

menitoj gospodi i duhovništvu, koji su se zajedno s nama književnicima od nekoliko godina starali narodni jezik i svu našu narodnost podići, te tudjinstvo istrijebiti, upravo svojoj domaćoj gospodi, imaju seljaci zahvaliti onu zakonitu slobodu, koju im je svijetli ban, kao dobar i brižljivi otac, sebi povjerenoga puka otvorenim listovima potvrdio. Neka dakle njemu i svoj gospodi svakom prigodom u ljubavi i pokornosti svoju zahvalnost iskažu, jer samo pod ovim uvjetom mogu zadržati onu novu slobodu, koju im je ban u dogovoru s gospodom podijelio.[1])

Bili su veličanstveni prizori ovih poklonstvenih deputacija — Gaju.

Pod konac svibnja bili su izbori za hrvatski sabor Mladež akademska zagrebačka izabrala je za svog zastupnika Ljudevita Gaja, i to bez ičijeg naputka.

[1]) Nar. Novine (prilog) br. 102. g. 1848.

(Svršit će se.)

„Varaždinu".

Božidar pl. Kukuljević Sakcinski.

Na spomen 700-godišnjice sl. kr. grada Varaždina, što je dne 14. studenoga 1909. proslavi „katoličko djetičko društvo u Varaždinu".

Tu si stajo, mili grade Varaždine,
Još u ona doba sjajno, staro-davno,
Hrvat kad zakralji svoje krvi sine,
Kraljevstvo hrvatsko kad je cvalo slavno.

Stanovnici tvoji stari vriedni bili,
Vodili su ovdje život pošten, miran,
Svakoj su se znali odhrvati sili,
Djavo s pakla bio njima svaki tiran.

Pobožni su bili, bližnjega su svoga
Ljubili, sve što su mogli njemu daše,
Al najviše još za vieka trinaestoga
Onom, u Knjegincu koji tamnovaše.

Andrija to bio, vojvoda hrvatski,
U kulu ga dove mračnu i užasnu
Nakon vojne ljute jal i razdor bratski,
Koj po smrti kralja Mirka tek ugasnu.

Postav kraljem, Andro sjeti se u sreći
Dobročinstva što mu varaždinski sini
Izkazaše, i on Varaždin usreći:
Slobodnim kraljevskim gradom nam učini.

Sedamsto od onda prohujilo ljeta,
Burnih ti doživlje, stari grade, dana,
Mongolska ošteti tebe gamad kleta,
A i s inih teških patio si rana.

Na bedemu tvomu topovo je zrno
Krstu Frankopana, slavnog junačinu,
Usmrtilo, zaviv tim u ruho crno
Svu hrvatsku milu našu domovinu.

Al i sjajnih ti nam, grade, vidje zgoda
Dok tu velikasi stolovahu naši,
Najsjajniju pako: kada dika roda
Jelačić ban mača slavnog tu se maši.

S vojskom ti ga vidje preko Drave proći.
Mačem pošo branit hrvatska nam prava,
Pregnu da se stare rod domovine moći,
Al uzalud bila borba toga lava . . .

Ne uzalud posve: pero mač zamieni
I u tebi, grade, i u cielom domu
Umnika niz marnih slavan rad primieni
Dugo zapuštenom dragom rodu svomu.

Rad taj ploda donie, on osvjesti krasno
Gradjana, plemića, biednoga seljaka,
Na sve izli sunce prosvjete se jasno
I sve iz neznanja dignu groznog mraka.

Vjekuj, Varaždine, grade slavljeniče,
Za budućnost tvoju svatko neka radi,
Iz mira i sloge ona ali nče:
U miru i slozi, grade, se pomladi!

Dva glazbotvora posvećena Gaju.

U čas kad je dr. Ljudevit Gaj stupio na čelo kulturnom pokretu u Hrvatskoj, upravo se natjecahu gotovo svi hrvatski književnici i odličnici, da ga slave. U čas niklo je mnogo pjesama posvećenih Gaju, a medju ovima i ona Stoosova „Iz zagorja od prastara, Čeha, Leha Meha grada . .“ U ovom kolu slavitelja Gajevih ne zaostaju ni glazbenici. Ovdje priopćujemo dva glazbotvora posvećena Gaju.

I. Glazbotvor nepoznatog autora god. 1839. posvećen Gaju, kad je 1. travnja iste godine prisustvovao koncertu duhovne mladeži zagrebačkoga sjemeništa. Naslov tom glazbotvoru jest: „Četveropĕv | na slavu | blagorodnoga i visokoučenoga | gospodina | Ljudevita Gaja | slobodnih umětnostih i mudroljublja doktora „Narodnih Ilirskih Novinah | i narodne tiskarne vlastnika, sl. varmedjiah zagrebačke i varaždinske sudbenoga stola prisědnika | prigodom | posětjenja | narodnoga ilirskoga družtva skladnoglasja mladeži | duhovne sěmeništa zagrebačkoga | izpěvan | od | članovah istoga družtva | dana prvoga travnja godine 1839.“ Naslov i kajde je „Pisao častni Josip Smerčel: bogoslov“.

Četveropjev za tenor I. i II. te bas I. II. ukajden je za Flautu, Violinu I. II. III., Violu i Violinčello u D-duru. Tempo je moderato.

Tekst pjeva jest:

Zdravo slavni prihodniče!
Uzrok naše radosti; —
Eto velke za nas sreće!
Smatrat muža mudrosti.
Zdravo zvezdo Ti Danice!
Ilirie krasni cvět —
Na čest slave Ti kraljice,
Živi tečaj mnogih lět!

Na koncu potpisani su članovi zbora duhovne mladeži: „Stališ osobni družtva narodnoga skladnoglasja u sěmeništu zagrebačkom. Članovi redni: bogoslovi II. god.: Belas Pavao, Bolenji Mio, Jilk Janko, Joža Pavao, Mesarić Bogoljub, Smerček Josip, Žurić Milan. I. god. bogoslovi: Akšamović Josip, Fink Edvard, Hajko Mio, — II. god. mudroslovlja: Gašparić Franjo. — I. god. mudroljub.: Kiljan Franjo, König Dragutin, Resar Ivan. „Začastni članovi“: IV. god. bogoslovi: Brooz Mavro, Bučer Petar, Pavlek Mato. — III. god bogoslovi: Janušić Henrik, Spanić Ljudjevit. — II. god. bogoslovi; Cerovski Jakov, Kunek Matho, Mikloušić Janko, Nemčić Andrija, Radoćaj Franjo, Relković Ferdo, Šimagović Franjo, Šuflaj Tito. — I. god. bogoslovi: Věkoslav Sekovanić, Šavor Josip, Valetić Janko, Stroinec Aleksander. — II. god. mudroljub: Havliček Nikola i Ilić Luka. —

II. Glazbotvor Franje X. Čačkovića god. 1842.: „Uvod | i proučene sjajne | za | flautu | sverhu uzljubljenog' ilirzkoga napčva | Iz Zagorja od prastara | Čeha, Leha Meha grada | ša sprovodjenjem | velike orchestrč | sastavljene i posvetjene | Gospodinu doktoru | Ljudevitu Gaju | po | Franji Xav. Chachkovichu Verhovinskomu.“ Na drugom listu jest isti naslov samo na francuskom jeziku. Spoda na prvom listu zabilježio je Gaj godinu i 1842.

Glazbotvor ukajden je za: Flauta principale, Violini (2), Viola, Violončelo, Violinu, Flautu ripient, Oboi, Clarinetti in C, Fagotti, Borni in G., Trombe in E., Tympani G. D., a u G. duru.

Glazbotvor razdijeljen je u: Uvod, Napjev, 6 promjena i zaključak.

Napjev je kao one poznate „Prosto zrakom ptica leti . . .“

Ovaj glazbotvor posvetio je autor Gaju slijedećim listom:

„Visokoučeni, Prečestiti gospodine!

Dok pěsme narodne, koje je jedan izmedju osobnih Domovine pěsnikah Vašoj slavi u ono doba posvetio, kad ste se iz putovanja k nama sretno povratili, u muziku ztavlene napěv po meni obilnije izradjen, i u jedno dělo kroz vsakoverstne skladnoglasja proměne stavlen Vam naj uljudnije poklanjam, uputjen sam dovolnjo, da, ako kroz ovo dělce niti jedan kamenčac k žertveniku narodnozti priveržen nebude, očevidno ništamanje postane, da i moja namera narodna je bila, i da Vas, kakti jurve pogibajuche narodnosti zbuditelja, kako se pristoji, štovati, i proslaviti sam žudio.

Primite dakle ovaj moj poso s onim, kojim ga Vam posvetjujem, sercem, tako če biti, da akobi isti svake druge vrednosti lišen bio kroz posvetu, i ime Vaše, kojim je čelo njegovo urešeno, svaku zaslugu nadvlada, i veča, nego isto dělce zaslužuje, njemu čest u dio padne.

U ostalom s osobitim štovanja naklonom, ostajem Vaš pokorni sluga i iskreni štovatelj Franjo Xav. Čačković v. r.“

U lijevom kutu lista jest tintom a rukom Gaja napisana bilješka: „Ovo prijateljsko pismo i uz to mili poklon glasboskladni dobio sam g. 1842. prie županijskoga izbora niekoliko danah“.

Ove bilješke priopćujemo i za to, da doprinesemo takodjer i nešto gradje za historiju hrvatskoga glazbotvorstva. Možda će i to komu dobro doći, ili barem upozoriti na naše glazbenike ilirskoga pokreta.

Oba glazbotvora vezana u sjajne korice, čuvaju se kod potomaka Gajevih u Zagrebu. Z. B.

U mjesečini.

Josip Špoljar.

Već mjesec bliedi ko labud plovi
Zvjezdanim nebom plavetnim,
Nježni poj ptica mukom zamrije
Gajem i lugom zelenim.

Priroda cijela zanijemila
Sankom usnula sladjanim;
Samo u dolu šapuće nešto
Pod vrelom bistrim ladjanim

Sretan ja lijepu si Miru grlim
I zborim glasom tihanim
O svojoj sreći, ljubavi žarkoj
Čuvstvima svojim vatrenim.

A bistri čili potoka vali
Prate me skladnim romonom;
O, lijepa Miro, ja samo tebe
Ljubim srcem i dušom svom!

Na razvalinama sreće.

Milutin Mayer.

Povjest jednoga učitelja.

Upravo u taj čas stupi u sobu Zorićeva kćerka Ljubica, koja je dosele izbivala u kuhinji, gdje je nadgledala kuhanje i odredjivala, što se imade pripraviti toga dana za objed. Ljubica je to s veseljem činila, a majka joj nije nikada kratila te radosti, već joj je to dapače bilo vrlo milo, što joj kćerka pokazuje toliki mar i volju za kućanstvo. Odmah, kako se Ljubica povratila iz odgojilišta časnih sestara Uršulinaka iz Varaždina, ona ju priučavala lagljim kućnim poslovima. Njoj, skrbnoj majci, bilo je uvijek na umu, da si kćeri podade one upute i ono znanje, koje je nužno svakoj izobraženoj domaćici. „Nije dosta da djevojka znade glasovir i franceski", — govorila je Zorićka, — već je još nužnije, da znade obavljati i domaće poslove. Glasovir i ostale nuzgredne stvari su za zabavu, za dokolicu, ali kućanstvo je prvo i najvažnije. Na tomu počiva blagostanje obitelji i doma. Dom imade svakoj čestitoj ženi biti nada sve svet i mio, jer domaće je ognjište najuzvišenije, na njemu se samo može zamisliti prava sreća i blagostanje jedne valjane i sretne obitelji. U tihim i dragim prostorima doma počiva neki tajanstveni mir i posebno zadovoljstvo, koje može samo onoga usrećiti, koji ga ljubi."

Slijedeći ta prekrasna načela i sama, bila joj glavna briga, da si u njima uzgoji i svoju kćer. I brižno nastojanje, i valjane upute uzorne majke i domaćice urodiše dobrim plodovima. Ljubica je uvidjela plemenito nastojanje svoje dobre majčice pa je osobitim veseljem i ljubavlju sve učila i primala. A uz to već i od naravi vrlo skromna i čedna, slovila je kao jedna od najboljih djevojaka u cijeloj okolici. Mnoge su majke stavljale Ljubicu Zorićevu za uzor svojim tvrdoglavim i razmaženim kćerkama, ne misleći dakako ni najmanje, da su u mnogomu same krive prpošnosti svoje djece.

Osim te skromnosti bila je Ljubica na glasu i zbog svoje ljepote, koju je kao prirodni dar baštinila takodjer od svoje majke, koja je još sveudilj i u svojoj poodmakloj dobi slovila kao vrlo pristala gospodja.

Ljubica je (u to doba) bila u dvadesetoj godini, puna života, puna proljetnoga čara lijepoga djevojaštva. Rumenkasto- bijela put činila ju predražesnom i svakomu milom, a bujna tamno-smedja kosa, koja se spuštala niz lijepa ledja u vrlo dugoj i debeloj pletenici, činila ju još ljepšom. Blagi, skromni pogled odavao je nevinost i čistoću njezine djevojaške duše.

— Ljubica, doji ovamo, — zovnu ju majka, kada je ušla u sobu.

Djevojka pridje k majci, koja je razgovarala s Petrovićem.

— Poznaješ gospodina? — upita ju majka.

— Valjda gospodin Petrović, — izusti ona nekuda stidljivo.

— Pogodiste gospojice, — reče mladi Petrović i uljudno se nakloni pred djevojkom pruživ joj gracijozno bijelu ruku.

— Ti Ljubice ostani sada s gospodinom Petrovićem a ja ću malo prigledati u kuhinju, jer gdje nema domaćice ne ide baš sve u redu, kako bi moralo, zato oprostite — završi gospodja i udalji se...

Mladi su časak šutjeli. Ljubica je bila u očitoj neprilici, kako da započne razgovor s Petrovićem.

On, videći njezinu zabunu, započe prvi:

— Od zadnji puta, kako se vidjesmo, gospodjice Ljubice vi se vrlo promijeniste.

— Da. — odvrati ona tihano.

— Vi bijaste tek kojih deset godina, kada sam ja bio u višjoj gimnaziji. Tada se pohadjala još domaću školu. Zbilja, kako vrijeme prolazi, da čovjek niti ne opaža toga. Koliko smo se puta znali u jesensko doba u tatekovu vinogradu naganjati i sakrivati iza one velike zidane klijeti! Kako smo bili tada još nestašni, a danas se evo toga tek ugodno sjećamo. Vrijeme leti prebrzo!

— A mi svakim danom bivamo stariji.

— O, moilm gospojice, zato mi nijesmo stari! Ta mi smo u najljepšim godinama — reče posmjehom Petrović.

— Ali i to će brzo proći.

— Kao i sve na svijetu!

— Vi odlučiste gospodine, da stalno ostanete kod kuće?

— Da! Svijeta sam dosta prošao, preživjeo mnogo toga, pa želim, da u krugu dobrh roditelja, na svojoj dragoj miloj domaji započnem miran ladanjski život, koji mi je sada tako mio, i koji me sjeća na moje drago već minulo djetinjstvo, koje je bilo toli ugodno i lijepo.

— I pravo je tako. Treba da zamijenite gospodina oca, koji je i onako već slab. Svagdašnje brige i teret godina učiniše ga starijim i slabijim kao što i moga oca.

— Tako je! Naši roditelji bivaju danomice stariji, pa treba, da mimladji preuzmemo njihov posao, jer na nama ostaje svijet.

Budući je Ljubica morala na poziv majčin opet u kuhinju, ispriča se Petroviću, a on se na to sam zaputi dolje u lijepi park da ga razgleda.

Sišav dolje, udario je glavnim putem kroz dvored starih krošnjatih kestenova, koji su rasprostirali daleko u okrug svoju ugodnu hladovinu po zelenoj travi i po sitnomu bijelom pijesku, koji bijahu nasuti puteljci. Ljetno je sunce samo gdje gdje prodiralo kroz rijegje granje kestenova i padalo po travi i bijelim putovima. Nekoliko bijelih lepira — glogovnjaka prelijetalo je veselo perivojem i sjedali po cvijeću, da sišu slatke sokove. Iza njega tamo iz dvorca, dopirao je glasan žamor razgovorljivih gostova. On zakrenu od glavnog puta na jedan pokrajni, koji je vidio ravno ka ribnjaku, u kome se sunčale na površini malene zlatne ribice i hitro presijecale bistru vodu.

Petrović se za čas ustavio kod ribnjaka i bezbrižno motrio veseli život tih božjih životinjica. A onda se zbog jake podnevne vrućine opet povukao u hlad starih kestenova i sjeo na jednu obližnu klupicu. Tu je Nikola Petrović htio da malo otpočine. Skinuv svoj sivi ljetni šešir uze rupcem otirati oznojeno čelo i zatiljak...

— Lijepa je, vrlo lijepa! — poče on sam sobom. — Nijesam nikada pomišljao, da će od nje biti takova ljepotica. Minulo je već dosta godinica otkako ju posljednji put vidjeh, pa kolike li promjene! Bila je tada još dijete, s kojim sam se znao onako od šale i obijesti katkada i poigrati. A gle danas, kakova je to pristala djevojka! Ja sam već skoro godinu ovdje, pa još ne bijah kod Zorićevih. Nijesam mislio, da se u ovom zatišju krije takova ruža! No, zato ću to sada ispraviti. Od danas bit ću češći gost u Mokricama. Prošlu dobu dragoga djetinjstva moram opet i opet oživjeti... Otac mi sinoć reče, da se ženim. Ja sam hladno, upravo nehajno, primio njegov prijedlog, ali sada uvidjam, da je imao skoro pravo. Vrijeme je, da i ja stupim u „slatki" jaram braka. (Ovdje se ugodno i zadovoljno nasmiješio.) Godine odilaze u nepovrat, a s njima bivam i ja sve stariji. Već sam na domaku trećega decenija, dakle dosta muževan i posve

zrio za ženidbu. Valja se odlučiti sada, jer sam na Rubiconu. Kocka mora pasti! I ako Bog dadne pasti će na Ljubicu. Ona mi se silno svidja, jer je lijepa, dobra, a uz to i imućna, kako se to i dolikuje za onu, koja bi imala poći za Nikolu Petrovića. Moram svakako još danas govoriti s ocem o tome. Držim, da se ne će protiviti. Dapače, meni se sve čini, da naš današnji posjet ima samo tu svrhu, da se upoznam s Ljubicom. Moj stari je vrlo oprezan i mudar, pa nije onda ni čudo, da se otac i sin slažu u Zorićevoj kćerci! ... Svakako, Ljubica mora biti moja! ...

A dok je on ovako umovao začu u pijesku lake korake i kao šušanj ženskoga odijela ...

Puteljkom koji je vodio k ribnjaku stupala je Ljubica Zorićeva.

— Vi ste ovdje! — začudi se djevojka. — Upravo sam pošla da vas potražim.

— Tako? Zar upravo mene? — ustane Petrović.

— Poslala me majka, da izvolite k objedu, jer je sve spremno.

— Najljepša hvala gospojice Ljubice. Zaputih se ovamo u ovaj hladoviti kutić. Razgledao sam si vaš krasni perivoj i ovaj ribnjak. Sve je ovdje tako lijepo i voljko, da bi čovjek odmah propjevao o ljepoti velebne prirode, kada bi i samo nešto ćutio u sebi pjesniškoga dara, koga ali žalibože u mene nema.

— Ali zato umijete vi pjesniški govoriti — nasmješi se djevojka.

— Ni najmanje! Ja sam i previše veliki prozaik. Sve ono što osjećam u sebi, da mogu, rado bi stavio na papir, složio u pjesmu i time dao oduška i maha svomu srcu i onim čustvima, koja se evo ovaj časak radjaju u njemu ... Tko ne bi propjevao u ovakovome raju! ...

— Vi pretjerujete gospodine Petroviću — odvrati Ljubica.

— Nipošto! Ja sam upravo ushićen s ovolikoga čara, a po gotovo, kada se sjetim na vas ...

— Molim, molim, — stidljivo će djevojka.

Petrović je odmah uvidjeo, da se malo prenaglio, pa ispravi.

Robert Fulton.

— Htjedoh reći na naše lijepo i drago djetinjstvo, koje je tako brzo prošlo ...

U razgovoru dogjoše do dvorca. Ljubica unidje prva na vrata, a za njome Nikola Petrović. Gosti su upravo sjedali za stol, kada njih dvoje udje u „gostinju".

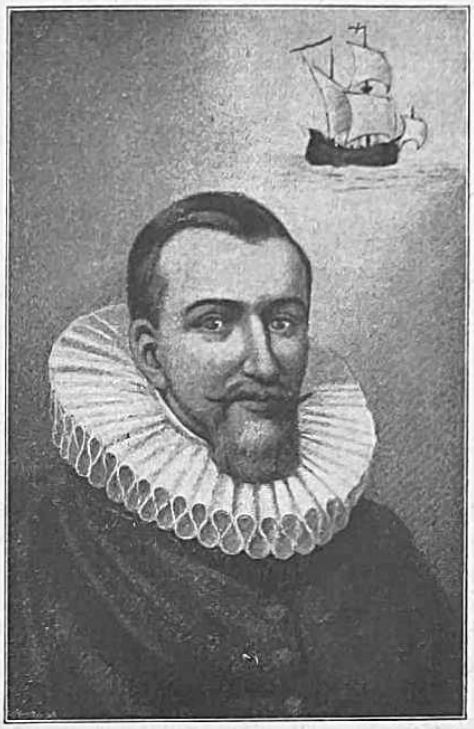

Henry Hudson.

U večer, kada se vraćali Petrovići kući, ispripovijedi Nikola otvoreno svoju nakanu o ženitbi. Reče: da mu se Ljubica Zorićeva svigja, i da je njegova najvruća želja, da mu bude ženom.

— Tako i valja, moj sine! — potvrdi zadovoljno stari Petrović. — Znaj, da je naš današnji posjet u Mokrice bio zato i udešen, da se pobliže upoznaš s Ljubicom. Što je bilo megju vama prijateljstva iz djetinjstva, na to ste vi već oboje skoro i zaboravili. Ali moja je želja, da se vi sada upoznate, kada ste već odrasli i pametni, e ne bi li se moguće i zavoljeli, i na taj način dvije stare prijateljske grane, Petrovića i Zorića, stupile u još bliži snošaj i trajno nerazdruživo prijateljstvo ... Zar nijesam imao pravo Nikola, što sam te danas poveo u Mokrice? ....

— Jesi oče! Ja sam dapače i slutio svrhu našega današnjega posjeta.

— I tebi se svigja djevojka?

— Već ti rekoh oče.

— To mi je milo čuti, da si se opametio. Znadeš, da sam ja već i star, pa želim, da, kako ti i sinoć rekoh, prije svoje smrti vidim u kući i dragu snahu. Bolje ne bi nigdje našao od Zorićeve kćerke.

— Oče, mi zaboravljamo na glavno!

— A to je?

— Hoće li i Ljubica privoljeti? ...

— Nemaj brige. Ja sam već prije kojih šest ili sedam tjedana govorio sa starim Zorićem, a on mi i sam, znadeš onako izdaleka reče: da bi mu bilo milo, već radi našega staroga, nigda nepomućenog, prijateljstva ....

— Onda sam sjeguran? — veselo će Nikola.

— Tako je. Ti nemaš daljnje brige, jer ja ću sve urediti s njezinima. Tvoja je samo, da joj rečeš, da ju ljubiš ...

— O, to ću ja vrlo rado učiniti! Meni bi bilo naj-

milije, da sam joj mogao to odmah danas reći, kada smo bili sami dolje kod ribnjaka.

— Samo polako! Bit će i za to vremena....

V.

Zorićevi su veseljem prihvatili prošnju staroga Petrovića, koji je bio došao u ime svoga sina. I lijepa Ljubica stidljivo je priznala roditeljima, da joj se mladi Petrović svigja i da ga ljubi... A jer nije bilo s nikoje strane zaprijeka, obaviše kuće Petrović i Zorić velikim sjajem i veseljem vjeritbu svoje drage djece, koja su polazila jedno za drugo iz ljubavi.

Ljubica je i u novomu stališu, kao mlada gospogja, ostala tiha i skromna, kao što je bila i prije, kao djevojka. Mladi se ljubili i bili najsretniji u svojoj tihoj domaji. Oni su bili u njoj i u krugu sretnih roditelja zadovoljni i uživali su neponućeni mir i zadovoljstvo.

Nekako godinu i pol poslije vjenčanja zaradovale se obje kuće, jer je Ljubica obdarila svoga muža krasnim, jakim sinčićem, komu nadjenuše ime Ivica. Veselju ne bje kraja. Tim novim prirastkom bijaše zajamčeno, da staro pošteno ime Petrovića ne će izumrijeti s Nikolom. Stari je Petrović od sada još više ljubio svoju dragu snahu Ljubicu. Pošteni je strac bio presretan, što je dočekao još i tu radost. Svojoj miloj snahi poklonio je prekrasnu i skupocijenu dijamantnu narukvicu, kao dar i izražaj svoje osobite sreće i zadovoljstva.

Mlada je majka posvetila svu svoju nježnu skrb uzgoju svoga Ivice, koji je svojim krasnim očicama, finim nosićem i visokim čelom naličio svojoj lijepoj majci. Ona je njega sama dojila i premda imućna, nije dopuštala, da bi joj muž držao dojilje. Ona to nije činila možda iz škrtosti, već iz prevelike materinske ljubavi spram svoga sinčića. Istina, Nikola je Petrović nastojao, da sklone ženu, da si uzme dojilju, ali ona nije htjela o tome ni čuti. — „Kakova bi ja bila majka, da to dopustim?“ — govorila je ona Nikoli. — „Ja i previše ljubim našega dragoga Ivicu, a da bi se mogla odreći, radi možebitne udobnosti, kao mnoge druge maike, te materinske sreće.“

Petroviću je napokon to bilo s voljom. On nije imao takogjer nakane, da prepusti svoga sina pažnji i brizi dojilje, jer je znao iz iskustva, kakovim plodovima ragja nehaj ili slaba briga matera za djecu, koja su prepuštena na volju lakoumnih dojilja i služinčadi. On se se samo bojao, da dojenje ne bi moguće naškodilo nježnomu tjelesnomu ustroju drage mu žene. No kada je liječnik izjavio, da nema nikakve bojazni, umirio se on i prepustio svojoj Ljubici svu skrb oko sina, koju je i on s veseljem potpomagao, ali ne u toliko, koliko ona, jer je bio vezan za svoje prostrano gospodarstvo, nad kojim je trebalo dobre paske, i koje se bilo još bolje uvečalo, nakon smrti Ljubičinoga oca, starog Zorića, koga je bila iznenada udarila kap.

Dvije i pol godine poslije smrti Zorićeve zaklopi oči i Nikolin otac, stari kremen-značaj i poštenjak Petrović. Spokojno je usnuo, kao pravednik, koji si je bio svijestan i na zadnjem trenutku, da nije nikada u životu počinio zla, van samo uvijek dobro. Ostavljao je iza sebe sina, komu je na smrtnoj uri metnuo na dušu, da ostane do groba valjan i da nikada ne okalja pošteno ime Petrovića, koje bijaše štovano. A to isto, da namire i svomu unuku Ivici, ako ga poživi dobri Bog.

Nikola je Petrović to svečano obrekao ocu, a starac je mirno zaklopio svoje umorne oči. I tako postade Nikola sam jedinim gospodarom velikoga posjeda. On je bio zadovoljan i sretan, jer je imao dobru i ljubljenu ženu i dražesno pametno dijete. Imao je miran i nepomućen ladanjski život, te je bio najsretniji u krugu svoje drage obitelji, koja ga je vazda s najvećim veseljem i ljubavlju iščekivala, kada bi se znao vraćati kasno u ljetnu večer vas umoran i zaprašen sa svojih dalekih polja i vinograda, gdje bi uz mnogobrojne težake sproveo po cijeli sparni ljetni dan.

On je najednom postao toli savjestan ekonom, da se nije ni najmanje pouzdavao u svoga nadglednika, za koga je bio uvjeren, da on nije nikada ono, što je on sam, — gospodar. Njegovo je oko imalo posvuda dopirati, a po gotovo od onoga dana, otkako je imao neugodnih slučajeva sa prijašnjim svojim nadglednikom, koji mu je bio pronevjerio neku svotu novaca utrženih za prodanu pšenicu. Nikola Petrović, koji je inače bio spram drugih ohol i bezobziran, bio bi ga jamačno s mejtsa predao sudu, ali na velike prošnje svoje dobre ženice, koja ga je neprestano napastovala, on ga samo otpustio iz službe.

— I to mu je dosta velika kazna — govorila je blago dobra Ljubica. — Ta moramo imati obzira i smilovanja s onom njegovom nedužnom dječicom. Mi imademo i bez toga dosta, pa ne ćemo biti kraj svega toga opet ništa siromašniji.

Nikoli Petroviću nijesu bile s voljom ove utješljive riječi njegove žene, kojoj je za volju ipak morao na tolike prošnje popustiti. — Otkako se oženio postao je sasvim drugi čovjek, (bio je vrlo škrt) te ne bi nitko vjerovao, da je to onaj isti Petrović, koji je nekoć u mladim danima rasipao toliki novac svoga oca. Pa zato i nije mogao tako lako zaboraviti onu pronevjerenu svotu. Odlučio je, da će otsele postupati sa svakim podregjenim strogo i bezobzirno, i da ne će praštati nikomu za volju, pa niti Ljubici, koja je bila po svojoj ženskoj naravi odviše meka i tankoćutna. Jer bude li imao uvijek sa svakim obzira, svatko će ga gledati na račun toga zlorabiti. Slučaj sa nepoštenim nadglednikom imao je biti prvi, ali i posljednji. A dobra se Ljubica konačno morala ipak podvrći nepromijenljivio odluci svoga Nikole.

VI.

Godina za godinom zaredala zla i nepovoljna po ekonomiju. Razne elementarne nesreće, a uz to još i nesretna trsna uš, koja je stala harati nemilo po našim krasnim vinogradima, u velike je zabrinula skrbne gospodare, koji su upravo suznim očima gledali, kako im danomice — na očigled — propada njihova najveća i najunosnija gospodarska privreda. Silni nazadak u gospodarstvu opažao se i osjećao znatno i u Petrovića, koji je zabrinuto i snuždeno hodao okolo i neprestano umovao, kako da se te zle godine isprave, i kako da se nadomjest onaj manjak, što su ga pokazivale njegove poslovne knjige.

Nikola je Petrović dugo i dugo umovao na sve moguće načine, kako da se tome doskoči. I on se domisli. Upustio se u špekulativne poslove. Na nagovor nekolicine svojih susjeda, kupio je s njima od seljaka manje i veće komplekse hrastovih šuma, u koje su kompanjoni uložili velike novčane svote.

Bilo se naime pročulo (dapače podijeljena je i predkoncesija), da će se u njihovom kraju graditi željeznica, pa se požuriše, da do izgradnje iste dadu izdjelati potrebito drvo, koje će im po njihovom računanju donijeti znatan dobitak, kojim bi si odmah za više godina ispravili i izravnali onaj manjak i zaostatak u gospodarstvu.

Poduzetnici sakupiše sa svih strana svu silu radnika, koji su od zore pa do večeri marljivo izdjelavali raznu gradju. Kako je bilo poduzeće vrlo znatno, valjalo je mnogima od njih posuditi po raznim štedionama gotova novca, kojim isplatiše šumu i one mnogobrojne

radnike. Dakako, da su oni podizali taj novac bez svake bojazni, jer su računali na onaj skori dobitak, što će ga unesti hrastova šuma.

Ali upravo kada se šumski poslovi primicali kraju doniješe novine vijest iz pouzdana izvora, da se već projektirana pruga neće podnipošto onuda graditi, jer se ne može naći akcijonarno društvo, koje bi gradnju preuzelo. Taj nenadani glas došao je kao grom iz vedra neba. Nikola je Petrović odmah sa trojicom prijatelja otputovao u Zagreb i opitao se, dali je vijest istinita. A kada mu potvrdiše, otputovali su s mjesta u Budimpeštu i zamolili audienciju kod ministra trgovine. Primio ih lijepo, ali im reče: da država sama ne će podnipošto graditi te pruge, jer nije baš zajamčeno dali bi imala koristi od nje. On je podijelio doduše pretkoncesiju, ali nije kriv, da se ne mogu naći akcijoneri. Žali u velike, da su se gospoda prenaglila.

Čuvši ovju izjavu vratiše se vrlo žalosni i pokunjeni kući. Time bijahu uništeni oni i njihove nade. Kako su se njihove šume nalazile daleko od svakih općila, nijesu mogli više ni u snu pomišljati na to, da bi skupo prodali gradju. Uzalud se ogledali za kojim inostranim društvom, da bi ono moguće prekupilo već gotovu gradju. Posao nije uspio. Bilo se doduše našlo jedno francusko društvo, koje je odaslalo svoga zastupnika, da si pogleda šumu; ali kada je vidio, da je kraj upravo izoliran od svakog općila, odustalo je od kupnje. Zato uništeni materijalno, prodavahu drvo nakon dvije godine skoro u bescijenu, tako, da im je unišlo tek dvije trećine od one velike svote, koju uložiše u to poduzeće.

Tim neuspjehom bijahu svi poduzetnici uništeni, a po gotovo Nikola Petrović, koji je u svojoj prevelikoj pohlepi za dobitkom i previše daleko zabrazdio. Gubitak od kojih dvijesto tisuća forinta upravo ga uništio. On je bijesnio i mahnitao za izgubljenim novcem. Vidio je pred sobom svoju propast. kojoj nije apsolutno mogao izbjeći. A osim toga još ga više razdraživalo i to, što su se njegovi mnogi protivnici veselili toj njegovoj nesreći. U prevelikoj zdvojnosti počeo je piti, ne bi li u pijanstvu zaboravio svoju žalost i nesreću, koja ga je snašla samo zbog njegove nepromišljenosti i prevelike pohlepe za novcem.

Ljubica, kao vrlo plemenita žena i drugarica bolno je primila glas o silnom gubitku, ali je ipak velikim prijegorom i nenatkriljivom postojanošću tješila svoga nesretnoga Nikolu, koji je u zadnje tri godine malo ne sasvijem posijedio. — „Ne kloni duhom dragi Nikola“ — govorila mu blago i utješljivo. — „Moguće je dobri Bog tako htio, da smo osjetili njegovu svetu ruku.“

— Šta, kakav Bog! Ne govori mi o njemu! — odvrati on otresito. — Boga nema!....

— Ne griješi Nikola! Jao takove riječi!

— Da, takove riječi! Da je Boga ne bi mi tako bilo.

— Nemoj, nemoj, zlati Nikola! — Sada nije drugojačije. Živjet ćemo od sada vrlo skromno i jednostavno, da bar od propasti uščuvamo ono malo dobra za našega jedinca„ koji će ipak moći i s ovim malim nešto započeti.

Uzalud sve dobre i utješljive riječi, One nijesu ipak mogle umiriti zdvojnoga Petrovića, koji je s dana u dan bivao zdvojniji, i koji je još više pio nego dosele; te koji je u svom ludom bjesnilu počeo zlostavljati i nesretnu mukotrpnu ženu i svoga jedinca Ivicu, koji mu se pod zadnje nije smio (kada je pijan bio) pokazati ni na oči.

Ali kada bi se otrijeznio od prekomjernoga pića bivao je bolji i mirniji, i bilo mu je vrlo žao, što je zlostavljao svoju nedužnu ženu i dijete si. Suznim bi očima molio Ljubicu z oproštenje i cjelivao joj blijegjana ustanca i od plača nabrekle crvene oči. — Oh Ljubica, dobra Ljubice, oprosti mi moj čin. Da znadeš, što trpim, da znadeš, kako mi je!... Pamet mi se miješa od muke. Poludjet ću još od brige! O, moj Bože u što sam zapao!“

A ona sirota, meka srca, proplakala i sama, pa se živo privinula uz svoga nesretnog Nikolu, koga je uvijek jednakom ljubavlju ljubila, i osjećala zajedno s njime njegovu zdvojnost, nesreću i žalost. Žalibože samo što takovi časovi bijahu rijetki i kratkotrajni. Petrović bi se iznova upustio u piće te dalje tjerao svoj zulum...

Jednoga popodneva (kada se i opet opio) primio je od svoga prijatelja Pavla Klaića, koji je bio sudbeni vijećnik u Z. pisamce slijedećega sadržaja:

Dragi Nikola!

Dočuo sam za tebe, da stojiš u vrlo zlim materijalnim okolnostima, ali ipak ne bi bio nikada pomislio, da ćeš se tako zaboraviti i da ćeš krivotvoriti ime vlastelina H. na mjenici od šest tisuća forinta. Nikolo, dali znadeš, što si počinio? Ne predvigjaš li, da te čeka sudbena kazna? Vlastelin je izjavio, da nije mjenicu nikada potpisao, već da je njegov potpis krivotvoren. Doduše, on mi je obećao, da će stvar prešutjeti, ako u roku od tri dana sam stvar izravnaš i mjenicu isplatiš. I savjetnik Kožaković učinio je za te shodne korake, samo da ne izagje stvar na javu. Još imadeš vremena pa izravnaj stvar, kako bilo. O tome ne će nitko znati. Zato ne oklijevaj! — Uz prijateljski pozdrav tvoj

Pavao Klaić.

Petrović je neko vrijeme držao list u rukama, a onda ga bijesno zgnječio i rastrgao na male komadiće, da su se rastrgani dijelovi papira raspršili pa kanapeu i podu.

— Hahaha!... — smijao se prezirno i glupo Nikola Petrović. — Ne ćete vi toga dočekati, da ćete meni suditi!... Ne, ne! — reče, i teturajući sad ovamo sad onamo dovuče se teškom mukom do toaletnoga stolića u kom su bile spremljene britve. Otvori pretinac za britve i onako pijan, sulud, naglo pograbi jednu od njih i potegnu bez promišljanja oštricom preko grkljana... Krv brizne visoko i zarumeni odijelo i britvu.... Petrović se sruši na pod....

— Joj.... moja.... Lju...., bica!... — hroptao je čas poslije toga... — I...vi...ca!... jo...o...oj!...

Više nije mogao... Rumena krv tekla je i brizgala iz prerezanoga grkljana, cijedila se po podu i pravila mrlje i sgusnutu kaljužu.... Još samo nekoliko smrtnih trzaja i hroptaja i Nikola Petrović rastavi se sa životom, umaknuv na taj način rukama pravde. I tako je kukavno — kao samoubojica — završio onaq Nikola Petrović, koji se bio na smrtnoj uri svoga oca zavjerio, da će čuvati čast porodičnoga imena!

Taj nesretni čin Petrovićev grozno je potresao bićem sirotne mu žene Ljubice, koja je sada — još mlada — ostala sama ko goli prst. Nigdje nikoga, da utječe u zaštitu i okrilje. Teška mora pritisla je njezin izmučen život, i teško da ne bi bila podlegla što bolovima a što sramoti, da ju nije sve onako slabu i nježnu krijepilo neko unutarnje osvjedočenje, neka nadnaravna snaga, da mora živjeti sada za svoje dijete, svoga jedinog sinčića... Velika ta ljubav podavala joj odvažnosti i jakosti, da je mogla nadnaravnom ustrajnošću snašati sve one teške i kobne udarce, koji su ju još tako mladu zadesili. Svomu jedinom djetetu posvetila je svoj život, svoju ljubav, i sve — sve, što može samo majka da prikaže i osjeća za porod svoj, za svoju krv.

(Svršit će se.)

Hudson-Fulton-Jonatan slavlje.

M. Mikšić.

(New York, 1909. mjeseca rujna).

Nije neosnovano ovjenčani pjesnik u svojoj znamenitoj pjesmi uskliknuo:

„Za krst časni
I slobodu zlatnu"

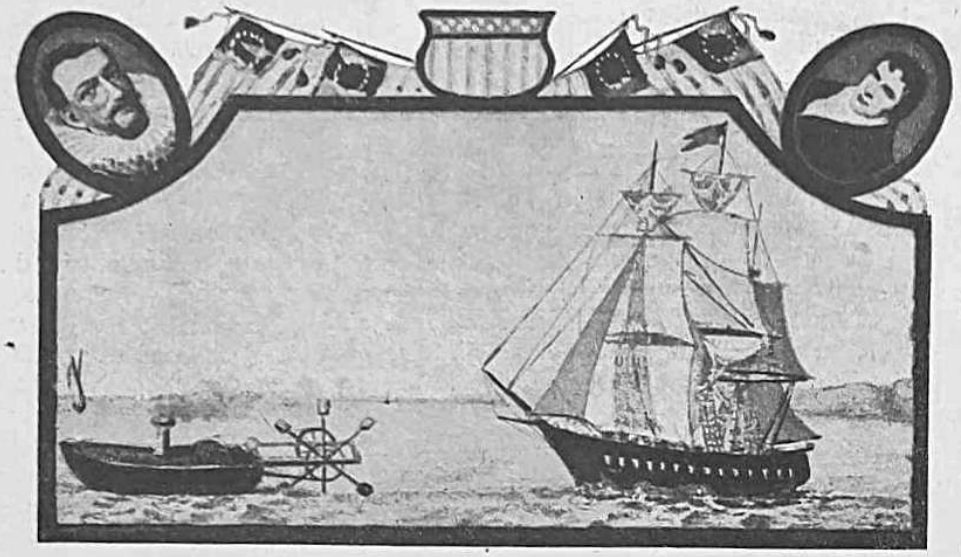

Jonatana Hulla parni brodić godine 1737.

jer gdje nema „slobodne vjere, slobode narodne i slobode nauka", tuder nema napretka, dapače, ispostavi se doskora posvemašnji nazadak; o tome imamo dan danas pred očima našim najbolji dokaz kod naroda u Španiji i u sjevernoj Americi u sjedinjenim državama; istina, svijet u sjedinjenim sjevernim državama većinom se je onamo doselio iz Engleske, jer onovremenim iseljenicima nije pogodovala ni toli hvaljena engleska sloboda, zato su si potražili novu domovinu, u kojoj se neosjećaju više, da su Englezi, već su zgoljni Amerikanci, po gotovo dan danas, gdje su u mnogome natkrilili svoje suplemenike i prijete im, da će im preoteti vlast nad inim narodima, koji stenju pod engleskim pritiskom u Americi. Već za vrijeme španjolsko-kubanskog rata očitovali su se otvoreno državnici sjevero-amerikanske unije „Amerika Amerikancima", a „Evropa Evropljanima"; to si pamte Englezi, a unija pokazuje svojim činima, — izgradnjom tolikih i toli orijaških ratnih brodova. — Dakle u sjedinjenim sjevero-amerikanskim državama je sloboda, a i tamošnje pučanstvo zajedno s vladom podupire svaki izum. Da je imao svijet u Evropi smisla za napredno parobrodarstvo, ne bi onako žalosno nastradao tehničar Josef Ressel (rodjen 29. lipnja 1793. u Chrudimu u Češkoj, a umro 10. listopada 1857. u Ljubljani). Ressel je svestrano bio naobražen, naime godine 1809. do 1811. bio je kod topništva, zatim od 1812. do 1814. učio u bečkoj tehnici, a konačno od 1814. do 1817. u šumarskoj akademiji u Marijabrunnu.

Ressel se je u veliko bavio izumima, te je već godine 1812. na stroju predočio, kako je moguće vanrednom brzinom micati brod s pomoću Arhimedova vijka; napokon mu pošlo za rukom, te je godinama 1826. i 1829. napravio parobrod s ovakovim vijkom i strojem od šest konjskih sila. Medjutim pokusna vožnja u Trstu godine 1829. nije radi pukog slučaja uspjela, ali policajno ministarstvo je na to zabranilo sve daljnje pokuse. — Nakon ovoga podje Ressel u Francusku (Paris), ali ga odbiše i ovdje, kao i u Engleskoj, dokle se napokon drugi i pod drugim naslovom okoristiše njegovim izumom. Pod dojmom ovakovih uspomena pratio je mnogi Evropljanin naslovno rečeno slavlje u New Yorku.

Minuli su dnevi slavlja u spomen Hudsonu i Fultonu u New-Yorku i malo nestaje s kuća neobičnog blistavila i svirka trubljača izgubila se na pjenećim morskim valovima. Dobrom, da najboljom voljom i obilnim troškovima priredjeno je to čisto amerikansko slavlje. Pričinjalo se mnogome kao kakova djetinja radost Amerikanaca, kao da i oni boće, da imadu poput „staroga svijeta" svoje spomen-dane, slava je u prvom redu bila priredjena u spomen otkrića rijeke Hudson, nazvane tako po Henryu Hudsonu, koji ju je otkrio.

Izvadjana su velebna prikazivanja, dapače i velika flotilna parada, kod koje su učestvovali i njemački brodovi, koju je priuštio velikodušni Amerikanac cijelom svijetu. Kao što posvuda, tako su i ovom zgodom kovane spomen medalje, spomen-novac, da tiskano je 50 milijuna sekularnih poštanskih spomenbiljega i prodaju se danas pod amerikansku cijenu, ali će se za nekoliko godina podići cijena nedogledno. Nije uzmanjkalo u New-Yorku niti velebnih vatrometa, te svečanih ophoda u svim mogućim alegorijama, a posebice je u kazalištu kod sjajne predstave sve sjalo s predmetima, koji su sa zlatnim slovima nosili ime „Hudson" ili „Fulton".

Jal evropski govori i nemože pregoriti, a da nebi posmješke doviknuo Amerikancima: „Nemari se zamjeriti bratu Jonathanu, ako se i on raduje, što je postao stariji, naime na godinama, jer u životnim is-

Smrt Hudsonova sina mu i drugova.
(Slika: John Colliera u londonskoj galeriji.)

kustvima i nazorima nije zaostao doista u nikojem pogledu. — Muževi, koje on slavi, dostojni su takovih svečanosti.

Rijeka Hudson, na kojoj leži New-York, vrijedna je nebrojenih dolara, a parobrodarstvo, koje je osnovao Fulton u Americi, podlogom je mnogom nedokučivom imetku, jer uz prkos toj tobože narodnoj slavi, smatra sve ovo Amerikanac samo sa strane novčane.

Porijeklo je Henryia Hudsonovo, a da se u kratko izvijesti ob obim muževima, koji su veliki duhom i činima, imamo jasnu sliku Amerikanca, kakovi je današnji. — Tude nam se prikazuje Hudson kao častohljepan, smjel čovjek, da smion do drzovitosti, da, čovjek, koji je upravo zato stvoren, da postane glasovit mornar-brodar i istražitelj morskih tajnosti i zakutaka, što je zaista i postao; svoje prvo putovanje, koje je namijenio otkriću izravnih sveza Amerike s Azijom, poimence s Kinom, poduzeo je godine 1697. po nalogu londonskog „Englesko-Moskovskog društva“, no morao se je doskora vratiti neobaviv ništa, ma da je i svladao mnoge poteškoće u sjevernom moru; na svojem drugom putovanju doprio je uz mnoge nepodopštine do Novaje Zemlje; na trećem putovanju je udario posvema protivnim pravecm u službi „Holandesko-Istočne indijske Companie“, i to godine 1609.; tu je na ime prema nalogu drugih gospodara na svojoj maloj drvenoj trojedrenjači nazvanoj „De Halve Moen“ („Polumjesec“ udario pravac prema obali Amerike u južnom smjeru do Virginije, te otkrije konačno u rujnu iste godine po njemu nazvanu rijeku Hudson; ova rijeka, kao što je općeno poznato, tvori prije svojega utoka u atlanski ocean, ovijen, veoma široki i duboki zaljev, kao naravnu luku, koja je u posljetku, podigla grad New-York, koji se širi na njezinim obalama, do današnjega glasa i sjaja.

Hudson je pretražio tok rijeke, i mogao je tako, vrativ se u Holandiju svojim nalagačem s ovom rijekom, koju rijesiše i okružavaše plodonosno zemljište z bujnim prašumama, staviti u ruke neprocjenivi darak.

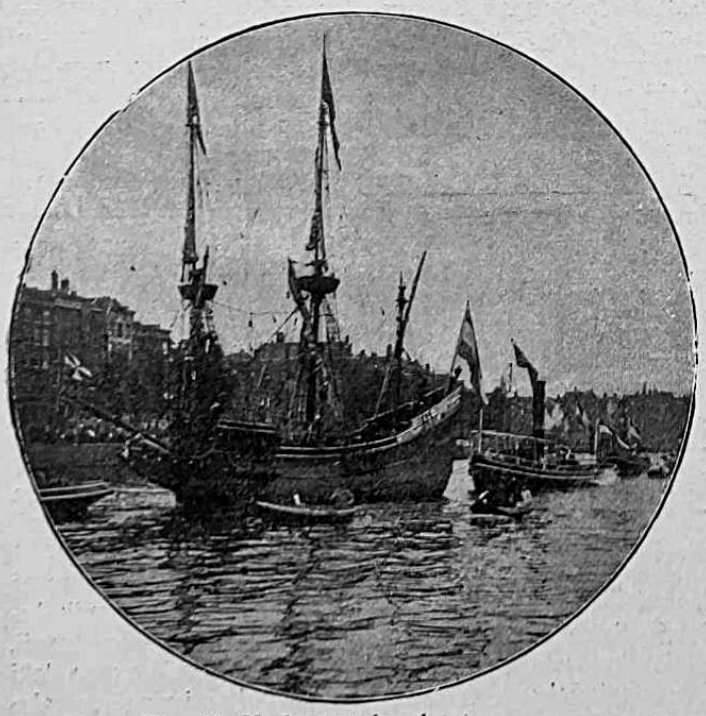

„De Halve Moen“: Hudsonov brod.

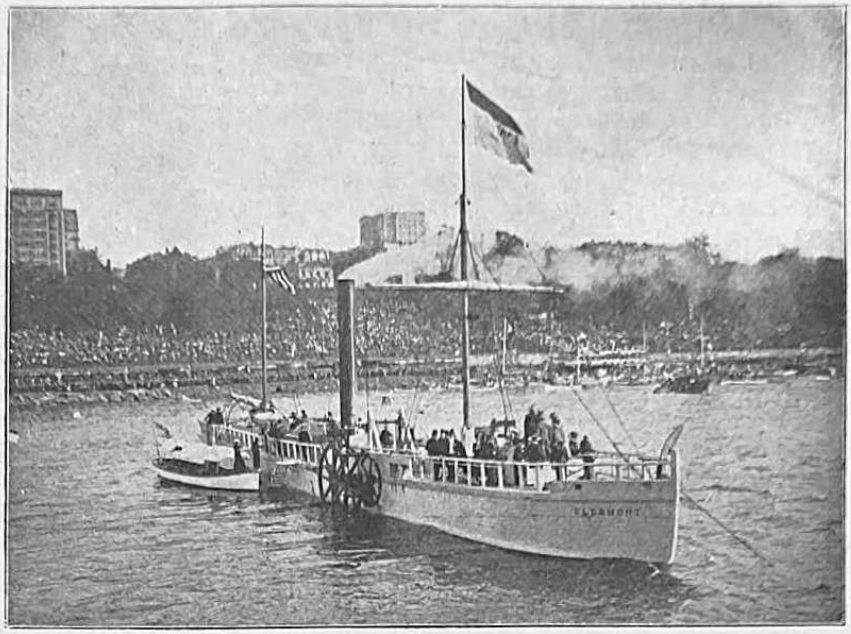

Clermont: prvi prometni parobrod R. Fultona.

Put, koji je poduzeo Hudson god. 1610. i na kojem je otkrio Hudsonovu cestu i Hudsonov zaljev, bio je po nj najkobniji, na ime pobunjeni mornari odvukli su njega, njegovog mladog sinčića i nekoliko vjernih pomagača na nekakvu razlupanu ladjicu i predali svekolike na milost i nemilost pjenećim morskim valovima. Nikada i nigdje poslije toga niti se je pročulo što o Hudsonu i njegovim pratiocima, niti se je u trag ušlo njihovoj sudbini.

Posvema s druge strane moramo prosudjivati važnost Roberta Fultona; ovo je rodjeni Amerikanac iz Pennsylvanije, gdje je godine 1765. ugledao svjetlo sunca; on je upravo stvorio današnje parobrodarstvo; već kao djačarac odavao je sposobnosti i sklonosti, koje su nepobitno označivale njegovo buduće zvanje. Vrlo rano se je dovinuo glasa i imena inžinir, pak mu je već godine 1803. pošlo po ruci, da je pred pozvanim pariškim stručnjacima izveo pokus na rijeci Seine sa malim parobrodom; ipak nešto čudnovatoga, na ime čudnovatog zato, što nije taj pokus namijenio amerikanskim očevidcima na rijeci Hudson. Medjutim su se domislili Amrikanci brzo i država New-York je podijelila Fultonu za sva vremena monopol za brodarenje na svim sjevero-amerikanskim rijekama.

Tako je godine 1807. u mjesecu kolovozu predao za onda na cijelom svijetu najveći parobrod „Clermont“ javnom prometu i na ovom parobrodu udesio je Fulton prvu i sjajno uspjelu vožnju od New-Yorka do Albanya dužinom rijeke Hudsona, i upravo ljetos proslavio je grad New-York stogodišnjicu tog dogodjaja. Ova, po mornarima nazvana djevičanska vožnja Fultonova smatra se ishodištem danas toli orijaški razvijenog parobrodarstva samo on kraj ocejana; svoje umno iskustvo primijenio je ovaj inžinir i gradnji ratnih brodova, te je neposredno za time otisnio na more prvu amerikansku ratnu ladju „Fulton the First“.

U najboljim godinama, na ime dne 24. veljače 1815, ugrabi svijetu smrt Roberta Fultona; smrt ovako velikog i odličnog muža, koji je svojim oštrim vidom, pronicavim duhom i radinom silom pokročio do zrelosti plodove sviju prvanjih izuma i iznašašća i stekao si time neprolazne i neumrle zasluge za kulturu čovječanstva, oplakivali su u njegovoj otadžbini kao najveću narodnu nesreću.

Kad sunce zalazi.

Teodor Jeske-Choinski. — Stj. Širola.

Historijski roman iz dobe cara Marka Aurelija.

Pred šatorom kralja Vadomara stajahu četiri stolca naslonjača. Na jednome od njih, koji bijaše pokriven teškim grimizom, sjedjaše vladar Markomana. čovjek u naponu svoje snage, ogrnut u duge haljine, podstavljene s dragocjenim krznom. Nad kacigom stajala mu kruna. Njemu naproti sjedila tri rimska senatora — poslanici Marka Aurelija.

Ovu odličnu grupu opkoliše markomanski i kvadski poglavice, a došao je i knez Jasiga.

Kad se je tomu krugu priključio Servij sa svojim poglavicama, upravo je senator Piso dovršavao svoj govor u germanskom jeziku.

„Božanski imperator", govoraše on, „gojio je spram tebe, moćni kralju, čustva prijateljska, a njegova je želja, da bi se i dalje podržavala ta prijateljska veza, koju je sklopio s nama već vaš veliki Marbod. Budući da smo saznali, da tvoje zemlje ne dostaju da prehrane sav puk tvoj, to je božanski imperator u svojoj milosti pripravan otvoriti podunavske pokrajine jednome dijelu tvojih podanika, a dozvolit će i Kvadima, da se posluže tim dobročinstvom".

Svoj govor prekide i stade oštrim okom promatrati sakupljene neprijatelje. A kad je čuo glasove odobravanja, nastavi: — „Kad se odstrani ovaj povod prepirkama, moći ćemo mirno živjeti kao dobri susjedi. Mi ćemo se vratiti u Rim, puni prijateljskoga osjećanja za vas, a vi ćete se vratiti preko Dunava s potpunim uvjerenjem, da u nama imate saveznike, pripravne pomoći vam zborom i tvorom, a ne ćemo vam uskratiti svoje pomoći ni onda, kad bi vas uznemirivali kakvi strani narodi. Za vaše je i naše dobro, budemo li živjeli u susjedstvu mirno, te zajedničkim silama odbijali navale sjevernjaka, koji prijete u prvome redu vama, a onda ugrožuju i nas."

Sve glasnije se čulo odobravanje prisutnih i sve više očiju uprlo se u senatora. Ta njegove su riječi pobijale svaki razlog, da se dalje ratuje. Markomani prešli su Dunav samo pod pritiskom sjevernih naroda, koji su tražili nova naselja. Ako imperator otvori svoje pokrajine, onda je opet mir osiguran na dugo vremena. A svima bijaše već dosti toga dugoga i mučnoga ratovanja.

Na taj način izjavljivala se markomanska gospoda. Servij si griskao usne, jer je opazio djelovanje rimske politike. Ova po njemu tako lijepo zasnovana i započeta gradnja da se sada sruši u iverje usljed nemara i sudjelovanjem samih graditelja!

„Časno, visoko cijenjeno i poželjno bijaše mi od uvijek prijateljstvo božanskoga imperatora", uze sada kralj Vadomar. „S toga sam mu zahvalan, što sam iznosi predlog za mirno riješenje. Ako božanski imperator primi u svoje zemlje markomanske i kvadske iseljenike, to ćemo rado stupiti s njime u savez. Poglavice mojih podanika vjerno će služiti tome savezu."

„Na vjeru i vjernost pristajemo na savez!" odazvalo se sa svih strana.

Senator Piso, mali, žilavi i čelavi čovuljak sporazumio se jednim pogledom sa svojim drugovima. Nije se jamačno ni sam nadao, da će na tako laki način riješiti svoju zadaću: ta bijaše poslan k pobjednicima. Puhnuo je samo prezirno u svoju donju usnicu i rekao: „Na vjeru i vjernost! U dokaz pako, da pošteno mislite o obnovljenom prijateljstvu, traži božanski imperator od vas samo jedno, da mu izručite negdašnjega prefekta njegovih legija, Servija Klaudija Kalpurinija", naročito naglasi govornik latinska imena, — „da se taj izdajnik ne zasune više medju vas i nas..."

Još nije mogao Vadomar ni da odgovori, a ono izadje iz kruga Servij, te se približi senatorima i reče: „Evo me! Uhvatite me, slavni senatori, poslanici božanskoga imperatora!" A latinski pridometnu poluglasno samo senatorima: „filozofske stare babe!" —

Pred kraljevskim šatorom zavlada sada grobna tišina. Poglavice se samo nijemo zgledaše, ne znajući, što da čine. Kralj Vadomar obori oči nice.

„Zašto me ne hvatate?" povikne Servij oštro i uzbudjeno. „Valjda ste već pripravili za me pod svodovima velikoga amfiteatra cijeli zvjerinjak. Ta vi se nasladjujete besvjesnim bijesom sputanih lavova!"

Senatori se prepadoše istupom ovoga Germana, čije je ime treslo sa cijelim Rimom. Uprepašteni nasloniše se u svojim stolicama, što im je bilo moguće više natrag. Piso odvrati plaho: „Ti treba da si taocem".

„Lažeš!" zagrmi Servij, „kako si lagao od onda, kad si prvi put otvorio svoja usta!"

Rimljanin se strese i ponosno digne svoju glavu.

„Govoriš poslaniku božanskoga imperatora!"

„Govorim crvu, koga bih mogao, da mi se hoće, zgaziti... Vi dolazite s ponudama za savez? Problijedjeli ste od straha i skočili sa svojih mekanih kreveta... Vi ćete otvoriti granice podunavskih pokrajina? Zašto to nijeste učinili ispred deset godina, kad vas je knez Balomarij molio samo za parče zemljišta za svoju sirotinju? Zašto ste onda odgovorili ognjem i mačem? Danas ste spremni otvoriti svoje granice, jer ja mogu za deset dana da osvanem pred vratima vašega zlatnoga, vječnoga, svetoga glavnoga i sjajnoga grada, te ga sa svim njegovim klimavim bogovima, cezarima i svim vašim imutkom, koji ste pokrali u evropskih, azijskih i afričkih naroda, dignem u prah i pepeo! Izmučeni gladom, kugom, vojnom i vlastitom nemoći — slabiji ste od najslabijih barbara."

„Strah od sramotne propasti", nastavi Servij, „zašao vam u sve kosti i davi vas već u grkljanu, pa vi se još usudjujete govoriti o nekakom oproštenju? Čije oproštenje donosite? Imperatorovo? — Toga slaboga bogalja, koga sami nazivate filozofskom starom babom? Ili ono drugoga imperatora? Onoga pijanice i divljana, na koga bi rad njegove raskalašenosti u našim šumama djeca prstima kazivala?... Promijenite svoj govor! Vi stojite pred pobjednicima!

Kao mlazovi vode nabujala potoka padale su Servijeve riječi na senatore. Zapanjeno i nijemo promatrali oni toga orijaša s orlujskom glavom u srebrnome štitu i odmah razabrali, da bi se mogle i ostvariti grožnje takoga neprijatelja.

„Hajde, pograbite me! Hvatajte me!" naruga se Servij.

Svi prisutni gotovo onijemili, a kralj Vadomar nije se usudio ni podići svojih očiju. Ta onaj, koga je imperator tražio, bijaše njihov vojskovodja, koji ih je vodio iz pobjede u pobjedu. Oni su ga mogli napustiti, — ali da ga bace u okove, predadu neprijatelju!... Za tako izdajstvo popljuvale bi ih iste žene.

„Vi pako" — sad se obrati Servij markomanskoj i kvadskoj gospodi —, „o ne vjerujte riječima ovih lukavih lisica! Kad biste poznavali povjiest njihove moći, onda biste znali, da im je sazdana na vjerolomstvu, laži lukavosti. Jakome se je Rim vazda laskao i ulagivao tako dugo, dokle ga se i bojao; slabijega bi satro u prah.

Glupe bi zavadio, ohole zabliještio svojim blistavilom i sve nastojao vazda podržavati u neslozi. Dražio je brata na brata, susjeda proti susjedu, a strane je svadje, prepirke i strasti majstorski izrabljivao. Takav bijaše, dok mu je moć opsizala stijene kukavnog gradića; takav je i danas, kad vlada svijetom. Nijesu legije nadvladale svjetinu, već lukavost i mudrost vučjega roda!"

„Ne sudite ih po sebi samima. Nikada i ni kome nijesu održali riječi. Kad im je zaprijetila koja podsada, odmah su obećali bez promišljanja primirje i savez, a kad su se domogli prevlasti, strašno su osvećivali svoj strah i svoju sramotu. Kad je kralj Jugurtha pustio rimske legije iz lanca svoje vojske, povjerovavši prisegi pobijedjenoga vojvode, poslali na njega one iste vojnike, koje je on poštedio. Kad su stanovnici Numancije dvadeset tisuća gladnih Rimljana prisilili na mir, zabacio je senat dužnosti svojih tribuna. I tako vazda i posvuda. Neman ta sebična porasla je iz samog nasilja, laži, vjerolomstva i osvete, pa se eto i danas pretvara pred vama. Ponizuje se, jer znade, da biste joj mogli nogama strti vrat, no čim se saberu i ojačaju njihove legije, a čim ih mine strah, ozvanjat će markomanske i kvadske šume sa jauka vaših žena i djece vaše, koje će oni tjerati u roblje. Meni vjerujte... meni, koji sam kost vaših kosti, krv vaše krvi, koji dobro poznajem rimsku podlost; ta porasao sam u njihovoj školi! U mjesto da slušate njihova lažljiva obećanja, izrabite svoje pobjede. U Rimu će nam biti udobnije — da razgovaramo s njihovim božanskim imperatorom!"

Servij nije mogao da uvjeri germanske gospode. Ovim sinovima prirode bijaše nepoznata prošlost Rima. Oni su vidjeli samo sadašnjost, a sjaj ovoga časa posve ih zabliještio. Začudjeno promatrali oni svoga vojskovodju. Kako se je samo usudio tako sramotno da govori o imperatoru, kojega slušaju tolika mora i tolike zemlje? Zar je opojen svojim pobjedama, da ne vidi rimske moći?...

„Ne vrijedjajte saveznika markomanskoga naroda," reče najzad kralj Vadomar. „Obuzdajte, o kneže, prestrastveni jezik svoje mladosti. Mi želimo da smo rimskome imperatoru dobri susjedi."

Senator Piso, koji je promatrao Servija ispod vedja svojih poluotvorenih očiju pogledom uhvaćenoga vuka, koji je sve pogrde Servijeve izdržao dobro odglumjenim mirom, dobaci opet svojim drugovima značajni pogled, te se neopazice nasmiješi. Servij se sav zacrvenio od jada.

„Obsjenili vas imperatorovi darovi!" viknu on. „Bogato carski vas je nadario, taj svemogući gospodin! Za spašeni Rim poslao vam jedan stolac i jednu togu, komad drva i jednu krpu!... O, kralju Vadomaru! Stare žene, koje su stvorene samo za kolovrat, imat će pravo, kad se narugaju vašoj dječinskoj taštini!"

Kralj se zlovoljno okrene.

„Odstranite ispred mojih očiju ovoga drznika!" viknu kralj.

„On te vrijedja!" šapnu senator Kaelij.

„Predaj ga živoga Rimu!" priskoči Piso.

Brzo pristupe poglavice Servijeva roda i opkole svoga kneza.

Mačevi bljesnuše.

Pri tom stupi Vilibald pred kralja i pokazav na Servija, povikne:

„Ne vjerujte mu! On je izdajica! On je rimskomu vojskovodji Publiju Kvinktiliju spasao život, ja sam to vidjeo. Nije dao, da ga ubijemo; rekao je, da je neprijateljski vojskovodja već mrtav, premda je živio. U Batavijskom logoru bijahu prijatelji; oni su se dogovorili, da nas unište!"

Nitko nije razumio sadržaj Vilibaldove optužbe, ali svi su rado prihvatili riječ: „izdajica", koja ih je rješavala dužnosti spram svoga vojskovodje.

„Izdajica! Izdajica!" odmjevalo ispred kraljeva šatora.

„Izdajica!" prislonili i senatori.

„Uhvatite ga živoga!" podnijetio Piso. „Oni su se dogovorili, da vas unište!...

I kvadska i markomanska gospoda potisnuše se do Servija. A on nije istrgnuo ni svoga mača, već stavi na svoja usta rog u koji dunu.

Njegovi se protivnici smetoše i onijemiše. I za te grozne tišine potrese se zemlja pod konjskim kopitima, koja su u tren oka bila na mjestu. Bojna vika zagrmi i domala su dojurili Servijevi Markomani sredinom logora pred kraljevski šator, spremni na okršaj.

S prezirnim posmjehom gledao je Servij oholo na svoje protivnike. A ovi su problijedili i oborili oči. Oni su dobro poznavali ovu konjicu, koja je smrvila mnoge legije i odlučila kod svake pobjede. Samo jedan znak njihova vodje i konjska kopita ne će više gaziti po zemlji, nego će zgaziti povaljena ljudska tjelesa. I prije nego Markomanci saznadu, što se dogodilo, zakrvavit će njihova gospoda.

„Zašto me ne uhvatite, lude?" naruga se Servij „Mogao bih vas sve od reda poslati u Valhalu, ali ne ću, jer znadem, da ćete se doskora vratiti sa mnom preko Dunava, žaleći današnju svoju odluku. A bila bi i šteta, da pogubite svoje desnice; pričuvat ću ih za nedaleku budućnost. Jer ako vi, o kralju Vadomaru, mislite, da ste ovim svojim kukavlukom iskupili mir na dulje vremena, onda vam ja evo kažem, da se varate. Sjeverni narodi, podraženi lakim pobjedama, koji sad znadu i put k carskim zemljama, prisilit će vas doskora na novu vojnu, — a onda ćete ljuto požaliti svoje današnje gadno i kukavno ponašanje... Vi pako" — okrenu se senatorima — „poručite Rimu, da negdašnji prefekt konjice u legijama nije badava obrazovan u vašoj školi. Zar ste mislili, da ću se dati uhvatiti kao medvjed u jami za zabavu vašoj fukari u amfiteatru? Opreznost stoji uvijek proti lukavosti... A ti" — pokaza on prstom na Vilibalda, koji je stajao spuštene glave za kraljevim prijestoljem — „koji si hotio podići ruku svoju na svoga vojvodu, živi, da te razjeda otrov tvoje bezbožnosti. Mogao bih te smrviti zavidna zmijo, no bolje od mene osvetit će ti se prezir germanskih žena i djece. Prokleto ti bilo ime svuda, kud Germani nastavaju!"

Rukom dade znak svojoj gospodi i zajaši svoga konja.

*

Po stoti put pobijedila je čarolija stare rimske kulture mladu i svježu snagu barbara.

U ranu zoru idućega dana vratio se Servij sa svojim narodom i Jasigima onim istim putem, kojim je i došao. Kralj pako Vadomar podje sa senatorima u Rim, da pane na koljena pred Markom Aurelijom i da moli za oproštenje — zato, što je imperatora mogao vidjeti pred svojim vlastitim nogama.

27.

Prošlo je osam mjeseci....

I opet je gledao mjesec ravnodušno na krvavo razbojište, nad kojim su letjela čitava jata gavranova, koje su privlačile svježe lješine. I opet su plamsale zvijezdice na vedrom nebu divne ljetne noći.

Uzdasi ispremiješali se sa srpanjskim zadahom. Hladna ruka smrti kočila je smrvljena tjelesa. Još je drhtao zrak i širili se prigušeni zvuci — tihi jecaji jadnika, koji su umirali.

Danas je sam Marko Aurelij iskusio na bojnom polju svu nevolju poraza. Barbari su ga pobijedili, barbari, — i da ne bude pala noć, koja je rastavila borce, bio bi možda taj „vladar svijeta“ — zarobljenik markomanski.

Kako je proricao Servij u logoru pred Akvilejom, tako je i došlo.

Jedva što je otkravio snijeg i led, došli sa sjevera mnogobrojni narodi u markomanske i kvadske zemlje, dovukav sa sobom svu svoju sirotinju. Dopalo im se prošle godine u carskim zemljama, pa su sada krenuli prema jugu još u većem mnoštvu i sve se jače potiskivali.

Kralj Vadomar bijaše ugrožen u svojoj vlastitoj zemlji, pa je morao sve više popuštati silnoj bujici doseljenih ratobornih plemena. I kao što su prošle, tako su i ove godine nepregledne mase istodopce poplavile Vindeliciju, Raeciju, Norik i Panoniju.

No ovaj put stražio je Rim svoju granicu puno bližnije. U noričkim Alpama stajao je prefekt Makrinije Vindeks, a u Panoniji su oba imperatora pripravljala odmazdu za prošlogodišnje poraze.

Ma da i jest Marko Aurelij sklopio savez sa Markomancima, krenu on ipak prama sjeveru; prezimio je u Vindoboni,[1]) gdje je stvorio dvije nove legije od ilirskih dobrovoljaca i upravo je hotio da prijedje preko Dunava, da kazni smionost svojih susjeda, — kad li ga eto oni pretekoše.

Običajnom žestinom baciše se barbari na sve zapreke, što su im stajale na putu. Markomanski vojnici, koji su se dobrano odmorili i koji bijahu već privikli redovnom bojnom umijeću, nijesu se više plašili zlatnih sulica pretorijanaca. Kao najstrahovitija oluja baciše se oni na Vindeksove sjajne kohorte, razbiše ih do nogu, okrenuše onda na stranu i pognaše pred sobom oba imperatora, koji su morali bježati niz Dunav u Panoniju. Kod Strigoniuma[2]) dostigoše ih i uništiše im veći dio njihovih novih legija.
legija.

Kad je pala noć posjedaše oko ognjišta, da s rana jutra započeto djelo opet nastave.

*

Na bojištu bivaše sve tiše i tiše: kadikad samo čuo se jecaj boli ili smrtno hroptanje.

Rimski su liječnici svoje ranjenike otpremili već u svoj logor. Jedan jedini bludio je još sa svojim slugama po razbojištu. Obilazio je naročito ona mjesta, gdje je barbarski mač stovario čitave hrpe lješina. Možda stenje pod lješinama još koji ranjenik.

No nikoga ne bijaše čuti...

„Pustite me sada samoga“, reče liječnik svojoj pratnji i ne čekajući odgovora, udalji se.

Kad je njegova pratnja iščeznula u srebrnoj maglici mjesečevoj, podignu on svoje ruke prama nebu i govoraše tiho za sebe:

„Čemu toliko krvi, o Bože dobrote i milosrdja? Čemu tolike boli, tolika mržnja, tolike tuge? Svaki prstovjet zemlje poliven je krvlju. Jedan čovjek ubija drugoga, a vazda se iznova oštre mačevi i šilje koplja za nove bojeve, prži se otrov i pletu užeta za nova zločinstva. Treba li smrt pomoćnika? Je li nužno, da se domovina smrtnika namoči krvlju i suzama nesretnika? Je li to nužno, o Gospode?!...“

Rukama se prekrije lice i pane na koljena.

„Vama, koji ste danas pali i svoj život dali za čast Rima, priredio vam moj Bog bolju sreću na drugome svijetu. Pali ste, znajući, da vršite svoju dužnost, ispunili ste zadanu prisegu vjernosti, ma da ste je možda položili na krivo ime. Bog dobrote i milosrdja neka vas združi kod sebe i neka zaboravi na sva vaša zla s ovoga svijeta. I moja duša čezne već da zaboravi na ovaj svijet. Ovdje me tako sve boli, a ta je bol tim veća, što ima manje ljudi, koji ju osjećaju i sa mnom dijele...“

Liječnik podigne svoje oči k nebu i prošapće: „O Bože!... jako... jako čezne duša moja... za tobom, k tebi!“

Nije to bilo muškaračko lice, što ga je sada mjesec obasjao, ma da i bijaše silno opaljeno suncem i burom. Velike ženske oči tražile nad sobom utjehu za nevoljnike, što je ne mogu naći na zemlji. A suze su titrale u njima i puzale niz obraze, da se izmiješaju sa krvlju palih vojnika.

U odijelu liječnika skrivala se Mucija Kornelja. U nabranom učenjačkom ogrtaču slijedio je Publij, koji je u Juvanumu (Salzburg) sakupio ostatke svoje legije. Zajedno sa Vindeksom razgonio je on prošle godine puste čopore barbara, koji su otpali od Servija i haračili po sjevernim pokrajinama. Kad je očistio granicu uz Dunav stavio se po carskoj zapovijedi u logor u Vindobonu. (Beč).

Mucija, koja je bila u njegovoj pratnji, ispunila je svoje obećanje. Kad se je na bojnim poljanama svršila krvava igra, ona bi sklapala oči onima, koji su umirali, pomagala ranjenicima, okrepila iznemogle bez razlike, bili oni barbari ili rimski gradjani — samo ako im je trebalo pomoći.

Od jedne godine gledale njene oči toliko gole ljudske nevolje, toliko smrtnih trzaja, toliko trulih lješina, da su joj se tugom zavile. Iz njezine duše iščeznuo svaki radosni osjećaj, pa i ljubav za Publija; ostala je samo tuga rad medjusobne mržnje čovječanstva i njihove sebičnosti.

I danas su te strašne furije uništile tisuće vojnika. Sutra, prekosutra, nakon deset i stotinu godina, vazda i vavijeke će ostati tako, kako bijaše i na početku povijesti čovječanstva.

„Doista, kraljevstvo Kristovo nije od ovoga svijeta! Ovdje ne će ono procvasti i med smrtnicima ne će udariti svoje sjajno prijestolje.“

Ustavši sa zemlje, raširi ona svoje ruke nad krvavo razbojište i ponovi: „Bog milosrdja naplatio vam nebeskom srećom sve zemaljske boli!“

Tada ostavi mrtve, da se vrati k živima. Još nije ni došla do ognjišta predstraža, kad li se u tamnoj pozadini podigne crna sjena, koja iščezne med dvjema ognjištima, te opet prodje pred drugim, trećim i četvrtim ognjištem. Netko je stupao prama razbojištu.

„Tražio sam te, Mucijo“, čuo se glas Publijev. „Tako neoprezno izlažeš se pogiblima. I barbari sabiru svoje ranjenike!“

„Ti se bojiš za me, a ja se ne bojim više ničesa, pa ni iste smrti. Čovjek umre tako brzo, ako mu se smiluje najmoćniji svih vladara ovoga svijeta. Ti to znadeš kao vojnik.“

„Na žalost znadem, jer sam i sam oružje smrti. Upravo s toga uznemiruje me tvoja srčanost. Tome se vladaru valja uklanjati.“

„Čovjek se uklanja boli. Da li je i smrt bol?.. Ona uništava samo tijelo i oslobadja ga pohota i požuda, izvora svih nevolja i zločinstva. Oslobodjena duša ne traži više ništa savremena, ništa zemaljskoga, ni prošloga; ona poleti gore i hrli u bolji svijet, gdje ne vlada kratkovidna ljudska sebičnost, već božja milost, milosrdje i pravednost.“

Publij je šutio. On je znao koji duh govori Muciji-

[1]) Današnji Beč.
[2]) Današnji Gran u Ugarskoj.

nim usnama. Ona je ostala kršćanka. Najzad je rekao kao da joj predbacuje: „Mucijo! Barem ovdje pred licem rimske sramote, trebalo bi, da oživi u tebi patricijka . .“

„Oprosti!“ prekide ga ona, uhvativši ga za ruke. „Oprosti, ljubazni! Moje srce ne može više da osvoji

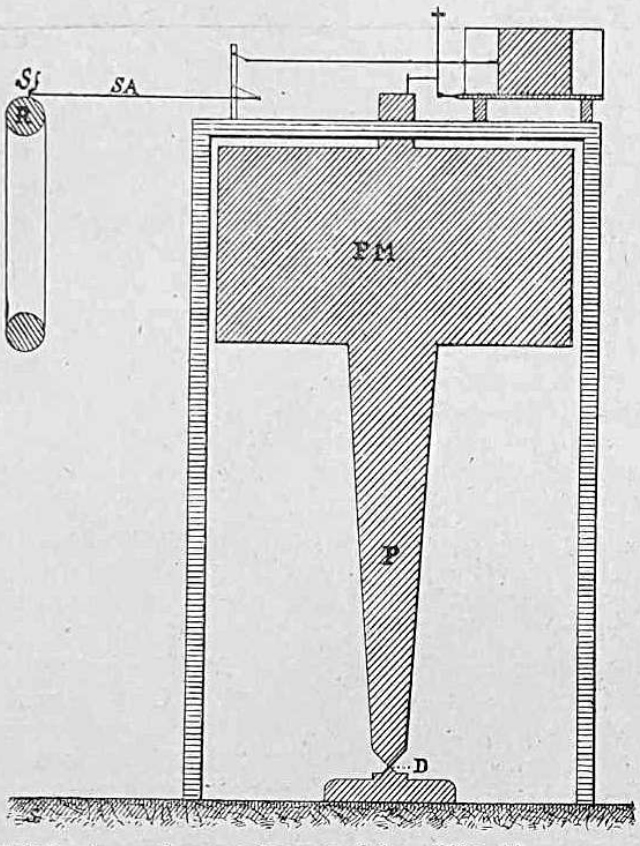

Wichertov seizmograf u prosjeku. (Slika 1.)

vaša oholost. Suviše je prožeto bolovima čovječanstva, a da bi moglo osjećati nepravičnosti rimskoga patricijskoga ponosa ... No ne boj se više za me. Ja te ne ću više staviti med ljubav i rimsku dužnost; tvoja rodoljubna rimska savjest ne će više biti iskušavana ... „Ne, ne, čuj me dalje“, proslijedi ona, kad je opazila, da joj kani prekinuti riječ. „Moja ljubav nije bila medena. Rad mene si trpio boli, kakve obični smrtnik ne može pomjati. Oprosti! ... Dužnost mi nalaže, da ti ne budem više na putu, da možeš do zadnjega časa domovini tako služiti, kako ti to nalaže tvoje rodoljublje. Ja sam se kod tebe zadužila, znadem; ali me nemoj žaliti ... Jedna patricijka se ne boji smrti, a kršćanka još manje.“ Ona mu obavije ruke oko vrata i zaplače.

„Mucijo“, reče Publij zabrinuto, „tvoje su rieči utonule u oproštajne suze, no ja ne vidim pogibli, koja bi ti prijetila. Sad sam uza te i čuvam te, ljubljena ženo! Ti si tako zaslužna, da ti milost imperatoreva povrati pravo na život. Ja ću ga sam umoliti, da dokine osudu. Primiri se, milovanje moje, i pouzdaj u srećnije jutro!“

„Tko zna u boju za dan i sat?“ odvrati Mucija, a da nile izstupila niti se izvukla iz njegova zagrljaja. „Smrt nam stoji svuda za petama.“

„Smrt ratnikova ne slijedi liječnika. Tvoje zvanje ne stavlja te pred koplja i streljice ... Budi iskrena sakrivaš preda mnom svoje namjere. Ja ih razabirem iz tvoga govora, ja ih naslućujem po tvojim jecajima. Zašto mi se ne povjeriš, Mucijo?“

„Ti ne ćeš nikada zanijekati rimske zakone, a ja ne ću nikada više slaviti olimpske bogove.“

„Moja će ljubav u tvome srcu razbuditi opet počitanje spram bogova svetoga Rima“.

„Kršćanski Bog otac je i čuvar svega svijeta“.

„Svijet je Rim“.

Ućutaše. Oboje je osjećalo svoj mučni položaj, On ju je držao čvrsto, kao da je ne će nikada više ispustiti, a ona je disala teško ...

A na nje gledalo noćno nebo visoko i bez medja kao vječna tajna. Ono je motrilo toliko već uzaludnih junaštva, toliko ludosti i razočaranja, toliko protuslovja, da se nije čudilo ovim dvjema ljudskim bićima koja si bijahu tako blizu, — pa ipak i ... tako daleko ...

Mucija se izvinu iz Publijeva zagrljaja i pokazav na zvijezde reče: „Ondje, ondje ćemo misliti jednako!“

Još jedared uhvati ona Publijeve ruke, te ih pritisnu na svoje grudi. Onda se naglo udalji u logor.

On nije pošao za njom. Znao je, da ne će moći promijeniti njezinih nazora, makar kakvi bili. Kćer Kornelijeva roda izvede sve, štogod zakani.

Stupajući lagano, govoraše za se:

„Sve, što mi je duh podržavalo, raspada se u razvaline: moj ponos, moja ljubav i veličina Rima. I ja moram da živem, da branim te sjajne razvaline ...“

Kad je prošao kraj straže, pali su pred njim mačevi. Inače je običavao da stane i da ispituje vojnike, no danas je prošao mimo, a da im nije ni odzdravio. — — —

Onamo na dunavskoj obali stajao je Servij sa Markomanima, Kvadima i Jasigima; ondje na pjeskovitoj ravni odmarao se Marko Aurelij od svoga poraza. Imao je uza se samo tri legije i od tih je dvije složio od ilirskih pustolova, koji su tražili po svijetu slave i plijena. Ipak bijaše to dosta vojske, da se suzbiju barbari, samo da je na čelu vojske drugi zapovjednik.

Imperator-filozof nije se razumio u vojničke stvari, što je dokazivao neprestano od onoga časa, kad je stupio vojsci na čelo. U mjesto da združi svoju oružanu snagu i da ne čekajući na Germane, odmah ispočetka prolieća

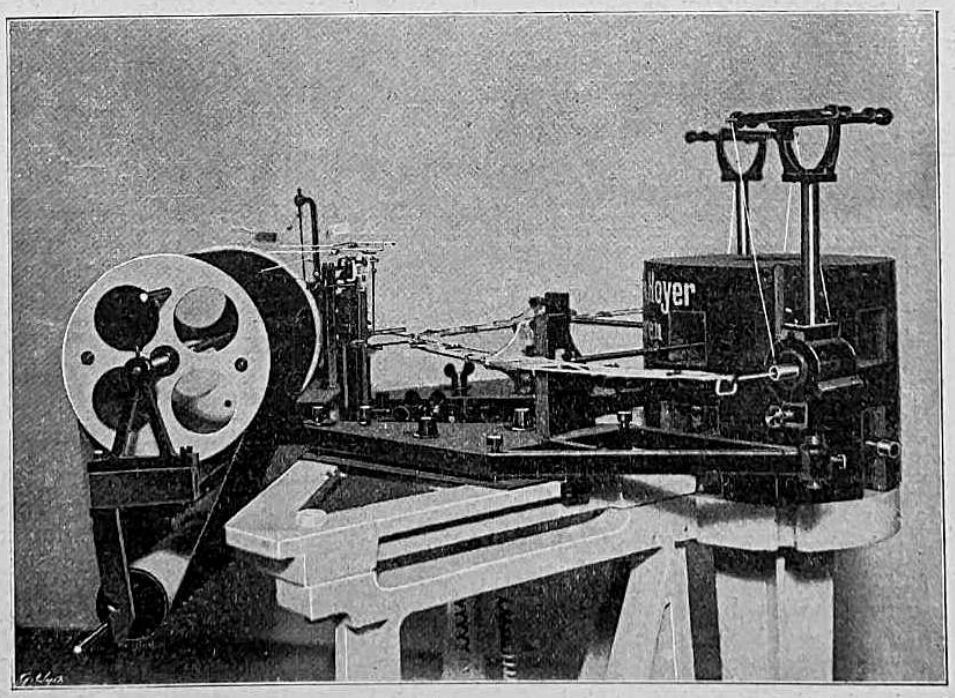

Mali Wichertov seizmograf u meteorologijskom observatoriju u Zagrebu. (Slika 2.)

predje preko Dunava, da spriječi svezu Markomana sa Kvadima, razdijelio je svoje legije u kohorte uzduž granice i čekao na neprijatelja u Vindoboni. Toj taktici pao je žrtvom Makrinije Vindeks, jer je nepotrebno bio izložen prvomu napadaju barbara.

I današnjemu porazu bijaše krivo imperatorovo neznanje. Preplašen ogromnim brojem barbara, povukao se iz Vindobone niz Dunav takom brzinom, kao da je već poražen. Hotio je da svoju vojsku pojača melitinijskom legijom, koja je dolazila sa istoka. Armenci su došli doduše u pravo doba, ali ih je dugi put tako izmorio, da nijesu mogli odoljeti žestokomu nasrtaju Germana. Mimo to dao se je Marko Aurelij potisnuti od Dunava i tako bijaše odijeljen od ladja, koje su rijekom vozile hranu i nova metala. Barbari opsjeli obalu dunavsku, a rimskoj vojsci preostala je gola ravnica, gdje je teško patila pod žarkim tracima srpanjskoga sunca. Ni jednoga jeditoga vrela ne bijaše na blizu; konji i ljudi padali od sunčanice.

Publij je vidio imperatorove pogreške, no njegovo bojno iskustvo nije uvažavalo zapovjedništvo vojske, koje je svaki čas mijenjalo svoje odredbe. Tko je potčinjen treba da sluša, da svoju neposlušnost ne plati životom. Tako je Publij učio svoje vojnike, a tako činio i sam.

Tako je pošao i sada, nakon sastanka s Mucijom, k Marku Aureliju, da primi lozinku za ovu noć. Našao ga u šatoru, okružena sa astrolozima i gataocima, koje je imperator sobom poveo iz Rima.

„Moj bog traži za pomoć dva lava", govoraše upravo slavni paflagonski „prorok" Aleksandar Abonuteihos, gladeći svoju dugu bijelu bradu. „Ako kraljevi pustare sretno prijedju preko Dunava, onda će kralj Zemaljski pobijediti barbare."

„Kralj zemaljski" sjedio na svojoj stolici ispružene glave i zamišljeno slušao šarlatanovo proročanstvo. Gojenac stoika, praznovjeran kao svi obrazovani ljudi njegove dobe, tražio je u svojim mislima, kako bi zadovoljio Aleksandrovu „bogu". Prevejana zmija Glikon stavila je veoma teški uvjet, jer je dunavsku obalu zaposjela neprijateljska vojska.

„Možda ne bi tvoj bog odbio krv na žrtveniku ubijenih lavova?" upita poluglasno Marko Aurelij. „Apolovi svećenici žrtvovali bi mu ne dva, već četiri lava. Žrtvovali bismo mu i pedeset bijelih goveda."

Aleksandar slegnu ramenima.

„Nije u mojoj moći da mijenjam volju Glikonovu," odvrati varalica.

Marko Aurelij ćutaše.

Nakon duljega promišljanja reče opet: „Je li tvoj bog odredio i mjesto, na komu bi imali lavovi prijeći Dunav?"

„On je govorio samo o Dunavu."

„To onda možemo da udovoljimo njegovoj želji," govoraše imperator i opazivši Publija, zapovijedi: „Božanski Lucij Vero predat će iz svoje staje ona dva najveća lava tribunu Publiju. Tribun će ih odmah odvesti u Aquincum[1]) dokle još nijesu prodrli barbari, te će ondje kraljeve pustarske baciti u Dunav. Neka se požuri, da do zore izvijesti, kako je žrtva izvedena."

Kad se Publij nije odmah udaljio, nadoveza imperator: „Ti čekaš još noćnu lozinku? — „Nada!" — Sutra u zoru dodji u bojno vijeće!"

Onda se obrati astrolozima i gataocima: „Noćas ne ćete ni okom stisnuti. Neka vam zvijezde otkriju tajnovitu i nejasnu budućnost."

[1]) Današnji Budim, Contra-Aquincum, današnja Pešta.

Kretom ruke dade znak, da hoće ostati sam, te uzme u ruke nekaki zavojak papira.

Već godinu dana živio tako Marko Aurelij u boju doduše mučno, ali nikada se nije potužio. Svladao je i nenaklonost prama ratovanju i priviknuo slabo svoje tijelo na teške muke. Spavao je u šatoru, hranio se priprosto i stupao pješke uz svoje vojnike, kao što su to činili svi veliki rimski vojskovodje. — On se je poveo na svome prijestolju brižljivo za krjepostima svojih ratobornih predšasnika, ali njihovoga duha, ni njihovih sposobnosti nije se mogao domoći. Bogovi mu nijesu dali orlujskoga pogleda, ni munjevite gipkosti, ni odlučnosti, ni smjelosti pravoga bojovnika. Naučan svaki svoj čin staviti na vagu kritike, promišljavaše filozof predugo o svakoj odredbi, koju je hotio ili morao izdati. Gdje je trebalo da se brzo odluči, već prema promijenjlivom stanju stvari, krzmao on i promišljavao na sve strane.

No Marko Aurelij poznavao je tu svoju neodlučnost u bojnim stvarima. A to ga je i mučilo, jer se on kao imperator i vrhovni zapovjednik vojske nije mogao dati zastupati po legatu ili tribunu, dapače nije se smio poslužiti ni njihovim savjetom. U tom bi ga slučaju ostavio vojnik, navikao na vodstvo svoga vojskovodje.

U tom svome zabrinutom položaju utekao se imperator pomoći svih bogova i demona, poslužio se svim opsjenama i čarolijama, te se uhvati za svaku krpicu nade, kao utopljenik što se i za slamku hvata.

U prisutnosti drugih bijaše miran i ravnodušan, ali čim bi ostao sam, pao je opet u sjetu. Onda je nastojao, da rastjera duhove, koji su ga plašili pred sutrašnjim jutrom, te uze u ruku pisaljku i napiše ispovijest o svemu svome životu, koja je prikazivala njegovu uzvišenu, ali smućenu dušu. Kad je ploče voštanice ispunio grčkim pismenima, nije ni slutio za cijelo, da će one preživjeti i poganski Rim i mnoge narode, koji su živjeli u ono doba, da će svjedočiti o njegovoj dobroti i pravednosti još i onda, kad već ne bude ni prijestolja ni palača imperatorskih, dapače ni njihovih razvalina.

I u noći nakon poraza kod Strigoniuma uhvatio je za pisaljku i napisao:

„O, dušo moja! Kad ćeš se jednoć primiriti i osloboditi mojih djela? Kad ćeš se složiti s bogovima i ljudima, da nikome ne učiniš zla, ali da te ne uništi ni nesretnik i nezadovoljnik? Zašto se bacaš u okove tjelesne, kad si slabija od tijela? Ostavi ga i prezri ovaj svijet.."

*

„Čujete li?... Netko zove preko rijeke..."

Servij se sagnu konju do vrata, gledajući ravno preda se. Herman i Sigar učine to isto, gledali su pozorno na sve strane.

Nigdje nije bilo ništa ni čuti ni vidjeti, ma da je mjesec sjajno rasvijetlio svaki talasić dunavski.

„Ni jedan glas se ne miješa sa žuborom vode", odvrati Herman. „Umorni ste, gospodaru, i potrebni počinka".

„Ništa se ne čuje?" reče Servij. „Pa ipak me moje uho ne vara... Čujte, čujte! I opet... Glas Radbodov, glas moga oca, zuji nad vodom".

I uistinu konji su ispružili glave i stali strizati uškama, kao da se i oni razumiju u tajanstvena bića, koja su skrivena pred ljudskim očima.

Herman i Sigar samo se začudjeno pogledaše. A Servij je neprestano zurio u modrikastu daljinu. Njegove su se usnice tresle. I on je s nekim razgovarao, koga nije vidjeo, ali ga je osjećao...

Nakon dulje šutnje stao je teško disati, pa onda

reče Sigaru: „Ja sam te jednoć iskupio iz ruku sretnoga igrača."

Gorostas stavi ruku na srce, te se pokloni.

„Zapovijedajte, gospodaru!" odvrati Sigur.

„Sutra se ne ćeš ni za tren oka odmaknuti od mene i ako me pogodi rimski mač, ili rani hitac metala, onda ćeš me dotući."

Sigar, koji je pripadao tjelesnoj straži Servijevoj, tako se prepane, da je potegnuo natrag svoga konja.

„Gospodaru!" moljaše on, „ne zatvarajte me u Valhalu! Prezirali bi me isti zlodusi, kad bih osvanuo pred licem mojih djedova, omašćen krvlju svoga vojskovodje".

„Ja ću za te svjedočiti u Valhali. Bogovi će te pozvati na gozbu. Ili zar bi ti želio vidjeti ruke svoga vojvode u rimskom željezu?"

„O, kneže!..." uzdahnu teško Sigar.

„Prisegni, da ćeš me usmrtiti, kad se više ne budem mogao braniti!"

„Smilujte mi se!" moljaše Sigar.

„Knez ti zapovijeda!"

„Prisižem...", reče Sigar drhtavim glasom.

„Glavom svoga oca..."

„Prisižem glavom svoga oca!"

Servij napne opet svoje oči zadubiv se u šum dunavskih valova.

I valovi tiho žuborili i valjali se prama jugu, a germanskome se vojskovodji pričinilo da sluša opijelo svome rodu. Valovi su jecali, tješili, govorili i tužili ljudskim glasovima.

Servij je požudno hvatao svojim uhom te glasove. Bolni posmjeh sjeo je na njegove usne.

Na drugoj obali Dunava stajao stari hrast, utonuv u srebrnu maglicu ljetne mjesečeve noći. Iz grana toga svetoga drva pružale se prema Serviju duge, duge i prozirne ruke, kao da hoće koga privući k sebi.

On spusti glavu u znak, da se ne opire. On se je podao svojim čustvima podložnošću vojnika, koji je svaki čas spreman da na bojnom polju ispusti svoju dušu.

Ovdje dakle — razmišljavaše — da je kraj mojim burnim danima?... Moje oči da ne vide slavu mladih naroda, kojima je sudjeno, da naslijede Rimljane? Zar da ne posadi moja ruka markomanskoga orla na Kapitoliju? Možda će to učiniti moj sin, unuk... praunuk... Još je Rim moćan usprkos svojoj slabosti!"

On podigne glavu i klikne: „Hermane!" —

„Zapovijedate, gospodaru?" javi se starac.

„Dodji bliže!"

Kad je Herman na svome konju došao Serviju posve blizu, reče ovaj: „Čuo sam glas Radboda, svoga oca... Ti znaš, što znači zov djedova. Nikada se više ne ću vratiti s vama u markomanske šume... O, Tusneldo!... Ja ću ostati ovdje..."

Rukom pokaza na dunavske valove.

„Bio si mi vjerni sluga i prijatelj od mojih najmladjih dneva", nastavi Servij, „i samo tvoje srce može da čuva moga sina nježnom brigom očinskom. Uzmi pedeset naših momaka i još noćas oko ponoći kreni preko Dunava i nastoj, da što prije dodješ k Tusneldi. Reci joj neka usadi u srce našega sina mržnju na Rim. Ti ćeš ga poučiti o ljudskim krepostima i vježbati bojnom umjeću. Ako bi Marko Aurelij pobijedio i provalio u Markomanske zemlje, onda ćeš se povući prama sjeveru s mojim Radbobom, Tusneldom i svom mojom imovinom. Ni jedan od moje čeljadi ne smije da bude predmetom poruge rimskoj fukari u cirku i amfiteatru; ni jedan podanik, a ma nitko od mojih da ne bude povucan po sajmištima robovskim. Tvojim rukama povjeravam obranu Rodbodove kuće i plemena".

„Možda vas je prevario sluh, gospodaru", odvrati starac ganutljivo. „Noćna tišina javlja se više puta toli čudnim glasovima."

„I sam ne vjeruješ u to, što si sad rekao. Ti znaš, da vojnička slutnja ne vara nikada".

Herman je šutio.

„Prisegni, da ćeš ispuniti moju volju".

Herman se spusti s konja i klekne pred svoga gospodara, moleći:

„Ne gonite me od sebe, o kneže! Dajte, da umrem s vama, ako su tako bogovi htjeli. Ni pas ne ostavlja u Germaniji svoga gospodara u teškim časovima. Zar da sam ja nevredniji od životinje?"

„Hoćeš li, da me zadnji časovi neizrecivo muče, ne budem li smiren sa sudbinom svoga roda i plemena?" govoraše Servij, sagnuv se nad Hermana. „Toga ti ne ćeš! Ti ćeš čuvati Tusneldu i Radboba, kad ne budu imali više moje ruke. Ti znaš, da Rim nikada i nikomu ne oprašta, da nikoga ne štedi i da se osvećuje na ženi i djeci. Budi hrabar, starče! U Valhali vidjet ćemo se opet!..."

Servijev glas je drhtao, a bio je mekan i srdačan.

„Prisegni, da ćeš mome sinu nadomjestiti oca, a plemenu kneza."

On mu pruži goli mač, na koji Herman položi prste svoje desnice i tiho reče:

„Prisižem!"

Neko su vrijeme šutjeli obojica. Onda opet progovori Servij običnim glasom:

„Jesu li se Kvadi razvili na desnoj strani rimskoga logora?"

„Vašemu je nalogu točno udovoljeno, gospodaru. Kraljevske Markomane stavio sam s lijeve strane logora; naša vojska i Jasigi ostat će u sredini. Neprijatelju smo presjekli pristup k vodi."

„Sad idi!... A ti, Sigare, u zoru ćeš pozvati k meni Rudliba. A sada otpočini, jer te čeka sutra teška služba."

Servij sidje s konja, zavije se u svoju kabanicu i legne na tvrdu zemlju.

(Svršit će se.)

Upokojeno.

Aleksandar Kešuc.

(Iz dnevnika ostavljene djevojke.)

I.

Dali sam bila sretna?...

Jesam; sigurno jesam. To mi govori, hvala Bogu, moja dobra pamet, jer mi se često pojavi u njoj kao neka ugodna tugaljiva pjesma mladosti moje; to mi govori i ona stara i već izrezuckana i išupljena klupica u onom kutiću moga vrta medju jasminima i starim jorgovanima. A i ovi mi priprosti putelici, izmedju cvjetnih gredica, govore, da bijah nekoč sretna.

Da, da — sve mi to govori.

Napokon mi to govori i ovo moje već smireno srce jer ima mnogo, mnogo časova, tako recimo poslije rada

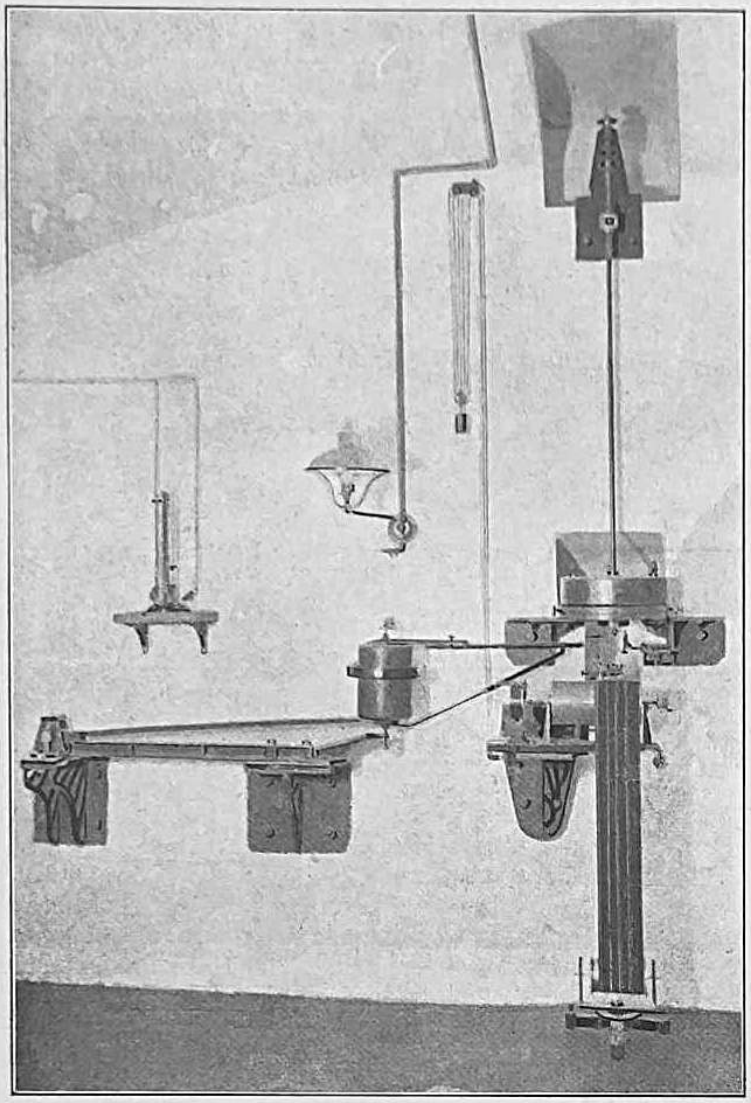

Vicentinijev seizmograf u meteorologijskom observatoriju u Zagrebu. (Slika 3.)

za tihe noći, u kojoj se bude ljubavni dusi, kad mi ono zakuca življe udarajući tugaljive akorde — jur davno minule pjesme.

I da nisam bila sretna?!

A danas? — — — —

Strpite se, strpite se, prijatelji moji, jer moram da počmem sa onom jur davno minulom tugaljivom pjesmom.

II.

Kako da započmem, kamo da svedem svoje misli, kako li da taknem umirenu strunu moga srca? — — —

Bijah onda mlada, svježa i nježna, kao svibanjski lijer; — to mi je barem toliko puta priznao on. Ah on! — Kako mi je ipak nekako teško, kada se sjetim njega. Eto ćutim tu u grudima, kako mi se nešto budi, miče. Pa ipak u ono vrijeme mladosti moje izricala sam taj „on“ sa svom milinom i toplinom svoga srca.

Sjećam se, kao da se zbiva danas. Bio je činovnik, a ured mu je bio u onoj ogromnoj kućerini više moga stana. Svako jutro, svako podne i svako veče smo se vidjeli.

Nu glavno je ipak bilo u veče. Tad bih ja blažena gledala kroz prozor i kad bih ga opazila, onda bih kao mlada košutica skoknula i za čas — sva užarena — bila bih pred njim.

I tad bi se primili za ručice kao mala djećica i mašući njima i smijući se slatko pošli k mojoj kući.

I kako bi stupili u nju, ne bi se ni ogledali na one naše starinske i ponešto grbave zidove, nego bi ravnootišli u vrt medju one, sad već stare jorgovane i sjeli bi na klupicu čevrljajući Bog zna što, ali tako slatko kao što je sladak ružin miris ili jutarnji slavujev poj, — ah mnogo mnogo sladje.

Kako li sam ga samo ljubila!...

Bijah začarana i ja snivah i danju i noći o njemu i samo o njemu.

A i on je mene ljubio, o tom sam bila sigurna To su mi govorili njegovi tako topli pogledi, pa ono njegovo milo šaputanje, koje je bilo slično kucanju moga srca. A i prisizao mi je vjernost toliko puta.

Nego istina je — moj dobri djedo znao bi me često tako zabrinuto gledati, kao da opaža u meni strašnu i neumilnu klicu bolesti i klimajući mi glavom, reći: „Lijerkice, siroče moje, pazi, jer tko mnogo prisiže, obično se je drži“. A ja bih tad od tuge zaplakala, mišljah, da mi djedo krati sreću. Nu on bi me privinuo na svoje staračke grudi i potresno bi mi rekao: „No, no, dijete moje, ne mislim ja upravo na tvoga Vilka, on je pošten mladić“. — Tad bih ja podigla svoju glavicu, ter bih ga milo pogledala, našto bi se djedo nasmijao i opet bi bilo dobro.

Da bila sam sretna i presretna! Sve me je veselilo i sve mi je bilo milo, kao da je u svemu on, a opet ništa nijesam motrila, o ničemu razmišljala, nego o njemu i o svojoj velikoj, razbuktjeloj ljubavi.

Ah, moj Vilko, moj ljubljeni Vilko — tako sam uzdisala i to mi je bila sva molitva. — sve ono, što mi je u mome srcu gorilo.

I skakala sam i mahala rukama kao nestašno dijete i u svemu me je tome neprestano nešto poticalo, da obujmim cio ovaj lijepi svijet, — i opet, velim, u cijelom tom

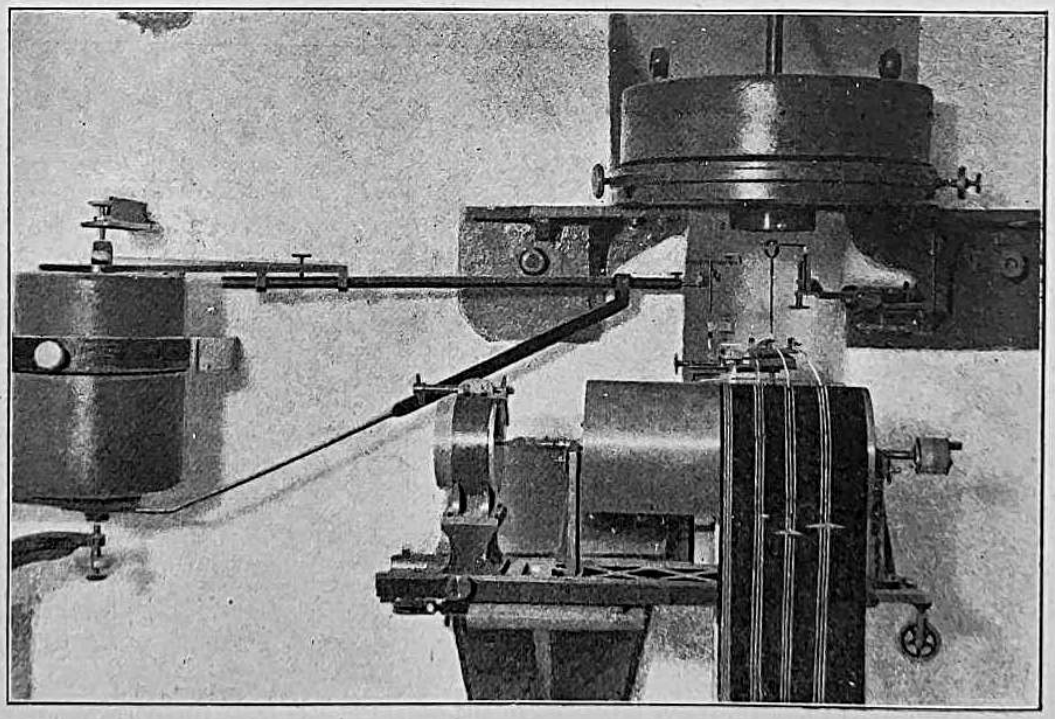

Srednji dio Vicentinijeva seizmografa. (Slika 4.)

svijetu ćutjela sam samo njega, vidjela samo njega, jer je on zaista onda bio za me cio svijet.

I Čujte.

Ja bih na primjer tako sjedila u svojoj sobici kraj prozora i mislila o njemu, a vrata bi se tiho otvorila, ja bi se lecnula, raširila ruke i ogrlila njega — moj cio svijet, moga dragoga Vilka.

I plakala bih i smiješila bih se i sve bih nešto tepala — ah, jer sam ga žarko, zaista žarko ljubila. —

III.

Vi mlade djevojčice, kojima tako lako zadrhće grud i uzbiba se srce, jeste li ikad pomislile, što je to i kako je to, kad vam ljubljeno biće, pritisnuv vas o svoje grudi, šane; — „Dušo, moja si za uvijek i ja ću te za prositi i povesti te u svoje gnijezdo.“ — — —

Nijeste? — — —

O, tad zaista ne znam bi li vam rekla ili bi vas požalila — jer samo jednom se to doživi, a poslije — — —

Čujte me. —

Ja ne znam kako da vam počmem, jer časovi ti bijahu tako bujni, tako uzbibani, da istom sve klice zajedno činjahu onu užarenu ljubav, a jednu napose teško bje sustaviti.

Bijaše u predvečerju svibanjskog dana.. Iza nas steralo se polje, iza koga proticaše potočić urešen sočnim grmljem i milim cvijećem, a iza njega sterala se gusta šuma istom prolistala. Sve je mirisalo, sve je odisalo proljećem i sve kao da nam veli — dodjite, vi sretnici, iz onih tmurnih gradskih zidina, medju nas, jer vaša su srca slična našim.

I mi podjosmo.

Šutili smo. — Nama je bilo tako, kao da bi nas i iste vlastite riječi smetale; nego se uhvatismo za ručice i i pustismo se poljem i livadama. Lica su nam gorila, oči se žarile, grudi nabreknjivale — ah tako, tako ćutih slast bukteće ljubavi.

A oko nas tako ljupko, ljupko proljeće sa svom milinom svježeg uzduha i cvatuće naravi — i skakutala sam po visokoj travi kao malo nestašno dijete, a ono cvijeće i oni leptirići i one ptičice, kao da su izletjele iz moga srca i pjevale mi: „O Ljerko, Ljerkice, kako si sretna!“

I doskakutasmo do potočića. I nuto gle — kako li je skakutao preko kamenčića ljubeći svoje cvjetne obale, a meni se je pričinjalo, da je i on sretan i da mi se i on smješi pjevajuči mi: „O Ljerko, Ljerkice, kako si sretna!“ — — —

I skoknula sam mu na obalu i od neke sladjane objesti zažusorkala sam rukom u njemu, da se je sve zapjenilo, a on kao da je od toga postao još veseliji i kao da mu je doviknuo: „Ej, ti prokšenice mala, a ne bi li se ti malo okitila mojim cvijećem“. —

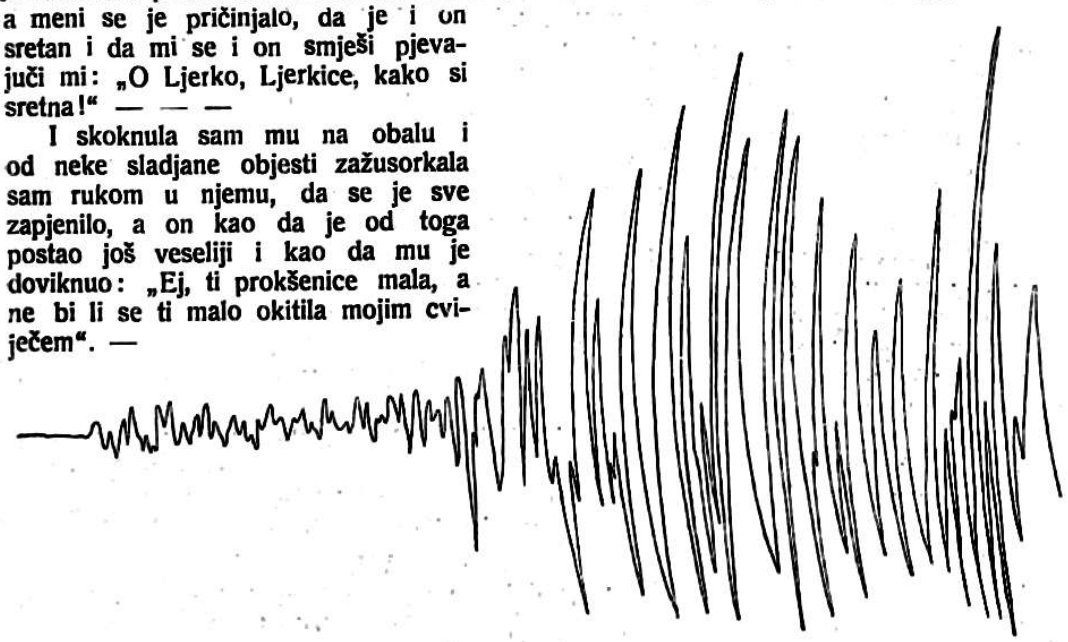

Mesinski potres od 28. prosinca 1908. kako ga je zabilježio seizmograf u Zagrebu. (Po fotografiji meteorološkog observatorija u Zagrebu.) (Slika 5.)

Kako mi to dodje, a ja se odmah prignem i stanem brati potočnice. —

A i moj je Vilko brao i sve me je motrio onako užaren, kao da je u meni nebo.

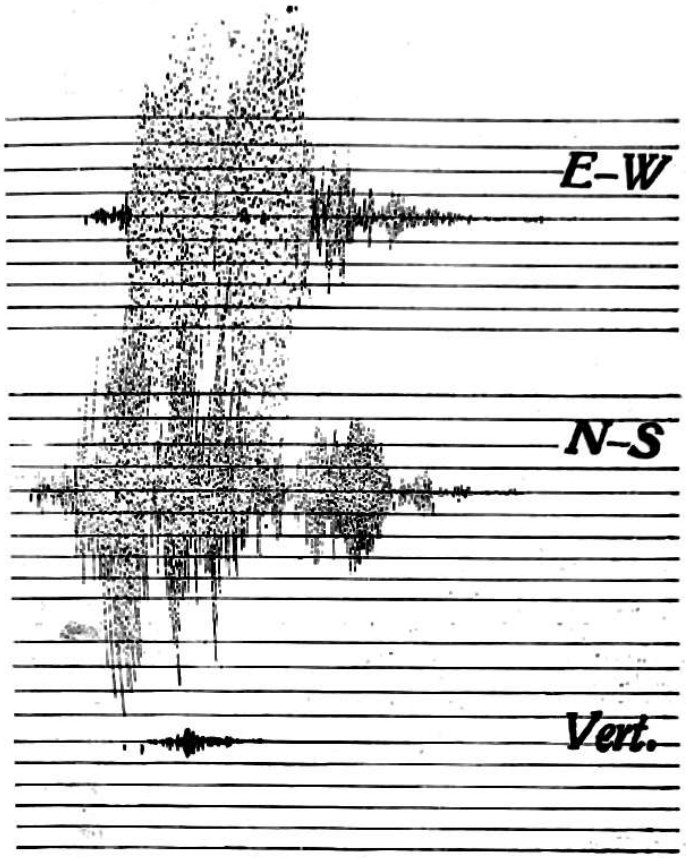

Seizmogram potresa u Mostaru od 1. kolovoza 1907. na seizmografu u Zagrebu. (Slika 6)

— Bog potočiću, putuj sretno i pričaj, kad naidješ na dvoje mladih, da smo sretni — klikoh i pograbih Vilka ispod pazuha, odvukoh ga do šume.

A već se je šumom prosuo onaj smedjuliki i milosjetni sjaj posljednjeg sunčanog milinja i sve naokolo bijaše toli tiho u umilno.

— Gledaj, gledaj Vilko, one pastirice male — klikoh i potrčah do nje.

Stisnula se medju svojim ovčicama tako nedužno, kao da i ona nije drugo, do li mala i dobra ovčica.

I ćujte me — ja je stadoh da kitim potočnicama, a on se je smijao kako ja to kitim otu siroticu. Za čas je bila sva u cvijeću, hao mala ladarica i samo nas je izmjenice rumenih obrazića mjerila. —

O, kako li tadah bijah sretna! — I eto, ču,te, podigoh je i stadoh je da cjelivam uz suze i niti ne opazih, kako se oko nas sjatilo čitavo njeno stado bleječi u nas nedužno. —

— O, Vilko, Vilko! — klikoh. —

— Što je Ljerko? — upita me on miloj —

— Ne znam, što bih ti rekla, al, meni je tako, tako. — —

Jači stisak ruku bijaše njegov odgovor — on me je razumio.

Mi zadjosmo u šumu i lutasmo, a kad izadjosmo iz nje — bijaše se već spustila noć.

I zadnji srebroliki glas sa visokog zvonika naše crkve, a Vilko skide kapu, obujmi me oko pasa i podigavši ruku u vis kao da prisiže, reče mi:-

— Dušo, moja si za uvijek i ja ću te zaprositi i povesti se u svoje gnijezdo. —

— Vilko moj! — toliko samo klikoh i — ne sjećam se, kako li se vratismo kući. Da prevelika i prebujna bijaše naša sreća. — —

IV.

I zaprosio me u moga djede, i mi dvoje sretnih odredismo sve, sve kako će nam biti u našem budućem gnijezdašcu.

Što da vam rečem — bijah siroče ostavljena od oca i majke i ne imal ništa u kući, osim staroga djede.

A trebalo se je ipak pripraviti za budući život; ta očutih ipak stid, da me uzme samo s košuljom na tijelu.

I šivala sam danju i noću marljivo, a on je kraj mene sjedio i pričao mi o našoj sreći.

Dobri moj djedo! — što je to s njime? — sve vidim, kao da je tužan. —

Jednog će mi dana:

— Dobra Ljerkice, ti ćeš se udati, otići ćeš, a ja ću ostati sam, sam medju otim pustim zidinama, kao osušeni dub usred pustog polja. —

— Mili djedo, klikoh ganuta, ne ću vas ostaviti, nego će te poći i vi sa mnom. —

I rekoh o tom svome Vilku, a on će mi:

— Mogu li ja, dušo drugo, nego što ti želiš; djedo će poći s nama. —

— Vilko moj — klikoh i padoh mu na grudi, a on mi je gladio i ljubio moju još za onda bujnu kosu i šaputao mi:

— Ljubit ću ga i pazit ću ga, jer ljubim i pazim tebe. —

V.

Nu tad se je dogodilo nešto, što mi je sve malo po malo podgrizalo do sad nepomućenu sreću.

Moj je Vilko postao nujan. Njegovi pogledi stali su mi se pričinjati hladni, čelo mu se često navoralo, stisci ruku, a i poljupci, pričinjahu mi se, kao da su preko volje.

Bijah zabrinuta i pitala sam ga. da što mu je to, a on bi se izgovarao čas na glavobolju, čas na tešku službu, čas na nepravicu, koju mora da trpi od svojih starijih, a ja sam plakala i iskreno sam ga velikim srcem žalila.

Od sada nam prolazili časovi u tom, da bi me mučio s dugim tuženjem i tumačenjem svoje službe i meni je već postajalo nesnosno.

— Mili Vilko, rekoh mu. ta ostavi to, znam, da te more brige i nepravde, ali tu, tu eto u mome naručaju, koje je puno ljubavi za te, rastresi se i ublaži, ta zato sam žena, da ti blažim tugu — i hoću da ga privućem na svoje grudi i da mu pogladim kosu, al' on kao da toga ne vidi, već mi sve govori o mnogim spisima, koje mora da i po noći obavlja i o karijeri, koju je tako teško postići.

I što da činim, kako da ga udobrovoljim? —

Kako mi je sada bilo teško pri pomisli na netom toli blažene časove! — Možda je sve to ružan san? — Ta govorile mi stare bake, da sretnika često napadaju ružni sni, ako da se u njima sam djavo sakriva. — Možda je i to? — Ah, — i suze mi naviru, — pogledam ga, — a on zijeva. —

A kad bi me ostavio, jurnuo bi iz moje sobe, kao da će se sad nà — srušiti na nj' strop.

I plakala bi poslije toga šivajući uz to uzrujano i sve mi je nešto kopkalo po glavi — što je to s mojim ljubljenim Vilkom? —

Tada bi se dovukao do mene moj dobri djedo i tješio bi me, da se tako često dogadja u životu i da se moram na to priučiti. —

Dobri moj djedo, — kako ti je moralo gorko biti tješiti me — tebi staromu iskusnomu čovjeku, kad si vidio, da ti se ruši sreća ljubljenomu djetetu! — Zaista ti si više trpio nego ja! —

Napokon je počeo izostajati.

Već ga čekam tri duge večeri, pa ga nema.

Da mu nije zlo.

Uznemirim se, sve me nešto nuka, da podjem do njega, pa da mu pomognem ili da kleknem preda nj' zaklinjujući ga,da se vrati, nu djevojački me ponos uvijek zaustavlja i ja tužno sjedim do prozora i čekam na nj'. —

I čekam, čekam i lijem suze i sve spominjem njegovo ime, kao da sama sebi ne vjerujem ili kao da je on gdjegod tu u sobi u kojem kutu, da se skriva i da tad najednom zaskoči i pograbiv me za o či, vikne: — Ljerkice, pogodi! —

Nu sve su te obmane uzalud; prolaze večeri, a njega ni blizo nema. —

I pred mojim se očima počima da otvara nešto strašna od čega mi prostrujuje tijelo, srce svisnjava, a oči se krvare od gorkoga plača. —

Nešto me strašnoga počima da saleta i plaši, a meni se pričinja, kao da me je netko oslijepio i ostavio samu medju groznim pećinama.

I tako uplašena trčim od mjestanca, do mjestanca, koja su nam netom prije tako mila bila, a sad su mi tako tužna.

— Oj, kaži mi ti klupice mala i ti jorgovane ponosni, gdje je moj dragi, zašto mi ne dolazi?

Ali oni šute, istom jorgovanovo lišće nešto šušti, kao da bi mi rado nešto da reče, a nemože — — — —

Za neko vrijeme dobijem pisamce od njega.

Grozničavo ga otvorim. Kako li je samo surovo pisao, ta skoro me je ubio — veli: — ja ne ženim vašeg djeda, nego vas, a jer mi ga vi želite naprtiti, zato bježim. — Zaboravite na ove časove. — — —

— Da zaboravim — kriknem očajno — da zaboravim — mogu li ja to? — —

I zavrtilo mi se u glavi i padoh bez svijesti, a kad se probudih, nadjoh se u naručju moga djeda, koji me je ljubio, tješio i plakao. — — — — —

Ostavljena.

Kako li je to gorko, kada ti se tebi, koja si ljubila, ta strašna riječ upilji u mozak i siše ti život! Kolikih li gorkih i beznadnih časova proživih od onda. Proklinjala sam svoj udes i plakala sam.

Ostavljena...

Ta strašna riječ usporedo bi dolazila s pomišlju, da sam silno ljubila i da htjedoh cio svoj slabi vijek posvetiti ljubljenomu žiću.

Zašto me je ostavio? — Zar u istinu radi moga djeda? — — — — — —

Prolazili mi dani polako. Bilo mi je, kao da sam se raskrstila s dosadanjim svijetom i pala u drugi, u kojem se nikako ne mogu snaći i ja sam stala da osjećam neku odvratnost od svijeta.

VII.

U istinu dolazim pomalo k sebi, jer eto osjećam, kako mi veliku bol zadaje stari djedo. Sav se je preobrazio. Po cijele se dane zatvara tamo u onu zabitnu sobicu do dvorišta i samo šuti, šuti, a kad ja stupim preda nj, onda vidim u njegovim upalm očima suzu. I tad

me gleda, dugo, dugo gleda, — ah taj pogled — ne mogu, ne mogu da ga opišem, jer me zamire bol.

Jednoga će mi dana sav porušen i kao da je neki drugi.

— Evo, dijete moje, odnesi ovo pismo javnom bilježniku i predaj mu ga; znaš, tiče se tebe, ne ćeš ti propasti, ne da djedo.

— Ali, mili djedo, — kriknem i briznem u plač, kao da se rastajem s njime — čemu to?

— Pusti, dijete moje i idi.

I odoh, a on je — vidila sam — drhtao naslonjen o stol, kao da se rastavlja sa životom.

Oj kako li mi je bio gorak život, a tako još bijah mlada! — — —

VIII.

Ipak jednom ga još vidjeh.

Bilo je to nakon dvije godine. Išla sam po poslu. Najme, moram vam reći, da sam postala šilica i tako sam si pristojno zasluživala svagdanji kruh. Moga djede već nije bilo na životu, — jur prve godine preselio se je u bolji svijet.

Žurila sam se sa ovelikim svežnjićem k nekoj bogatoj gospodji. Nosila sam joj opravu na pokus.

Najednom zadrndaju kola iza mene. Ogledam se, a to je sjajna kočija, a u njoj sjedi moj Vilko. U ruci mu uzde gizdavih konja, a do njega neka ostarjela, ružna dama. Bila mu je žena; ostavio me je, jer bijah sirota i uzeo je staru, nu vrlo bogatu udovicu. Zateturah od boli, a i on problijedi, izobliči se, udari konje i nestane ga iza ugla. — — —

Novac — sunu mi glavom i odoh tužna i sirotna za svojim gorkim kruhom.

IX.

A danas? — Da li sam sretna? — — —

Jesam.

Al' ta sreća nije kao prekrasna kita cvijeća, koja omamljuje, ni kao burna glazba, koja uzbunjuje, ni kao bukteći plamen, koji pali— ona je tiha, mirna, kaošto je tiha i mirna, široka, velebna rijeka. — ona je — pokoj.

Šesnaest je jur godina prohujalo od onda.

Oko mene sjede mlade curice i marljivo šiju.

Kako li im se nježni prstići igraju, a nevini obrazići žare. — Vidjeste li zoru? — Na licu im sja.

A ja se ostarjela vrtim medju njima kao dobra majčica i podučavam ih.

Samo kadikad, kad pogledam ote cvjetiće, zatitra mi nešto u srcu kao zuj davno minule pjesme i ukrade mi se tih iuzdah.

Nu tad se prenem, ta ja sam učiteljica, mati, a ove me trebaju, zovu.

Samo, djeco, veselo naprijed!

I curice se milo nasmjehuju, pogledaju me onako prignute, zavrte nožicama i drrrr — šiva se, da je milina, a ja se smijem, smijem i ćutim tihu i mirnu sreću.

Grozna ispovied.

Oršanić — Likotinović.

— Slavni sude! — državni će odvjetnik iza obavljenog dokaznog postupka sudbene rasprave, koja se vodila protiv Ivana Lepea, starog 45 godina, privatnog činovnika, obtuženog s prostog umorstva izvedenog na svojoj priležnici Mariji Skorny, udovici — pred nama stoji inteligentan čovjek, koji je počinio tako prosti zločin, da bi se ga i najsurovija duša stidila.

Znamo i dokazano je, da je obtuženi sa pokojnicom živio kroz dulji niz godina u izvanbračnom položaju, a u zadnje doba, kad su se njegove zaslužbe kao privatnog činovnika znatno smanjile, da ga je ona i novčano podpomagala.

U jutro dne 15. listopada prošle godine nadjena je u svojoj kući, u kojoj je sama stanovala gdja. Skornyi mrtva.

Sudbeno liečničkom pregledbom ustanovljeno je, da je gdja. Skornyi zadobila nekim tupo-tvrdim orudjem više ozlieda po tielu i jednu smrtonosnu po glavi, od koje je umrla i umrieti morala.

Iz iskaza svjedoka, a iskazom i samog obtuženog ustanovljeno je, da se kritičnog dana poslije podne nalazio kod svoje priležnice obtuženi, a iskazom susjeda dokazano je, da se tog popodneva iz stana udovice čula svadja, u kojoj je on svoju priležnicu grdio takovim izrazima, koje ja ovdje opetovati ne ću i ne mogu.

Iskazom svjedoka susjeda pokojnice nadalje je ustanovljeno, da je u posljednje vrieme medju pokojnicom i obtuženim došlo često do žestokih prepiraka, a uzrok tim prepirkama odkrio nam je svjedok Zaić, krčmar, kod koga je dan prije kritičnoga dana obtuženi Lepe pio i u razgovoru sa krčmarom grdio svoju priležnicu vičući: Ovu... bi valjalo ubiti." Krčmar ga je prekorio, rekavši mu: „Pa zar vam ne daje sve što želite?" Obtuženi se na to na nj izderao: „A što vi znate. Ona... sada mi u posljednje vrieme, kad mi ide najslabije, ne da ni novčića."

Iz ovoga svega, slavni sude, nedvoumno proizlazi, da je Ivan Lepe iz dna duše zamrzio Mariju Skornyi, i u svadji ita je mržnja tako provalila, da ga je učinila prostim ubojicom.

Za svoju obranu obtuženi nema druge rieči do li „Ja sam nevin", a koliko ta obrana vriedi, to, držim slavni sude, da je u poviesti kriminalistike dovoljno prikazano, jer i najveći zločinci do zadnjeg su časa, čak i pred vješalima znali tvrditi, „ja sam nevin".

Iz svih gore navedenih razloga ostajem u cielosti kod obtužbe — — — —

Medju brojnim občinstvom nasta časoviti žamor.

Rieč uzimlje branitelj obtuženoga. U dvorani zavladala grobna tišina.

Branitelj je sa izvrsnim govorničkim darom nastojao pobiti sve tvrdnje državnog odvjetnika, ali na žalost. nije mogao navesti ni jedan stvarni protudokaz, kojim bi i jednu samo tvrdnju oborio.

Iskazi svjedoka bili su po njegovog klienta tako porazni, da je i sam uvidio, da mu ne preostaje drugo, već pravednosti sudaca povjeriti sudbinu ovog nesretnika „za koga sam, slavni sude, duboko uvjeren, da je posve nevin," završio je branitelj svoj govor.

Na obligatno pitanje predsjednika obtuženom: „Imate li još što reći u svoju obranu?" digao se ovaj sav skršen i izjavio:

„Ja, slavni sude, imam samo ono opetovati, što je rekao moj branitelj — da sam posve nevin. Bog mi je svjedokom, da sam nevin... i brizne u očajan i gorak plač...

Seenat se povukao i iza četvrt sata bi proglašena osuda, kojom se Ivan Lepe radi prostog umorstva osudjuje na petnajst godina teške tamnice.

Kod ovih rieči kriknu osudjenik, te se kao onesviješten sruši na obtuženičku klupu.

Deset godina iza ove osude ležao je na samrtnoj postelji šumski radnik Ivan zvan Nahod. Kako su jedne provincijalne novine javile, srušio se na nj hrast i zdro-

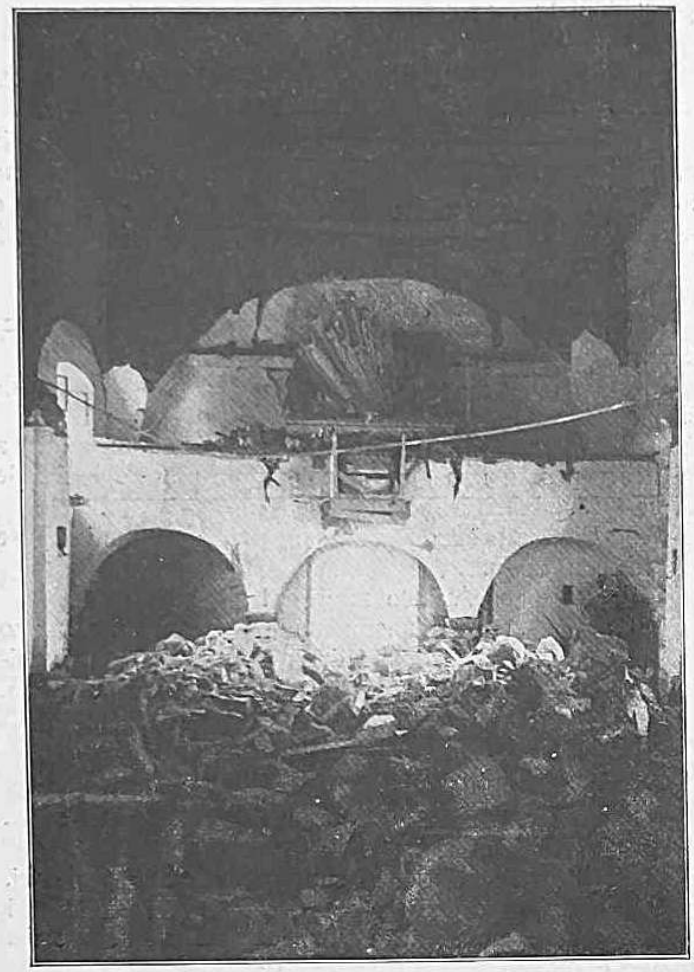

Potres u Jamnici: Nutrina crkve. (7. slika.)

bio mu obe noge. Ozlede su bile tako teške naravi, da im je iza nekoliko dana podlegao.

Ivan je bio vrlo milovan medju svojim drugovima. Bio to tih čovjek, i nitko nije znao odakle je, i kako se zove prezimenom. Sam je govorio, da ne pozna ni oca ni matere, pa ga radi toga nazvali „Nahod".

U maloj daščari leži Ivan na čistu krevetu blijed i nepomičan. Sam je. Nema siroma nikoga, tko bi oko njega tetošio, do jednog od svojih drugova, koji je samo kadkada znao prigledati, treba li što bolesniku. Taj mu se drugo baš vratio iz grada, izjavivši mu, da će do skora stići svećenik — koga je Ivan tražio, da ga ispovijedi i podijeli otajstva umirućih.

Za kratko vrijeme došao svećenik i sjeo se do Ivanova kreveta. U sobici vladala duboka tišina.

— Časni oče, Ivan će tihim glasom, grijeh moj je velik, ali kud i kamo su veće muke, koje su taj grijeh rodile!

Pomislite si ženu, koja vara svog muža i iza njegovih ledja vodi ljubav s čovjekom, koji ne poznaje drugog čuvstva do svoje osobne koristi, i samo glumi ljubav, te svoje koristi radi. Ta nedozvoljena ljubav nije ostala bez posljedica. Rodilo se dijete — rodio sam se ja, jer ta žena nije nitko drugi bio, do li moja rodjena mati.

O njenom ljubakanju sa onim nečovjekom govorilo se na sva usta — ali nije bilo dokaza, pa tko im je mogao što. Zakoniti suprug je morao šutiti. Napokon, evo dokaza — ja se rodih. Valjalo me ma na koji način ukloniti. I odnijeli me na selo, na prehranu. Mjesec su dana za mene plaćali — a poslije me prepustili sudbini.

Na sreću, žena, koja me hranila, imala je spram mene sirotana samilosti, i odranila me.

Kad ponarasah, reče mi: Sinko, ajde sada u svijet božji za kruhom, ja ti više pomoći ne mogu.

Kad mi je bilo petnajst godina, našao sam se na pučini života sam, bez savjetnika, bez branitelja, bez ikoga. Radio sam kao rob da se prehranim. Lutajući svijetom od nemila do nedraga, vratih se nakon pet godina opet u selo, gdje preživih prvu dobu svog djetinjstva. Vratih se, da vidim, kako je mojoj hraniteljki, da joj pomognem s ono par groša, što sam mogao uštediti. Sirota, kako li ju je bijeda i nevolja postarala!

Kad je pak mene vidjela u onom istrošenom odijelu, kad je vidjela moje od mučnog rada ispijeno lice, smilovala mi se, dobra starica i reče suzom u očima:

— Ivo, sinko moj, Bog bi me, da ti zatajim nešto, što tek pukim slučajem doznah. Prije nego li ti opet kreneš u svijet — posjeti svoju majku.

Ja zadrhtah. Ime „majka" imalo je na mene takovu moć, da sam časak ostao kao očaran.

— Što, vi znate gdje je moja majka, lanuh razrogačenim očima a drhtavim glasom.

— Znadem, reče mi starica, i pripovijedala mi sve, što vam dosada ispovijedih. Jedino još doznah, da je ona postala udovica, ali da moj otac, neki Lepé, vodi i na dalje s njom nedozvoljenu ljubav. Ona da posjeduje kućicu, prizemnicu, u kojoj da sama stanuje.

Iza kako mi je dobra starica otkrila ovu tajnu, bijah kao preporodjen. Kod pomisli: vidjeti majku, bacit se na grudi i cijelivat ju kao malo i ludo dijete, gotovo pomahnitah. Čuvstvo, koje je u tom času zaokupilo moju dušu, tako je bilo silno, da sam zaboravio na sve one muke, koje prepatih; da sam zaboravio i onaj veliki grijeh, koga počiniše roditelji moji na meni, nedužnom stvoru.

Jedva čekah čas, kad ću se baciti na majčinu grud. Poslije podne se uputih odmah u grad, da ju potražim. Jer mi je ostalo još nešto novca, a odielo mi bilo vrlo

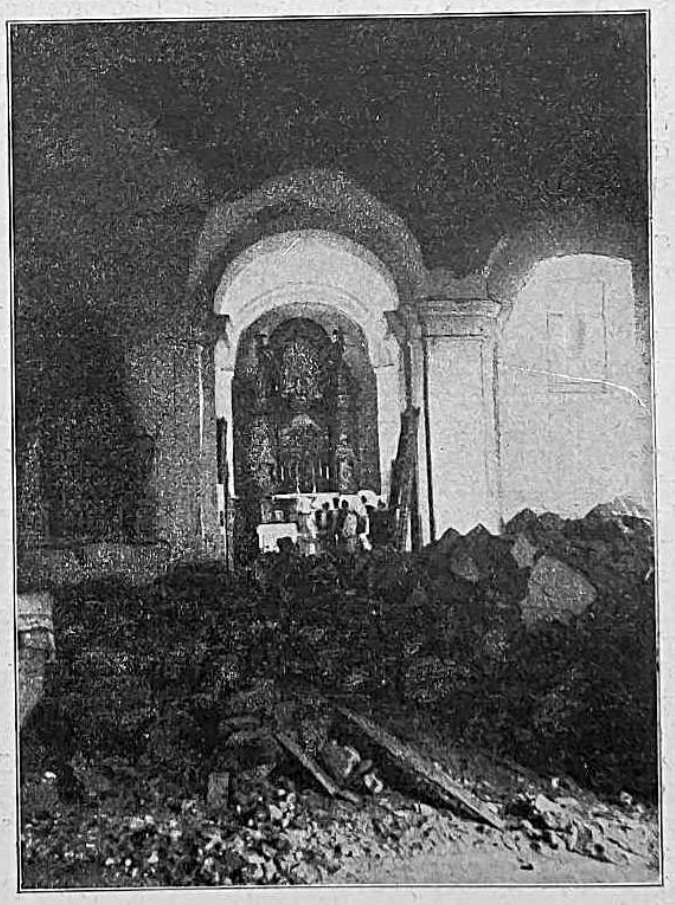

Potres u Jamnici: Nutrina crkve. (8. slika.)

kukavno, to si prije kupih u gradu jednostavno odijelo, da svojom kukavnom vanjštinom pri prvom sastanku ne ranim majčino srce.

Pod večer oko 6 sati zakucah na njena vrata. Srce mi je silno kucalo, a cijelo mi tijelo drhtalo, kao da me hvata groznica za časak, i otvore se vrata. Otvorila mi ih ona sama. Htjedoh joj se odmah baciti u naručaj, da ju zagrlim i da kroz suze kliknem slatko ime: Majko! Ali se predomislih. Htjedoh je u sobi, pri svjetlu iznenaditi.

— Što želite u ovo doba, upita me ona.

— Želim s vama govoriti gospodjo, stvar je vrlo prešna — a tiče se vas.

Ona me povede u sobu. Ja sam osjećao, kako poda mnom drhću noge. Kad bjesmo u sobi, ona me pogleda sumnjivim pogledom, nad kojim se zgrozih.

— Dakle? upita hladno i otresito.

Časak sam stajao kao okamenjen. Čuvstvo radosti tako me prevladalo, da se nisam mogao ni maknuti.

— Majko, mila moja majko, evo mene, sina tvog na grudi tvoje! — kliknuh presretan, a suze radosnice orosiše mi oči. Htjedoh se baciti na grudi njene, na grudi majke svoje. Al ona se presenećena odmakla i hladno mi dobacila:

— Jeste li pri sebi, čovječe, ta ja u opće nemam djece.

— Da li se sjećate djeteta, koga ste dali na selo? — upitam tiho.

Ona drhtnu.

— Ja nisam imala djece, odvrati za časak odlučno.

— Znate li, da mi je otac Lepé?

— To je laž, — kriknu ona sva bijesna, — i ako se odmah ne odstranite, vikati ću stražara.

U mom srcu nešto kao da je zakipilo. Krv mi udari u glavu, pjesti mi se same stisle i odlučnom kretnjom stupih do nje i rekoh joj glasom pridušenim i drhćućim:

— Zar se sramiš svoga sina?

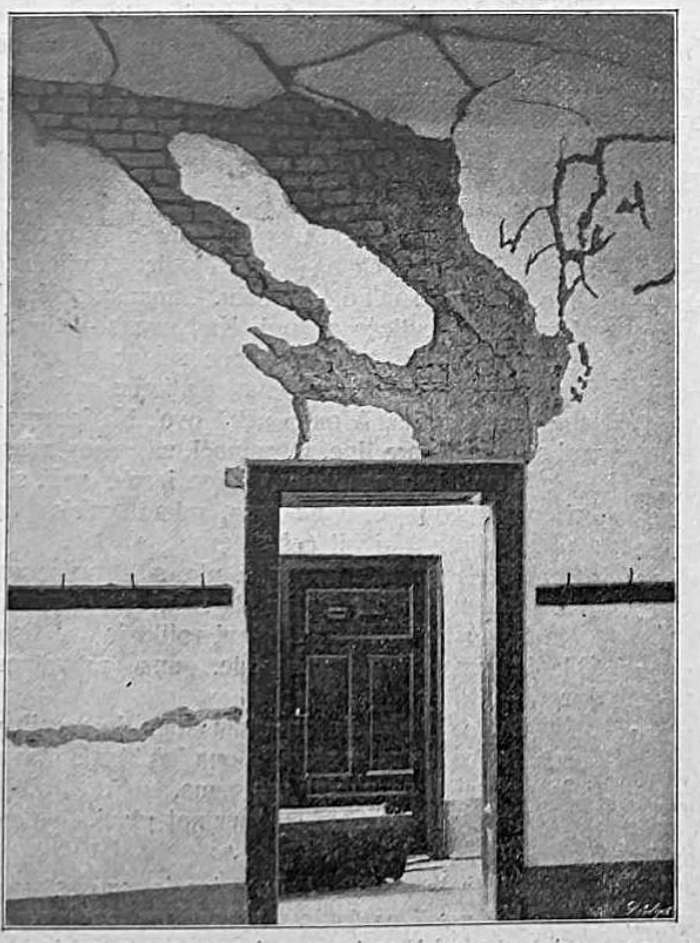

Potres u Petrinji: Nutrina realke. (9. slika.)

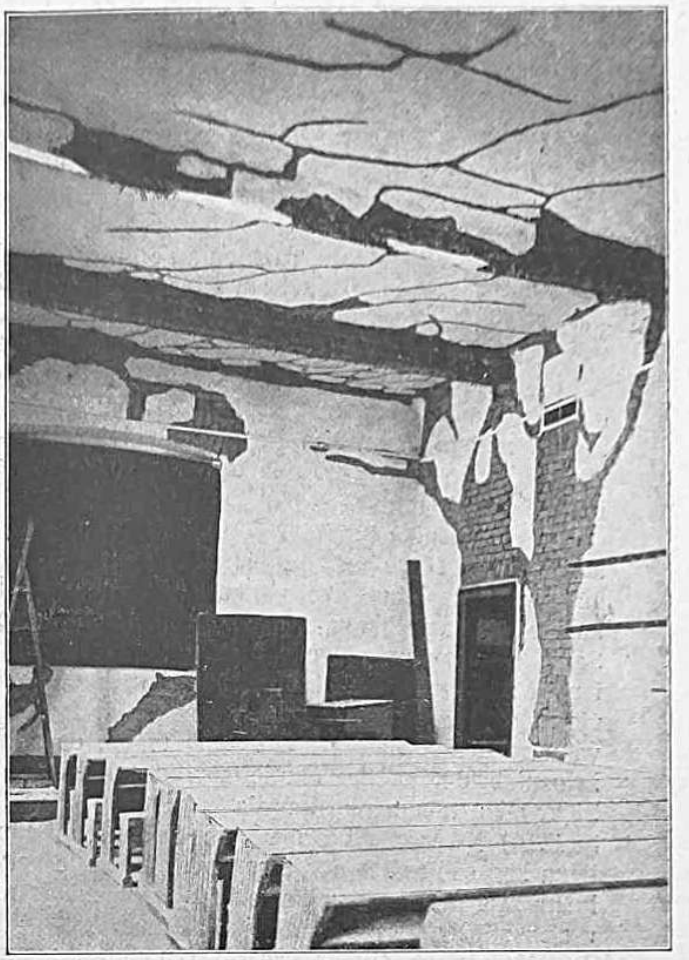

Potres u Petrinji: Nutrina realke. (10. slika.)

— Stražar, viknu ona koraknuv prama prozoru.

U meni krv uzavrije. Ja sam izgubio svijest, bio sam kao divlji.

Uvrijedjeni — brani svoju čast; obrobljeni nastoj ma i silom doći do svog imetka; koga se muči, taj ubija; komu se čast baca pod noge, ubija — a ja? moralno sam i obrobljen, i mučen i bez časti, bez ikoga — a povrh toga evo rodjena me majka zatajuje.

Pri toj pomisli obezumih, zamahnuh na nju svojom batinom, i pred prvim se udarcem bez svijesti srušila na pod. Kad ju vidjeh ovako pred svojim nogama, krv mi uzavrela još jače i glavom mi munu užasna misao: utuci je, kako je ona utukla tvoj ponos, tvoju budućnost! I udarih je još nekoliko puta svom žestinom svoje snage, te se nečujno izvukoh iz sobe — — izgubih se u svijetu.

Ja sam postao kao krvožedan tigar. Nije mi bilo dosta jedne žrtve, htjedoh naći i oca, i u njegovoj krvi ublažiti svoj bijes, osvetiti svoju zlu kob.

U grad sam stigao baš onog dana, kad je pred sudom stajao otac moj Ivan Lepé, obtužen sa ubojstva moje majke. Kad sam to čuo, zadrhtalo mi srce, zadrhtalo od veselja, a ne užasa. Šetao sam pred sudnicom, ali se bojah ući u dvoranu, jer glas moje savjesti, dobar glas, koji mi je kanda tiho šaptao: podji gore i reci: evo, ja sam ubojica, onaj je nevin, taj dobar glas pričinjao mi se kao glas demona, jer u svojoj podivjalosti govorah sam sebi: neka trpi, kako zaslužuje mučenik nevinog djeteta.

Šetao sam dugo, sve dok nije rasprava svršila. Moj nevini otac dobio je petnaest godina tamnice.

Kad sam dočuo za ovu užasnu kaznu, smiješak divlje radosti okružio je moje usne. Izgubih se u svijet.

Prošlo je već deset godina, što nevin čovjek leži u tamnici. Dosta je okajao svoj grijeh — ja mu praštam, prostite i vi meni, oče — — —

„Ovu moju ispovijed odajte, da spasite nevinog" — bile su posljednje riječi Ivana Nahoda.

Na zakletom jezeru.

B. Jelinek. — Selim Rakošev.

Stara Ivana je strašilo. U svijetu vukla se kao sjena i niko joj se nije veselio, sve je pred njom hvatao stra i groza. Bila je rpa kostiju, slabo medjusobno spojenih — ta vračara baba, gurava i kašljucava.

Kad se bližila selu, razbjegla se pred njom kozačka djeca na sve strane plačući i u strahu javljajući, da dolazi stara Ivana.

Nisu je ljubili, kao staru Pazjahovu, koja je poznavajući trave i na bolje zavjete znala to učiniti, da je i ružnu djevojku zavolio lijep mladić. A i o Ivani govorilo se, da razumi mnoge tajne, kao Pazjahova. Djevojke, koje su išle njojzi po savjet, bile su obično ružne i uvele, kao cvijeće poslije mraza.

Zato ju nisu ljubile, i dolazile su k njoj samo onda, kad je bila veća objest od praznovjerja.

Inače se Ivana skoro nikad nije družila s ljudima i na njoj ležala je kletva žene, koja nije rada da je gledaju. Samo u časovima najveće bijede dovukla se do sela, da izmoli zalogaj kruha ili da primami sebi djevojke na savjet. Za rana srevši je pozdravljali su je kletvom i pljuvahu pred nju. Zato i nije želila Ivana, da ostavlja svoj žalosni brlog, u čijoj okolici na tisuću metara ne bješe bilja, ali u njemu nije morala baba da podnosi poniženje ljudi. Stara Ivana živjela veoma žalosno, bijedno, osamljena kao sablast. A ovdje se govorilo, da je nekad i stara Ivana bila mlada djevojka, o kojoj niko mislio nije, da će u starosti činiti čuda i čarolije.

U to doba živjela je u nekom ukrajinskom selu nesrećna sirotica, za koju se niko brinuo nije. Samo negdje u ruševnoj kući smjela je služiti od milosti i za to ležati na tvrdom ležištu i jesti suhi kruh.

Kad se o velikom božjem prazniku svjetlila svim djevojkama na bijelim haljinama svjetla „namystećka" i kad se svima javljala u očima radost i — jedina Saška nije imala čim da ukrasi svoje odijelo i zato dati očima plamen radosti. Bila je na veliki božji praznik baš onakova, kao jučer, prekjučer, kao u svaki obični dan.

Nikom nije stalo do tog, da bude lijepa, svečana. Samo joj sunce bilo samilosno isto tako, kao i svim stalima. Inače joj sve bilo nemilosrdno. I njezino odijelo sve se više raspadalo i žutilo od sunca.

Smijale joj se dakle bolje djevojke i nepristojno vikale su za njom, „da će Saška iza smrti stare Ivane biti — vračara Ivana.

Na ovo je zadrhtala uboga Saška. Bilo joj, kao da je samo stvorena zato, da se nikom ne svidi i da bude nesrećna u svijetu. I kad se sjetila, da o njoj misle njezine drugarice, da će ona nekad postati tako čarobna žena kao Ivana — zaplakala je vruće.. Očajavala je, jer će djeca bjegati pred njom.

A nenadano dogodilo se, da je nehotice došla iza sela zakletom jezeru, za visokom trskom. Prvi put i odmah opazila je Saška samu sebe u čistom zrcalu mirne vodene površine.

Ah, kao u snovima počivaju njezine žalosne misli. Ogledajući se šapnula je s raskošjem, koje nikad prije očutila nije: „Ali Saško, ti nisi najružnija medju seoskim djevojkama!" I zaista!

Ugledala je na površini zakletog jezerca da je vitka, bijela kao golubica. I svilena kosa spuštala se Saški po ramenima u bogatim pramenovima. A kad se pak nasmiješila sebi, zaigralo je njezino srce u neizrecivoj blaženosti. Tako se dopala sama sebi!

Medjutim metale si Saškine drugarice na svoje glave vijence nevjesta i veselile se medju svatovskim pjesmama i postajale su blagoslovljene nevjeste.

Pa je li čudo, da je i Saška zaželila, da bude nevjesta? Sad je već dorasla...

Samo, žalibože, preko praga sirotice nisu stupali svatovi i Saška ih nikad čula nije. Svatovi bjehu samo u obližnjim kućama, a Saški se niko ni približio nije.

A kad je nekad opet čula, da govore o njoj kao o budućoj Ivani, zadrhtala je jače nego prije i neizreciva tuga napunila je njezinu dušu.

Pošto nije imala nikog na svijetu odlučila je napokon da ode staroj Ivani i da je zamoli za savjet protiv nesrećnoj sudbini. Zaista otišla je k njoj.

Stara Ivana primila je jadnu siroticu u svojem strašnom, neveselom brlogu prijazno i nazvala ju laskavo svojim djetetom.

Sa suzama u očima i s velikom žalošću u grudima saopćila je Saška Ivani, da je niko ne ljubi.

— Ah — reče uzdahnuvši — ne ću da živim u starosti životom sličnim tebi... kao vračara... osamljena ... da djeca bježe predamnom.

Uskliknuvši ovo, skrila je Saška rukama lice.

Ražalila se stara Ivana nad jadnom siroticom: mislila je na ljudsku bijedu i na težak život. Bilo joj tako, kao da je pred sobom gledala svoju mladost, to drugo, žalosno dijete, puno nesreće i nemilosrdja.

Premišljala je tako dugo, kao da i sama ne vjeruje u moć svojih trava i biljaka.

— Ne ćeš biti Ivana! — šapnula joj nekoliko puta i značajno je kimnula glavom.

Napokon izašla je van i za nekoliko časova povratila s punim rukama tajinstvenog sjemenja.

Metnuvši ga Saški u ruke govorila joj ovako: Ovo sij za tri godine, uvijek na jednu gredicu. Cvijeća ćeš imati toliko, koliko je mladića u selu. Onom mladiću, koji ti se svidja, metni cvijeće na put. Kad uvene — ljubit ćete. A ako se nijedan mladić ne sagne za tvojim cvijećem, ako ga svi pogaze — onda ne moj da treće godine baciš od sebe zadnji cvijet. A onda učini ovo: Na jezernoj površini vidi se sjena stare lipe. O polnoći, za punog mjeseca, sjedi na tu sjenu, kao na kluku, noge i ruke veži si likom... Pri tom spusti glavu na prsa, udani miris posljednjeg svojeg cvijeta — i bit ćeš srećna.

Više Ivana nije govorila, nije svjetovala, upozorila je samo Sašku, da ide kući i da učini po njezinom savjetu.

Saška je otišla. U glavi rojilo joj se tisuću misli. Bila je puna vjere, puna nade, puna zahvalnosti staroj Ivani.

Dugo je gledala za njom stara Ivana. Davno je iščezla Saška u trsci u stepi, a ona još klanja glavom žalosno i šapće nešto sa suhim usnicama.

Crne ptice letjele su njezinoj glavi.

*

Saška je učinila, kako joj svjetovala stara žena.

Na gredi za kućom niknuli su iza prve blage kiše cvjetovi neobične krasote i zamamnog mirisa.

I kad se cvijeće posve razvilo, trgala ga Saška i na večer metala mladićima na put. Ali, ali!

Niko se nije sagnuo za cvijećem, samo ga mjestimice pogazili ili oturne noga nepoznatog prolaznika.

Tako je prošlo ljeto prvo, ljeto drugo, a i treće već se bližilo kraju. Trećeg ljeta bilo je najljepše Saškino cvijeće. I čim se više razvijalo, čim je bilo čarobnije i čim je više napunjalo vazduh svojim opojnim mirisom — tim više je blijedilo i venulo Saškino lice.

Do Ivanj-dana pretvorila se greda u malu pustinju. Saška je razbacala sve cvijeće, napokon ostao joj samo jedan, zadnji cvijetak.

Sad se sjetila Saška, što joj rekla o njemu stara Ivana. Odlučila je, da učini po njezinom savjetu.

Ovaj više nije metnula pred nijednog mladića, zadržala ga za sebe — taj posljednji svoj cvijet!

*

Bila je noć tiha i topla, puna bajki i divote.

Prije polnoći, kad se smirio sav svijet u dubokom snu, uzela je Saška zadnji cvijet. S drhtavom rukom zatakla ga za prsa, onako, kako su to činile njezine drugarice pjevajući u crkvi s vijencem na glavi. I pošla je jezeru.

Malo uzbrdice vodio je put upravo sjeni stare lipe, koja se dizala iz vode kao klupa. Dovukla se donde i sjela je na to mjesto, gdje je sjena najviše stršila iz vode.

Noge i ruke vezala je likom.

Tako je stajala nekoliko časova. Ali sjetivši se brzo, nasloni glavu prsima i iz lijepog svojeg cvijeta uvukla je u svoje grudi opojni miris.

Ah! Bajni se snovi kupili u tom času u Saškinoj glavi. Sanjala je o blaženom životu krasnih, ljepokosih rusaljki, koje stanuju na dnu dubokih voda u jasnoj kristalnoj palači.

Kao nenasićena udahnula je još jednim dahom opojni miris zadnjeg cvijeta...

Gospode! Već joj se pričinja, kao da je sama rusalka, koja mami krasne mladiće u svoje duboko kraljevstvo.

Tad se Saška brzo, sama ne znajući, naklonila na stranu. Sjena stare lipe nenadano zaljuljala se, kao dječja koljevka. Voda zakletog jezera za čas razišla se, a za čas se opet zatvorila. Bilo je tiho Saška je nestala.

Samo se ljulja još sjena stare lipe, a kroz grančice vrba prodire na vodu mrtvi sjaj mjeseca.

*

Treći dan pokazalo se na površini jezera bijelo Saškino tijelo.

Saška je bila već srećna.

Niko više nije vikao, da će Saška postati vračara Ivanka.

Tad je potekla staroj Ivani po licu suza, koja je sad bila osvjedočena, da je savjetovala Sašku — dobro.

O seizmografima.

Prof. Stjepan Škreb.

Već je u dnevnim novinama postala gotovo stalnom rubrikom izvješće o potresima. Nehotice se čovjek pita je li u naše doba zbilja toliko više potresa nego ih je bilo prije? Na to je pitanje doduše teško direktno odgovoriti, ali bez sumnje je, da danas nema ni jednoga i malo jačega potresa, koji ne bi bar na kojem seizmološkom opservatoriju ubilježen bio, a tim i u javnost javljen. Nastalo je i u tom nekakovo natjecanje tko će prije javnosti javiti kakav „katastrofalni potres".

Kod tih potresnih izvješća pobudjuje redovito u laika čudjenje, a gdje i gdje sumnju onaj dio gdje se pozitivno tvrdi, da je centrum t. j. mjesto najjače trešnje u udaljenosti od toliko stotina ili tisuća kilometara. Kako je to moguće znati?

Instrumenat koji nam ubilježi, da je negdje bio potres, ubilježi to na tako spretan način da možemo iz te bilješke zaključivati i na udaljenost. Taj instrumenat t. zv. seizmograf spada danas medju vrlo često spominjane instrumente, oko kojih kao da se vije još i nešto čarobnoga. Mnogi se je nestručnjak, pregledavajući seizmografe, dao zavesti na pitanje mogu li oni unaprijed navijestiti potres? Na žalost ne mogu! Seizmografi kako god bili kompliciranі i osjetljivi ne mogu ništa drugo činiti izim vjerno zabilježiti gibanja kore zemaljske, u koja spada i potres.

Na našem meteorološkom opservatoriju u Zagrebu imamo danas tri instrumenta za bilježenje potresa. Instrumenat starijeg tipa (sl. 3), što ga je konstruirao talijanski profesor G. Vicentini sastoji od tri glavna dijela. Desno gore na slici vidimo obješenu na oduljem štapu jednu željeznu masu od sto kilograma, to je nihalo koje može nihati u horizontalnoj ravnici. Lijevo vidimo drugu masu na elastičnom peru. Ta masa može da se giblje samo gore-dolje t. j. u vertikalnoj ravnici. Desno dolje vidimo crnu prugu što se ovija oko dviju valjaka, to je krug od papira, što je nad plamenom petrolejskim pokriven tankim slojem čadje, tako da se vrlo slabim pritiskom može ta čadja odstraniti. Na tom papiru bilježe ona staklena pera, što su polugama u spoju sa jednom ili drugom masom, „katastrofe" na površini zemlje. Da bude kasnije moguće mjerenje bilješke seizmografa „fiksira" se taj očadjeni papir, jednako kao crtež s ugljenom, t. j. provuče se kroz alkoholnu otopinu šelaka. Gornji valjak oko kojeg se ovija taj očadjeni papir okreće ura i ujedno ga pomiče od desnog kraja valjka prema lijevom, tako da pero, koje se tiče papira i ostaje nepomično, opiše na valjku špiralu. Razrežemo li taj u krug slijepljeni papir na jednom mjestu, to imamo na njem same paralelne linije, vidi se i na slici desno. Na istoj slici, gdje su prikazani najvažniji dijelovi toga seizmografa, vidimo lijepo obje mase i valjak što ga ura okreće zajedno s očadjenim papirom. Ovaj treći glavni dio instrumenta je registracioni dio. Obje mase, od kojih se jedna može gibati u horizontalnom druga u vertikalnom smjeru nisu drugo nego nihala, no mi ih ovdje ne rabimo zato, da se zanišu kad se zemlja strese, već da onda ostanu mirna. Kaošto može nihalo nihati kad je zemlja mirna, može obratno i zemlja nihati, kad je nihalo mirno. Sa zemljom miče se zajedno i registrujući dio seizmografa, jer je s njom čvrsto spojen a po tom i papir što je na valjku. Pero što je u spoju s masom ostaje mirno, dok se zemlja miče, jer je spoj izmedju mase t. j. nihala i zemlje elastično pero, koje se dade svijati a da se masa ne miče, seizmograf po tom ne bilježi potres perom po papiru kaošto mi rukom pišemo, već giblje papir a pero ostaje na miru. Kako se zemlja može gibati u svim smjerovima, to se seizmograf mora tako udesiti da možemo te smjerove razabrati. Iz opisa razabiremo, da će masa koja se može gibati u horizontalnom smjeru služiti za bilježenje horizontalnog gibanja. Ovo gibanje polugama rastavljamo opet u dva smjera i to obično u gibanje smjerom sjever-jug i smjerom istok-zapad. Druga masa daje vertikalnu komponentu gibanja, koja se dalje ne rastavlja. Iz tih triju komponenata možemo konstruirati faktično gibanje zemlje.

Taj instrumenat o kom smo do sad govorili imade jednu neugodnu stranu, da osjeća i bilježi samo neku vrstu trešnje t. j. valova na zemlji, dok druge kao da prezire. Razlog je tomu t. zv. rezonanca, t. j. instrume-

nat se odazivlje, resonira najjače na neku vrst gibanja zemlje, te je pretjerano ubilježi, dok druga gibanja ne bilježi.

Princip instrumenita bez te zle strane imademo na slici. Mjesto da je nihalo PM obješeno na motki, ono je

Potres u Petrinji: Nutrina realke. (11. slika.)

okrenuto i na podu kod D elastičnim perom pričvršćeno. Da se ne prebaci kod najmanjeg pomaka imade na gornjoj strani još jedno pero koje svojom elastičnošću tuče uvijek nihalo PM natrag u isti položaj. Gornji dio instrumenta koji je izveden po tom principu imademo u slici 2. Desno je uteg, a lijevo vidimo valjak sa očadjenim papirom. Kod ovog instrumenta, koji potiče od sveučilištnog profesora u Göttingenu E. Wiecherta, je prenos gibanja znatno kompliciraniji, te ga u tančine ne ćemo opisivati. Prvi spomenuti instrumenat po prof. Vicentiniju bilježi gibanje u stostrukom povećanju, to jest pomakne li se zemlja faktično za 1 mm to se pero na papiru pomaklo za 100 mm ili 10 cm. ili ako učeno velimo „ubilježilo bi gibanje s ampcitudom od 10 cm.“ Kako je papir samo 15 cm. širok to bi pero kod malo većeg potresa vrlo lako otišlo sa očadjenog papira te bi ostali bez bilježke. Pošto jači potresi imadu „amplitudu faktičnog gibanja“ veću od 1 mm, a može doći i do 1 cm. i više, to treba za njih instrumenata sa manjim „povećanjem“. Takav je eto ovaj na sl. 2, koji povećava faktično gibanje samo 20 puta.

Kako je seizmograf sustava Vicentini nepouzdan jer voli neku odredjenu vrst valova treba stoga i jedan instrumenat većeg povećanja za slabe potrese. Takav instrumenat imamo na opservatoriju istoga tipa kao ovaj sa 20 strukim povećanjem, samo da je udešen na 200 struko povećanje.

Povratimo se na napred stavljeno pitanje, kako možemo znati udaljenost potresa. Pogledajmo dvije bilješke naših seismografa. Na slici 6 vidimo bilješku seismografa po Vicentinu, koga smo opisali i prikazali na slici 3. i 4. To je bilješka potresa koji se najjače osjetio u Mostaru. Udaljenost Zagreba od Mostara iznosi 315 km. Na slici 5 vidimo bilješku seizmografa po Wiechertu sa 20 strukim povećanjem, što je ubilježena kod poznatog mesinskog potresa. Udaljenost Messine iznosi 850 km. Jednim pogledom razabiremo veliku razliku izmedju obiju bilježaka. Osobito pada u oči da bilješka mostarskog potresa imade samo nekoliko sitnijih pomaka (bilješka teče od lijeva na desno), a onda dolaze odmah velike amplitude, dok kod messinskog potresa traju sitniji pomaci znatno dulje. Ovi sitniji pomaci ili t. z. prethodna trešnja potiče od valova, koji dolaze od mjesta potresa kroz unutrašnjost zemlje do nas, dok ovi veliki pomaci ili maximalna faza dolaze k nama po površini zemlje kao „površni valovi“. Kako se valovi po nutarnjosti zemlje brže šire nego li po površini, to će oni preteći to jače površne valove, što se dulje s njima natječu. Treba dakle samo trajanje te prethodne trešnje ili prethodne faze pomnožiti sa nekim odredjenim brojem i rezultat je „udaljenost epicentra“.

Promatrali smo kako potres „djeluje“ na seizmografe i vidjeli kako se sam zapiše pače i to odakle je došao. Mnogo je neugodnije djelovanje potresa što ga potres „ubilježi“ na našim zgradama. Slijedeće nam slike prikazuju djelovanje našeg potresa od 8. listopada o. g. kome je epicentrum u Pokupju kod Pokupskog.

Slika 7. i 8. pokazuje nam, kako je nastradala crkva u Jamnici. Čitav se svod crkve srušio, ali srećom nije nitko nastradao.

Slike 9., 10. i 11. pokazuju oštećenja uslijed potresa u nutrašnjosti petrinjske realne gimnazije.

Slika 12. pokazuje kako se grobno kamenje na petrinjskom groblju pod uplivom potresa prevalilo ili pomaklo s mjesta.

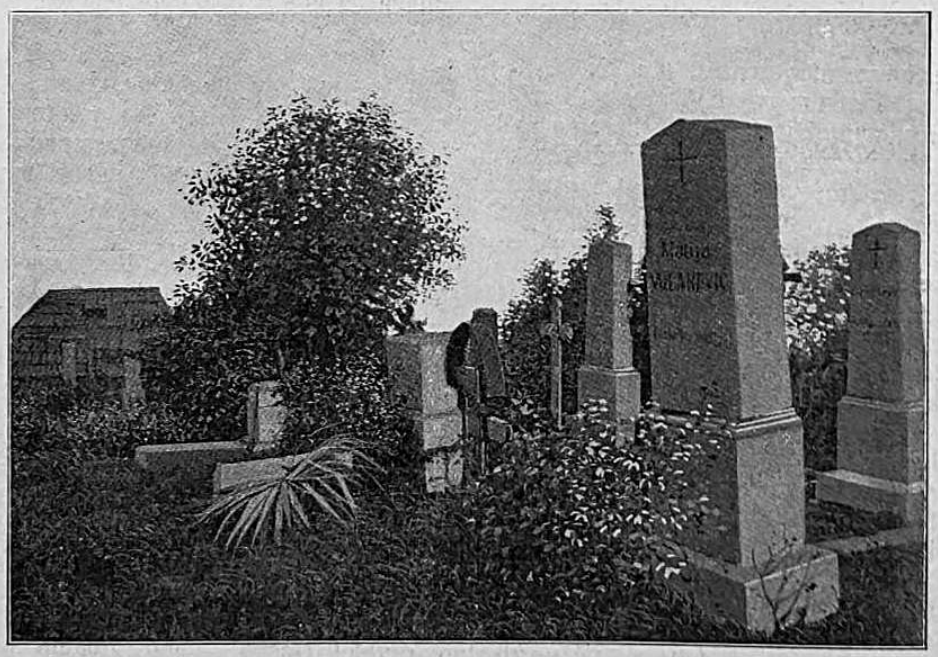

Zakrenuti nadgrobni spomenici u Petrinji prigodom jamničkoga potresa od 8. listopada 1909. (Slika 12.)

ŠIROM SVIJETA.

NAŠE SLIKE.

*** Slapovi Zambesie.**

U južnoj Africi najveća je rijeka Zambezi s glasovitim slapovima od kojih je najveći i najveličanstveniji Victoria-slap. Rijeka Zambezi izvire iz Lotenboa-jezera, koje leži 1445 m. visoko; protiče zemlje od zapada prama istoku i to gorovite krajeve Lobala, Barotsa i Mambunda 60—150 km. širokom dolinom.

Nedaleko Knando (Čobe) pada rijeka u ogroman slap, što ga urodjenici zovu Mosivatunja t. j. „gromki dim", a Englezi su ga nazvali: Viktoria. Tuj pada 900 m. široka rijeka gotovo okomito u 120 m. duboko korito, koje se stješnjuje na 30 met. širine. Iz toga

Japanski državnik knez Ito.

ponora teče rijeka dalje, da si probije put kroz gorovite i šumovite krajeve. Dalje stvara Čikaronga-slapove, a onda se pustom dolinom deltasto spušta u Indijski ocean. Sama delta obasiže do 5000 četv. kilometara.

Rijeka Zambezi duga je 2660 km. te je radi svojih brzica i slapova samo djelomično brodiva. Gornji tok rijeke prvi je istražio Levingston. U novije vrijeme (1878.—09.) točnije je istražio ovu ogromnu rijeku Serpa Pinto, Capello i Ivens, kao i Golub, a vehičanstveni slap Victoria, koji nadilazi svojom ogromnošću i glasovite Niagarske slapove opisao je Mohr u svom djelu: „Nach den Victoriafällen des Zambesi". (2 Bd., Lpz. 1875.)

Putnici pripoviedjaju, a i lako si predstavimo, uz koliki se gromoviti šum ruši Viktoria 900 m. široka rijeka i tutnji 120 metara duboko. Sva ona ogromna masa vode pršti, pjeni se i pada okomito preko pećina i grebena. Na daleko je čuti šum toga ogromnoga slapa, koji se prska i visoko praši vodenim kapljicama poput oblačina dima uz gromku jeku u dubinama dolnjega korita. Da, baš pravi gromki dim — Mosivatunja.

Grad njemačkoga reda u Metliki.

Današnja Donja Kranjska bila je nekoć dio hrvatske države, te je takodjer s Metlikom i Senućem spadala biskupiji zagrebačkoj, a kaptol zagrebački držao je do konca XVIII. vijeka veliko imanje i grad u Metliki.

Donjokranjci iliti Dolenci mnogo naliče običajima i jezikom svojoj prekokupskoj hrvatskoj braći. Učeni Kranjac Valvasor, u svom djelu „Ehre des Herzogthum Krain" veli god. 1689., da su Donjokranjci Hrvati.

Metlika je glavni grad Dolenske, u kojem nalazimo mnogo Hrvata, naročito kršnih naših Žumberčana, koji tamo posagradiše svoje kuće i grčko-katol. crkvu.

Njemački red došao je u Černomalj i Metliku već početkom XIV. vijeka, dok je prije u onom kraju držao posjede i crkve red Božjaka, po kojima nosi ime „Božjakovo" selo nedaleko Metlike naproti gradini brloškoj na Kupi.

U Metlici drži još i danas red njemački grad i prostrano imanje. To je komenda tog reda, koji drži uz župu metličku i semičku, černomaljsku i suhorsku.

Slika nam prikazuje grad njemačkoga reda „komendu" sa južne strane, a do njega župnu crkvu sv. Nikole. Taj grad ujedno je skrajni jugoistočni čošak Metlike. E. L.

Povratak blaga sa gospićkog polja.

Naš suradnik snimio je dvije fotografije na gospićkom polju. Jedna nam prikazuje povratak ovaca sa paše koje su nabavljene za rasplod iz Rusije, te su vlasničtvo kr. zemaljske pokusne postaje u Gospiću. Svaka ovca sa dopremom u Gospić stoji 300 kruna. Imaju prednost da jedu vrištinu, vrst trave, što raste na gospićkom polju.

Druga slika nam prikazuje iste ovce kako pasu već kasno u veče na gospićkom polju.

Japanski državnik knez Ito.

Knez Ito nazvan takodjer japanski Bismark poradi svojih vanrednih državničkih sposobnosti, umoren je u gradu Charbinu (u Mandžuriji) od nekog Koreanca, kaže se da su tuder učestvovala tri Korejanca, ali su i umakli bez traga. Ito je namjesnik Mikada, jer Korea ima samo po imenu nekakvog cara, ali je u istinu u svemu podvrgnuta Japanu i to od g. 1904., kada je rat buknuo izmedju Rusije i Japana, gdje su japanske čete zaposjednule Koreu i prisilile japanskog cara, da sklopi s Mikadom savez protiva Rusiji; od toga vremena postupa se s Koreom kao japanskom pokrajinom i kao posljedice toga podržava se u zemlji neprestano guerilla rat i dogagjaju mnogobrojna politička umorstva. Našlo se je i medju Koreancima, koji su se zavjerili, da se osvete nemilosrdnom tlačitelju naroda i zemlje.

Grčki pukovnik Zorbas.

Ma da i nije u grčkom časničkom zboru posvema jenjalo nezadovoljstvo s vladalačkom kućom i vladom usprkos odreknuća kraljevskih princeva od sviju vojničkih časti, pobunila se jedna mala mornarica, kod koje časnici zahtijevaju bolje prilike promaknuća. Mornarski časnik Tipaldos za-

Grčki pukovnik Zorbas.

posjeo je s nekoliko torpedo-ladjica i 300 mornara na otoku Salamik arsenal, što no leži na proti Piraeusu ratnoj luci gčkoj; nakon živoga okršaja, kod kojega je palo deset mornara i učinjena šteta od više tisuća kruna, ugušena je ta neznatna buna. — Iu Typaldos je umakao s nekoliko časnika i boje se u Ateni, da bi moglo doći do novih pobuna.

Otok Salamik bio je godine 480 pr. Isusa pozorište glasovite bitke na moru, gdje je Themistokle shrvao moć ratnog brodovlja perzijanskog kralja Xerxesa i prisilio ga na povratak.

U slici predočeni grčki pukovnik Zorbas je vodja vojničke stranke, koja se je razgnjevila na kralja i vladu, da su prepustili zgodu i nisu anektirali Kretu; otstranjenje kraljevskih princeva iz vojničke službe, djelo je ove stranke ako je kod pobune mornarice i bila na strani kraljevoj. Očita je namjera ove stranke, da prisili kralja, da se zahvali na prestolju. Kralj Gjuro je već medjutim kupio u Danskoj pri-

Miss Johela Seymour.

stojno imanje (on je na ime sin pokojnog Danskog kralja Christijana IX.), otkle se naslućuje, da i on računa s odreknućem na grčko prestolje.

*** Miss Johela Seymour.**

Otkako je nastao pokret u ženskom svijetu, što ga je kultura donijela sobom, razvija se on sve jače naročito u Engleskoj, odakle se širi na sve strane svijeta. Žene traže jednaka prava s muškarcima. Ove ta prava traže na svim linijama, pa ga pomalo i stiču. Budućnost će dokazati, je li ta socijalna uredba dobra.

Od onoga doba javljaju se i mnoge žene, koje vode riječ i koje se staviše na čelu pokretu, da izvojšte prava ženstva. Takova je junakinja i Miss Johela Seymour, koja slovi u Londonu kao žilava vodilica ženskoga roda, boreći se svom energijom, da izradi ženama i pravo glasa. Nedavno je Miss Seymour, kojoj donosimo u ovom broju i sliku držala i predavanja u Berlinu, koja su pobudila veliku pažnju u ženskom i muškom svijetu.

KNJIŠTVO.

Katolička beletristika i moderna.

Pod ovim naslovom napisao je poznati literarni historik A. Baumgartner študiju, koja je vrlo zanimiva. U krupnim crtama mi ćemo je u ovim redcima prikazat. Ima jedanaest godina — veli pisac — što je Karlo Muth uz pseudonim Veremundus prozvao katoličku beletristiku inferiornom. Sve što je do onda pisao nije ga učinilo poznatim, a s ovim riječima postade najednom glasovit, gotovo tako kao Schell godinu prije s knjigom: Katolicizam kao princip napretka. Naslov Veremundove knjige glasi: „Stoji li katolička beletristika na visini svoje dobe? Književno pitanje savjesti od Veremundusa. Nedavno pitanje moglo je roditi predočbu, kao da su se katolici nesavjesno ponijeli spram beletristike, te da se nije niko zauzeo za tu pepeljugu. U „Katoliku" utemeljenom god. 1819. stari je Görres već sv. Franju Asiškog nazvao duhovnim trubadurom; Za „Historisch-politische Blätter" napisao Görres sve krasne putopisne crtice, a Eichendorf majstorske književne kritike. Osobito za literarnu kritiku brinuli se god. 1862.: Literarischer Handweiser (od 1862.), Literarische Rundschau (1875.) od god. 1881. „Der Büchermarkt". Za zabavu kući i porodici postojahu i postoje četiri bogato ilustrovana časopisa: „Alte und neue Welt" (od g. 1885.) „Hausschatz" (1875). „Die Stadt Gottes" (1877.) „Die Katolische Welt" (1887.) Pozitivno pjesništvo njegovale su uz kritiku „Dichterstimmen" (od 1886.). Uz to su i veliki dnevnici „Germania" i „Kölnische Volkszeitung" donosile lijepe feljtone. Katolička beletristika u ostalom nije samo u Njemačkoj cvala već je internacijonalna. Već na početku 19. vijeka zauzeše se za nju slavni i znameniti pisci. Kad je Napoleon revolucionu Francesku izvadio iz protukršćanstva. ustade Chateau Briand, koji je u svojem djelu „Génie du Christianisme" otvorio put katoličkoj novelistici. A i on sam pisao je romane i novele, koji su još i danas uzorima franceskoga jezika i franceskoga štila. Talijan Alessandro Manzoni stvorio je svojim romanom „Vjerenici" (I promessi sposi) remek-djelo, o kojem sam Goethe reče, da je najkrasniji roman, te u istinu i danas kao katolička umjetnina stoji u prvom redu. Uz pjesnike kao što su Brentano, Eichendorf, Annette pl. Droste, Michael Sailer, Kristof Schmidt, Stiffter, Guido Görres, Franjo Pocci, Beda Weber, Sebastijan Brunner, Alban Stolz, Trautman, Redwitz, Gabr. Morei, Schlüter, Molitor, Emilija Ringseis, Verfer, Kolping, Pflanz, pjesnik „Dreizehnlindena" Weber, Seeber, Spillman, Hansjakob, Baumberger, Bolanden i Hattler. Kardinali Drepenbrock i Geissel potpomagali su beletristiku katoličku. A sam papa Pio IX. pokaza se zaštitnikom katoličke beletristike, kad je dozvao u život „Civilta Cattolica", a kad je o. Bresciani najzanimivije priloge donio za svojega „Židova od Verone". Njegovi romani i Francosovi i drugdje se mnogo čitali. Isto tako i puno poezije djelo Flandrijca Conscience a. Jedna od najobljubljenijih porodičnih knjiga je Fabijola kardinala Wisemana, dok i danas u salonima cirkuliraju romani kardinala Newmana, od kojih je biser „Kalista" krasnija i od Fabijole.

Uz spise grofice Ide Hahn-Hahn osobito prodriješe u šire krugove majstorski romani Ladi Fullertonove, i zanimivi spisi njezine prijateljice Auguste Craven (La Ferronnays), kao i Španjolke Ferman Caballero. U uskoj svezi s ovom stoje djela španjolskoga Isusovca Colome, dok engleski svećenik Sheehan riše englesko-irski svijet. I znameniti publiciste Venillot i Brownson pripomogoše uzdići katoličku beletristiku.

Dok Veremundus ova znamenita imena zaboravlja stavlja on na visinu cijelu četu naturalista, impresionista, simbolista i dekadenata, koji su najvećma krivi što je današnja Franceska nekršćanskom. Jednome katoliku Veremundu stoje na čelu civilizacije: Zola, Goncourt, Anatole France, Nietszche i dr.

Osim prve svoje brošure napisao je Veremundus još dvije, od kojih je zadnja nedavno izašla.

U toj govori o preporodu kat. beletristike. Naslov joj je: Die Wiedergeburt der Dichtung aus dem religiosen Erlebnis. Gedanken zur Psychologie des Katholischen Literaturschaffens". U ovj se brošuri obara na časopis katolički „Gral". I o toj brošuri govori Baumgartner, a onda spominje razvoj kršćanske poezije.

Već apostoli i evangeliste znali su za „kršćansku poeziju". U evangjelju stoje „Magnificat" i „Benedictus"; o himnama i religijoznim pjesmama govori sam sv. Pavao u svojim listovima. Od vremena podzemnica zuji veličanstvena himnika u grčkom i rimskom jeziku, u metrici antike i u lakim rimama latinske pučke pjesme. To ide od onda do danas. U prvo kršćansko doba pridružuje se kršćanskoj lirici i epika, a kasnije i dramatika. Kršćanskim humanizmom dobi crkva i cvijet antikne literature za svoju školu.

I njima pripada Homer i grčki tragici. Vergil i rimski lirici, satiric i komedijografi. Sve književnosti novije temelje se na katoličkom duhu i talijanska i španjolska i portugižka i franceska i engleska i keltska i skandinavska i slavenska. Katolicima pripadaju ne samo Dante, Lope de Vega, Calderon. Tasso, Camões, Corneille, Racine, već i Shakespeare i Vondel, kao i minesängeri i viteški trubaduri srednjega vijeka. Dapače i heroji njemačkog klasicizma Lessing, Wieland, Herder, Schiller i Goethe, oba Schlegela i svi romantici, dapače i znameniti pjesnici 19. vijeka uzeše veći dio svoje pjesničke gradje iz katoličkih izvora i pobuda.

Sve to Veremundus taji, a najgore su kod njega prošli noviji njemački zaslužni pisci kao R. Kralik, Eichert, Domanig, Hlatky, Leo van Heemstede, M. Herbert i Brackel, dok neke obskurne protestantske pisce hvali. Protiv toga su se rečeni pisci i dr. ustali i napisali oštar prosved proti tendencijoznom napadanju i prešućivanju . . . Veremundus je učinio mnogo kvara u katoličkim redovima Njemačke. Mnogim hrabrim i revnim književnicima ogadio je književnost, te su bacili pero u kut, a mladji se boje pisat, jer unaprijed znadu, pa napisali i remek-djelo, da će ih kritika utući.

Članak Baumgertnerov mogli bi pročitati i neki naši katolički kritičari, koji umjesto da grade na temeljima, što su već dosele ponosno stajali, naprosto niječu i ruše staro i tek snivaju, kao da će oni tek postati pravi preporoditelji hrv. katoličke knjige. Ne znadu jadni, da bacaju zublju razdora u redove, koji i onako nijesu brojni. Za danas ne ćemo više o tom duljiti. al toliko moramo reći istini za volju: „Učite djeco, učite i radite, ne budite Herostrati, već pustite stare hramove u miru, a ako budete umjeli bolje i ljepše sazidati, a vi u ime božije podsučite rukave i dobit ćete nagradu po onoj: „Svaki je radenik, svoje plate vrijedan . . ."

Još nešto! I u nas Hrvata nastao je bio zastoj književni neko vrijeme radi borbe izmedju t. zv. „starih" i „mladih". „Stari" su mogli napisati zlato, mladi su to ili prešutili ili nazvali blatom. A stari protivno.

Naši pako katolici radili su protivno, oni su sve književnike smatrali znamenitima, koji su pisali recimo u „Život" itd., al svoje nijesu nikad znali cijeniti. To je posve razumljivo, jer o njima nijesu našli gotove kritike. dok su o „modernima" nalazili čitave stupce hvale u „modernim" časopisima. Za to, dok t. zv. katolici dižu u zvijezde Kranjčevića, Gjalskoga itd. nit ne znadu, da ima pjesnika n. pr. biskupa Šarića.

Al da, kad bi i to bilo, onda se nebi mogli pokazat istom kao tvorci preporoda i kao nekakvi preporoditelji.

K.

UMJETNOST.

*** Hrvatska opera.**

Toliko željena i tražena hrvatska opera evo je opet po treći put uskrsnula. Kako će proći to sam Bog zna, a od naše joj strane želja, da za uvijek ostane. Za prvu predstavu sretno je odabrana krasna Zajčeva glazbena tragedija „Nikola Šubić Zrinjski". Samo je djelo dovoljno već ocijenjeno, a našim ćemo čitateljima prikazati samo izvedbu. Naslovnu je ulogu pjevao g. Marko Vuškovič vrlo dobro. Svakako je on najbolja akvizicija naše noveopere. Glas mu je opsežan i u svim položajima zvonak, a igra nematkriljiva. Svakako savršen „Zrinjski". Recitativ pjeva krasno, lagodno; no najviši je uspjeh postigao kod zakletve sa zborom na koncu prvoga čina. Gdjica Sugh bila je dobra, a i glas joj je ugodan. Nije nas zadovoljio u partiji Juranića g. Lubin, u njega nema još prave igre. Bolje je uspio g. Jastrzebski u ulozi Sokolovića. Gdja Polak pjevala je vrlo dobro. Gosp. Lesić je otpjevao

na opće zadovoljstvo Sulejmana, no Levi gosp. K o s t i ć a nije ni slika onoga Antonovoga. U četvrtoj izvedbi je nastupio balet. Teško je o tom što reći, bio je tek početak. Svakako nije na razvoj dramske radnje koristan. Zborovi su, a osobito orkestar bili uzorno vodjeni, čvrstom rukom novoga ravnatelja opere gosp. prof. Sr. A l b i n i j a. U opće je ova izvedba natkrilila sve prvašnje. Prvi je put bio prisutan i sam skladatelj maestro Iv. pl. Zajc, koga je općinstvo uz buru odobravanja pozvalo na pozornicu. — Druga je operna predstava bila Wagnerov „U k l e t i H o l a n d e z". Da li je to bio sretan izbor za drugu već predstavu nove i mlade opere, teško je reći, no svakako stoji, da nije izvedba „H o l a n d e z a" ničim zaostajala za onom „Z r i n j s k o g a". Pjevači nijesu bili novi osim g. K a u l f u s a, novoga basiste, koji se je predstavio u ulozi Da l a n d a. Glas mu je moćan, ali igri bi se možda dalo štošta prigovoriti. Ovaj put se osobito istakla gdjica Š u g h o v a, koja je ovdje tek pokazala svu svoju umjetnost. Igra i glas bili su u potpunom skladu. Vrloga partnera imala je u g. Marku V u š k o v i ć u, koji je preuzeo naslovnu ulogu, a otpjevao je s divnim shvaćanjem i krasnom igrom. G. J a s t r z e b s k i je sve iznenadio. Zborovi su bili dosta dobri, akoprem je na mjestima ipak bilo nesuglasja. Svakako je najveći efekat postigao ženski zbor na početku II. čina „Vrti se, kolovrate moj". O krasotama ove prve Wagnerove prave glazbene drame teško je govoriti na ovom malom prostoru. Glazba je uzvišena, a sve gotovo savršeno. U Holandezu još nije Wagner u potpunoj svojoj snazi, jer će se ipak naići u partituri te romantične opere lagljih mjesta, koja su pisana više u smjeru i duhu ondašnje glazbene manire. Nu jedinstvenost radnje i karakterizacija lica izraženi su vrlo lijepo. Orkestar je bio vrlo dobar. Cijela nas je izvedba iznenadila, pa se s pravom, možemo nadati od naše mladjane opere još uspjelih izvedbi. Gosp. A l b i n i j u i upravi valja samo čestitati na takom uspjehu. Želja je općinstva, da se s t o t a (dosad su 97) izvedba „Z r i n j s k o g a" upriliči što sjajnije i svečanije na korist staromu i azslužnomu maestru Ivanu pl. Z a j c u!

B. Š.

Naše nam kazalište obećalo medju ostalim i 6 simfoničkih koncerata. Prvi je izvadjan dne 25. studenoga. Uspjeh nije možda bio onakav, kakav se očekivao po velikim pripremama. Prvi put je nastupio ovdje prvi kazališni kapelnik g. Milan Z u n a, snažan i odvažan dirigenat, koji djeluje ne samo na orkestar već i na općinstvo. Pod njegovim je uzornim ravnanjem izvadjana od kazališnog orkestra ouvertura „K a r n e v a l" od D v o r ž a k a, teška polifona skladba, koju je Zuna napamet dirigirao. Glavne su točke programa bile u rukama čeliste iz Pariza gosp. Gj. T k a l č i ć a, koji je svoje partije vrlo dobro odigrao. Više je uzhitio općinstvo gosp. H o l l y kao solista na harfi. Gosp. V u š k o v i ć nastupio je s manjim uspjehom kao koncertni pjevač, nego kao dramatski, a gdjica Cilika S m i d o v a, nije svojim glasom zadovoljila, ma da je zadivila izvrsnom školom. Svi su nastojali, da ispune što časnije svoje zadaće. Velika je akvizicija za naše kazalište g. Milan Z u n a, koji će u najskorije vrijeme dirigovati opere „Prodanu nevjestu" i „Carmen".

U Njemačkoj teško je naći novih skladbi, pa izgleda da je pravom nazvao dr. Hugo R i e m a n u jednoj svojoj raspravi glazbu iza Wagnera „ein Totentanz". Uvijek isto. U Berlinu i Münchenu pjevaju Wagnera. „Tristan i Isolda" su svakidanja hrana, a nadje se tu i tamo i „Tanhäuser", a i „Ring der Niebelungen". Svu ovu tešku glazbu prekidaju na čas izvedbe djela Mozartovih, kao „Figaro" i „Don Juan". U Düsseldorfu pjevana je po prvi put 15. rujna opera „E l g a". Skladao ju je bečki skladatelj B. L v o v s k y. Sadržaj je operi uzet po Grillparzerovoj noveli „Das Kloster bei Seudomiz". Dramskih je momenata mnogo, pa je tako i glazba vatrena, puna temperamenta, a glavno je to, da je ona slavenska. U New-Yorku bit će ove sezone u Metropolitan opera House prvi put izvedena nova romantična opera „J o l a n". Opera u jednom činu, a napisao ju je F. S. C o n v e r z e. U New-yorškom Manhaltan opera House objavili su uz ostale novosti i novo djelo Viktora Herberta „N a t o m a".

U Parizu i Rimu otvorili su sezonu Wagnerovim operama. Tako i u Antwerpenu, gdje će se pjevati po prvi put Wagnerov „Niebelungen ring" na nizozemskom jeziku. U Münchenškoj dvorskoj operi najavljen je novitet „S u z a n i n a t a j n a". Intermezzo u jednom činu. Napisao po franceskom Enrico W o l f - F e r r a r i. U Weimaru bit će po prvi put davane opere: „W i l l i a m a R a t c l i f f" od Cornelija D o p p e r a i „D a s G e l ö b n i s" od Kornelije v a n O s t e r z e e.

SVAŠTICE.

Staranje ruku.

Vještina ruku nije nam prirodjena, već si ju moramo sami steći. Kada dosegne ruka najviši stupanj vještine? Kako duga se održi na tom stupnju i kada počima stariti? To zanimiva pitanja, a za one, koji se moraju vještinom svojih ruku hraniti od velike važnosti. Znameniti umjetnosti, slikari, kipari, glazbenici čine iznimku Kao što im je duh vanredno razvit, tako im je i vještina ruku razvijena, nego kod običnih ljudi. Od sveopće važnosti je ovo pitanje u prvom redu za tvorničke radnike.

Engleski liječnik Sir James Erichton Browne, došao je tijekom vremena za vrijeme svoje prakse u tvornicama u Birwinghamu i Staffardshire do zanimivih rezultata. On je ustanovio, da radnicima, koji dodju u 17. ili 18. godini u tvornicu, vještina ruku raste do 30. godine. Najspretniji radnici, što prave dugmeta (gumbe) narede na dan oko 6.240 komada iz slonove kosti. Ako je radnik inače zdrav, zadrži ovu vještinu do svoje 40 godine života. Browne kaže, da marljiv i spretan radnik može od 30.—40. godine života zaslužiti kod pravljenja gumba ko 45 šilinga. U 45. godini pada zarada na 38 šilinga, a u 65. na 20. To prerano staranje ruku opaža se ponajviše kod radnika, koji samo jednom rukom rade svoj posao. Kada pomislimo, da radnik u tvornici periša (Federmesser) u Sheffieldu udari oko 28.000 puta čekićem na dan, nije čudo, da mu otupe živci vremenom. Drugi posao, koji iziskava naprezanje i rad cijeloga tijela, kao kod poljodjelca, ne stari ruka tako brzo.

Zato je staranje ruku za radnika jedno od životnih pitanja i on mora nastojati, da to što dalje poduži. K tomu je potreban harmoničan rad cijeloga tijela, i zato je dobra gimnastika. S toga bi dobro bilo, da ovi radnici stupe u prvom redu u „Sokol". I oni, koji mnogi pletu, vezu, rišu i pišu, neka ovo uvaže.

Što se pristoji za mladu djevojku, a što se ne pristoji, to je bilo u svako doba odredjeno, ograničeno i toga se je valjalo držati. Ali ta granica nije bila uvijek ista, naprotiv, mnogo je, što danas dozvoljeno, što je još prije sto godina bilo nepristojno pače i nemoralno, a opet mnogo se štošta danas zabranuje, što su naše prababe svojim kćerima dozvoljavale. Lijepu sliku tog mijenjanja nazora u stanovitom vremenu pružaju nam listovi majka kćerima, koje su bile odgajane u raznim zavodima. Nedavno našao se je jedan list, koji je jedna majka, kao neku oporuku pisala na smrtnoj postelji svojim kćerima. List je iz 17. stoljeća, a govori se u njemu o slijedećemu: Prije svega trebaju joj biti kćeri bogobojazne, treba da marljivo mole i polaze crkvu. U crkvi ne smiju gledati na ljude već na svećenike. Kad su god prijatelja ili rodjaka, neka budu ozbiljne, da se ne može o njima što govoriti. Ako dolaze i mlada gospoda u kuću, neka se ne pokazuju, dok se ne ide k objedu. Ako im gospoda pruže ruku na pozdrav, neka ih nipošto ne pogledaju. Kod stola neka se ne upuštaju nipošto u kakav razgovor, a poslije objeda treba odmah da ustanu i u svoju sobu odu. U svatovima neka nigda sa gospodom ne govore izravno o svojim nazorima, za to im se preporučuju ovi i slični odgovori na upite gospode: „da", „ne", „neznam", „bit će valjda tako", ali nipošto, da se ne smiju pri tomu.

Mnogo jesti kod stola nije bilo pristojno. Zato im majka savjetuje, da prije ručka u svojoj sobi štogodj zagrizu, da mogu poslije kod stola bolje i svečanije izgledati. Piti nije takodjer bilo pristojno. Ako bi ih tko ponudio, moraju mu odbiti, ako su ipak žedne, treba da zamole koju damu kod stola, da iz njene čaše piju. Samo ni za boga da bi pile na želju kog muškarca, naprotiv kod stola treba da obore oči ili gledaju u kut od sobe. Ako bi koji gospodin uz njih sjeo i počeo govoriti s njima, treba da šute i da ne odgovaraju. Ako on ipak ustraje kod tog, treba da mu kažu: „Pustite me u miru, ja ne razumijem, što mi govorite". Kada bi im koji od gospode ogulio krušku ili jabuku, pristoji se, da ju netaknutu na stolu ostave.

Kod plesa moraju se mlade djevojke sakrivati pred pogledom mlade gospode; ruku im ne smiju pružiti, već ju pod kecelju metnuti i dakako ništa ne govoriti. Ako se koji od gospode usudi, da im očituje ljubav, treba da prečuju njegove riječi. Ako bi on to ponavljao, moraju mu odgovoriti: „Da li me vi volite ili ne, to je meni svejedno", a onda mu se moraju zaprijetiti: „ja ne ću, da čujem vaše riječi" ili „ja ću ustati i otići". To posljednje treba da i učine, te da se sklone za domaćicu, a tom gospodinu, da okrenu ledja.

U nikakove šale neka se ne upuštaju, isto tako ne smiju dozvoliti, da ih gospoda prate kući. Kod kuće treba da marljivo pletu i šiju. Ako bi tko došao sa ozbiljnom namjerom, treba da ga pošalju k majci ili ocu, same ne smiju niti riječi o tom govoriti, pače ne smiju ga niti pogledati. Pa i kada

su zaručeni ne smiju svog zaručnika ni pogledati, već mu se klonuti s puta i slati ga k braći, da se s njima zabavlja (Samo ako su tu kćeri vršile naloge majčine?) Tek iza vjenčanja smiju s njim otvoreno govoriti.

Što bi danas rekle kćerke, da im majke ovako što savjetuju i nalažu?

I. Š.

Migrena (njem. Migräne, franc. migraine.

Naslovno postavljeno ime jednostavne bolesti u glavi izvraćeno je iz grčkoga naziva hemikranja i označuje takovu bolest, koja ima svoje stalno sijelo na jednom mjestu glave, očituje se žešće nego obična glavobolja i kaže se, da se opetuje perijodično bez izvanjeg povoda. — Migrenu smatraju liječnici kao bolest simpatičnog živčanog prepletaja, koji se pojavljuje u obliku staničnog grča, ili pako u obliku uzma cjevčica (Gefässlähmung) i pojavljuje se u obadva roda, no najčešće kod ženskinja, te osoba, koje su malokrvne; nedvojbeno kod većine ženskinja, koje pate od te bolesti, pojavljuje se ova bolest kod nastupa tako zvanih mjesečnih povratnih bolesti prije ili poslije. — U najviše slučajeva potiče ova bolest, ako i ne iz prvih dana djetinjstva, a ono za cijelo iz vremena školovanja; a ima dosta primjera, gdje je dokazano, da je ova bolest naslijedjena. Pojavlja se migrena različito, na ime, kadikada nahrupi najednom, drugiput se dva' tri sata unapred, a medjutim imade znakova i nekoliko dana prije, po kojima naslućuje patnik, da će nahrupiti bolest; posljednji se pojavi očituju u lijenosti, u volji za nerad, u neugodnom osjećanju, u velikoj tromosti, te potištenosti, studeni, drhturenju, u navali krvi u glavu (vrtoglavica) nesvjestici, (Schwindel), u neprestanom zijevanju, u posvemašnjoj volji za jelo i slinavosti u ustima, u draženju na bacanje, u krijesenju oči (Augenflimmern) i napokon u zujanju u ušesima.

Sama bolest nastupi onda sa bolima, koje rastu katkad do nesnosljivosti; najčešće se pojavljuju boli na lijevoj strani, ili na šišku i oko slijepog oka, gdje no trga, bode i vrti tako, da patnik upravo zdvaja. Odnemoglosti i boli bace patnika u krevet; bolesnik je veoma osjetljiv protiva svjetlu i lupanju (grmljavini) i potražuje najtamniju i najzabitniju sobu. Bilo serca je većinom polagano, kada dosegnu bolovi vrhunac postaje bolesniku zlo i baca nakon silnoga gušenja; poslije bacanja popuste boli i to većim dijelom prema večeri, te običavaju bolesnici zaspati tako, da se ustanu u tutro zdravi, no većinom oslabljeni od bolesti.

Bolest nije opasna po život i običava većinom u višoj starosti a kod ženskinja postepeno u godinama (klimakteričnim) iščezavati; kog grčevitog stezanja i suzavanja cjevčica te raširene zenice dade se kadikada s uspjehom udisavati amylnitrit, usljed čega nastaje slabljenje cjevčana živčevlja, u protivnom pako slučaju, ako je zenica (Pupille) oboljele strane uska, kucavica na slijepom oku široka, a koža na licu i ušesima zacrvenjena, preporuča se ergotin kao lijek. — U najnovije vrijeme upotrebljavaju liječnici cocain migränin, takodjer i antipyrin protiva migreni;svi ovdje nabrojeni smiju se upotriebiti samo po odredbi liječnika, najbolje kućnoga liječnika, koji poznaje narav i tjelesni ustroj bolesnika; podjedno je možno, da se bolesnik legne u krevet, te da je u sobi umjerena toplina i da se izbjegava svaka buka i svako lomatanje u blizini bolesnika. Vrlo pogodno djeluje na bolesnika promjena obitavališta; takodjer se upotrebljava masiranje i elektrizovanje (po metodi Holsta) i u veliko se hvale liječnici s uspjehom. — Napomenutim masiranjem (trenjem) nije tako jednostavno, kako si u prvi mah pretstavlja čovjek; pisac je ovih redaka patio sam na ovoj vrsti bolesti i uvjerio se, da jad i užitak kojekakvih jela i pića doista prouzrokuju ovakovu bolest; migrena je imala svoje sijelo u obadva oka i to izmjenice je većma bolilo u jednom oku, nego li u drugom. — Sve se pokušalo i nije pomoglo osim masiranja s kredom, ali ne jednostavno s komadom krede, ili s prašinom od krede. Uzme se, na ime obična kreda i stuče u mužaru — na posvema finu prašinu i namoči u rastaljenom loju (bolje je, ako se uzme teleći loj, jer manje zaudara), a da ovakovi loj ne zaudara ni malo, dobro je, da umočimo tučenu kredu u loj, koji iscvren na cvijetu od bazgovine, ili akacije; kod umakanja tučene krede u rastopljeni loj, mora se mješavina neprestano miješati kakvom žlicom sve dokle se počme krutiti loj, inače taloži kreda na dnu posude, u kojoj je mješavina, a na vrhu ostane sam skrućeni loj. — U opće se preporuča, da se uzme što više krede, pošto je ovdje loj samo nekakvo vezilo.

S ovako priredjenom mašću natare se, što se bolje može ono mjesto na glavi, gdje migrena nahrupi, ili se sluti, da će i gdje će nahrupiti.

Za vrijeme, kada dotična osoba ne boluje na migrenima, mora se čuvati ozebe, svake uzrujanosti i prenapornog duševnog rada, a pogotovo se mora čuvati, da nepogriješi u jelu ili piću.

Magnetulja (kompas) i krevet.

U kakvom su savezu ova dva predmeta, nije u prvi mah jasno svakome. Glasovitom romanopiscu Charles Dickensu doznačila providnost svemoguća, da ih ipak u nečem zbliži. — Kada je na ime pisac polazio na put, uzeo bi uvijek magnetulju sa sobom, pošto nebi pod nikaku cijenu spavao u krevetu, koji ne bi dužinom bio namješten od sjevera prama jugu; on je upravo strastveno upotrebio svoju magnetulju, kada je prenoćivao u hotelu, ili u kući svojega prijatelja, da s matematičnom točnosti postavi svoj krevet u smjeru sjever-jug. Drži se za stalno, da je ovaj pisac pomišljao na kretanje zemlje koje upliva na dobar i ugodan san čovječji.

M. M-č.

Posljednja parnica protiva vještacama u Bavarskoj.

U srednjem vijeku je u velike uznemirivao svijet boj protiva vještacama, te je potrajao do pod kraj pretprošlog stoljeća. Posljednji takvi proces svršen je dne 21. lipnja 1749. protiva nekoj Ani Renate od Mossau subpriorici samostana Unterzell kod Würzburga; dogodilo se na ime, da je upravo u njezinom samostanu u kratkom roku umrlo više koludrica, a samu subpriloricu su osumnjičili, da opći sa zlim dusima. Prisiljena uredovno izvrgnutim mukama, priznala je napokon, da u društvu s vragom polazi u skupštine coparnica (vještica) te posjeduje mačke, koje govore i tako joj donose poruke od vraga. Renate od Massana bila je nakon ovog dobrovoljnog priznanja proglašena krivom da obavlja svakojake coprarijske zlobne umjetnosti, te joj je na nasiplma kod Würzburga otsječena glava, njezina lješina pako spaljena i njezin pepeo prepušten moći vjetrova, da ga raznesu na sve krajeve svijeta. Z. L.

Učiteljica „gradjanske ćudorednosti".

Ministar nastave u Buenos Airesu pozvao je gospodjicu Gisberta Smith kao „Profesora de Moral Civica" u tamošnji narodni licej. Svakako će biti zanimljivo, da li je Gisberta Smith uzela u tom pravcu nešto iz Dante-ove božanstvene komedije.

Prvo javno predavanje za gospodje u Egiptu.

Gospodja beduinskog šeika u provinciji Fayumu odvažila se je napokon da predaje javno u prilog pokreta gospodja (u općeno ženjskinja) u Egiptu; preko 200 slušateljica (bula), a to samo gospodja iz najodličnijih harema bilo je prisutno na tom predavanju. Predavateljica je preporučila, da se uvede jednoženstvo (manogamija), preustroji zakon o rastavi (raspitu) braka, udesi temeljitija naobrazba djevojaka i napokon ravnopravnost ženskinja s muškarcima (emancipacija). Z. L.

Mudre rečenice.

Tko si dobro pamti nanešene uvrjede, obično si slabije pamti pružena mu dobročinstva.

*

Biti ogledalom za onoga, koga najvećma ljubi, jakost je i čast žene, a slabost i prokletstvo muža.

*

Najdragocjenije je srce ljudsko na ovoj zemlji, koje se izvuče iz velike nesreće neslomljeno, neotvrdnuto i neogorčeno.

*

Duh žena nalik je Edenovoj (rajskoj) bašči, u kojoj uspjevaju najkrasniji cvijetovi bez obradjivanja.

*

Gospodje nose svoje dokaze u srcu, a muževi pako u glavi.

*

Najbolje, što nadahnjuje i okrjepljava čovječje srce, je materinja ljubav; svaka se ina ljudska ljubav mora pribaviti, predobiti i zaslužiti, te usprkos svim zaprijekama izvojštiti i uščuvati. Jedinu materinju ljubav imamo uvijek nepribavljenu, nezasluženu i uvijek budnu i spremnu.

Z. L.

»Prosvjeta« izlazi početkom i polovicom svakoga mjeseca na četiri arka. Godišnja cijena poštom ili dostavom u kuću 14 kruna, inače samo 12 kruna. Za inozemstvo 20 kruna. Pretplatu prima: Uprava »Prosvjete«, Zagreb, Gajeva ulica br. 7. Rukopisi se ne vraćaju.

Uredjuje Emilij Laszowski. Tisak i naklada Antuna Scholza.

Upravo je izašao:

VELIKI ĆIRILO-METODSKI KALENDAR

BOG I HRVATI

za godinu

1910.

Izdaje ga

Klub Ćirilo-Metodskih zidara u Zagrebu.

u korist

Družbe sv. Ćirila i Metoda

za spasavanje hrvatske djece u Istri.

Uredio

Dr. Velimir Deželić.

Cieua broširanom K 1.60, vezanom K 2.—

Naručbe prima:

Nakladna tiskara Antuna Scholza u Zagrebu.

Preprodavaoci dobivaju znatan popust.

Ignjat Franz

kipar i klesar

Telefon 39. ZAGREB Rainerova ul. 2.

Proizvodnja klesarskih i kiparskih radnja.

—oo—

Mramorna industrija.

—oo—

Najveće skladište

nadgrobnih spomenika

iz svih vrsti mramora, granita, syenita, labradora i t. d.

Kiparske radnje za façade.

Velike skladište svih vrsti mramornih ploča.

P. n. pretplatnicima!

Prvog listopada započeo je novi kvartal **„Prosvjete,“** pa umoljavamo sve naše pretplatnike, da odmah pretplatu obnove, da ne trebamo sa opomenama dosadjivati.

Sve one, koji štogod na pretplati duguju, umoljavamo, da to odmah urede i zaostatak pripošalju, da im ne moramo lista obustavljati.

Pretplata za **„Prosvjetu“** s poštom iznosi:

za cielu godinu	K 14·—
„ pol godine	„ 7·—
„ četvrt godine	„ 3·50
„ inozemstvo za cielu godinu	„ 20·—

Pojedini brojevi 60 fil.

Šaljemo na ogled prvi broj »Prosvjete« svakomu koji to zatraži badava.

Uprava „Prosvjete“

Zagreb, Gajeva ulica br. 7.

Najizvrstnije i najbolje tambure

pravi i razašilje

Prva sisačka tvornica tambura

J. Stjepušin

Sisak (Hrvatska)

Odlikovan na Pariškoj izložbi g. 1900 te na Milenijskoj izložbi 1896.

Osim **tamburah i skladba za tambure** imade razna glazbala kao: **gusle, citare, gitare, mandoline, harmonike, okarine** itd. za koje se šalje poseban cjenik sa slikami.

Veliki ilustrovani cjenik šalje svakomu franko badava.

U istoj tvornici izlazi strukovni tamburaški mjesečnik pod naslovom **»TAMBURICA«** koji donosi uz pouku i krasne tamburaške skladbe a stoji za godinu samo **8 kruna.**

Prva i najstarija tvornica tambura

T. Kovačić

Zagreb, Ilica broj 46.

Kaverska cesta 10.

preporuča svoj vlastiti proizvod

tambura

kao i skladište violina, guitara, mandolina, harmonika, flauta, okarina, itd. i sve vrsti žica.

Parna bojadisaona i kemička čistiona odjela

Vilim Ondrušek

Ilica 50 —— ZAGREB, —— Ilica 50

u vlastitoj u tu svrhu novosagradjenoj i moderno uredjenoj radioni preporuča se najtoplije p. n. općinstvu za

kemičko čišćenje odjela

svake vrsti, za gospodje i gospodu,

častničke odore, skupocjene haljine za dame od svile i čipaka, vrpca i veziva, navjesa za prozore itd.

Umjetno bojadisanje

svih gore navedenih predmeta u svakoj i trajnoj boji.

Vanjske naručbe izvršuje najkulantnije, brzo i točno uz poštarsko pouzeće.

Vrlo umjerene cjene.

(zakonom zaštićeno) **nenadkriljeno ulje** za

motor-kola,
motor kotače i
motor-ladje

razašilju jedini tvorničari

H. Moebius & Fils,

Basel (Švicarska).

Skladišta u Zagrebu:

F. Budicki, Auto-Garage.

F. Dirnbacher, mehaničar.

Jeftino češke

perje za krevete!

5 kila: novo čihano K 9·60, bolje K 12.—, bielo poput pahuljica mekano, čihano K 18.—, K 24.—, poput sniega bielo, a kao pahuljice mekano čihano K 30.—, K 36.—. Razašilje se franko pouzećem. Zamienjuje se i natrag prima uz odštetu poštarine.

Benedikt Sachsel,

Lobes br. 191.

kod Pilsena (Češka).

Upravo je izašao

5. svezak

„Zemljopisa Hrvatske“

II. knjige

Uredjuje **dr. Artur Gavazzi.**

Predplatnici mogu dobiti sve dosada izašle svezke, kao i prvu knjigu uvezanu u polukožnom uvezu za **K 16.—**

Naručbe i predplate prima **nakladna tiskara Antuna Scholza u Zagrebu,** kao i **sve knjižare.**

TISAK ANTUNA SCHOLZA.